

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MEMOIRER OG BREVE

UDGIVNE AF
JULIUS CLAUSEN og P. FR. RIST.

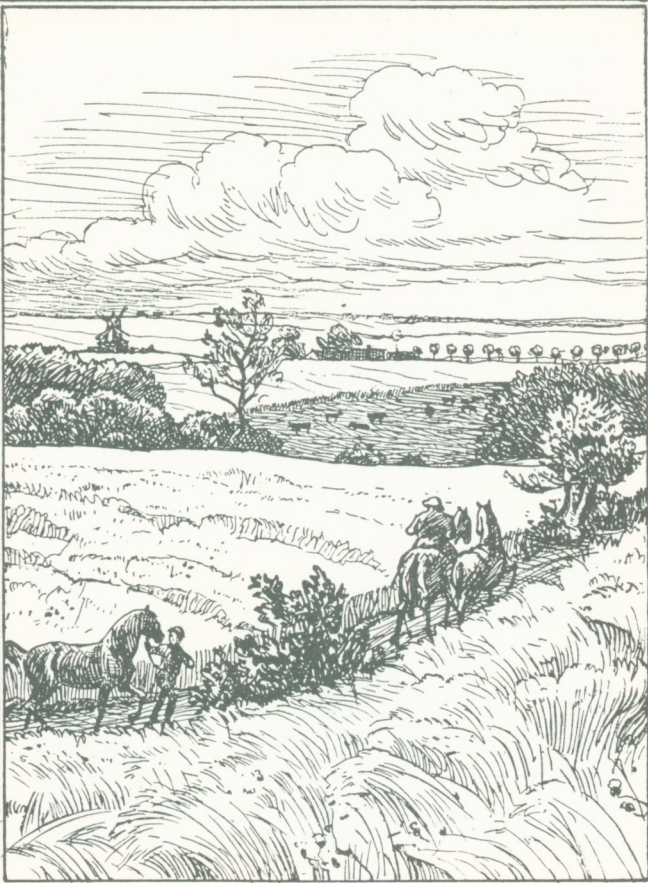
XXXX

ERINDRINGER
FRA EN DANSK BONDES
LANGE LIV

AF
POUL TERP

AUGUST BANGS FORLAG
KØBENHAVN

1973

ERINDRINGER
FRA EN DANSK BONDES
LANGE LIV.
AF
POUL TERP.

UDGIVNE AF JUL. CLAUSEN OG P. FRIST

MEMOIRER OG BREVE

blev i Aarene 1905 til 1927 udgivet af
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
Denne Udgave er fremstillet som fotografisk
Optryk hos Villadsen & Christensen, Hvidovre.
Printed in Denmark.

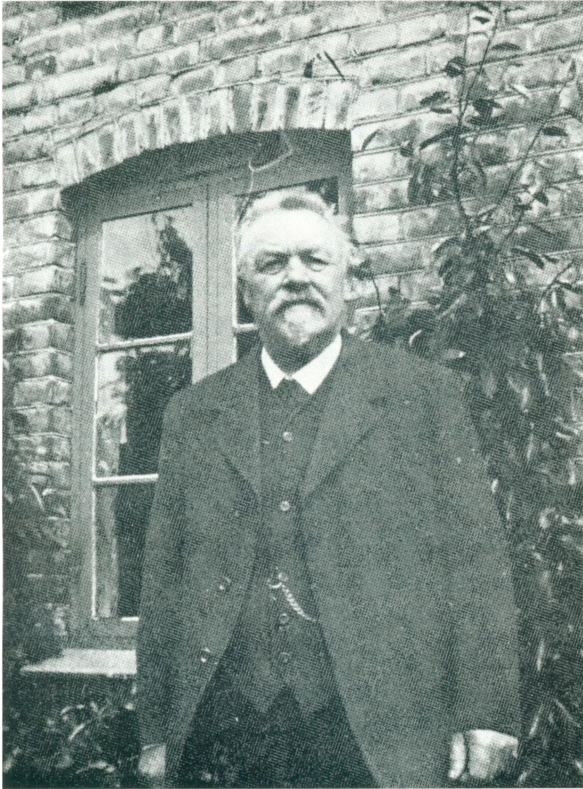
© by AUGUST BANGS FORLAG

ISBN 87 7226 001 7 (Serien kpl. hft.)

ISBN 87 7226 002 5 (Serien kpl. indb.)

ISBN 87 7226 041 6 (Bd. 40 hft.)

ISBN 87 7226 042 4 (Bd. 40 indb.)

POUL TERP

Memoirenes Forfatter

Disse Erindringer er nedskrevne af *Poul Terp*, en Mand, der ofte tidligere ved skriftlige Meddelelser har taget Del i det offentlige Liv, naar dette har berørt hans mange Interesser.

Det er her Uddrag af hans mange Optegnelser fra alle Omraader af hans eget lange virksomme Liv, især fra hans egen Hjemstavn, som meddeles. Dog er disse ikke sammenarbejdede til et Hele eller til en Levnedsbeskrivelse i regelmæssig og kronologisk Orden, men de er nedskrevne, saaledes som de efterhaanden tilfældig er fremkomne i Hukommelsen, og de giver netop derved en Samling livlige og friske Erindringer af en gammel Mands Liv, der paa en ejendommelig Maade kommer den mundtlige Fortælling meget nær.

Forf. *Poul Terp*, som har stillet sit Manuskript til vor Raadighed, er født paa Gaarden „Terpsminde“ i i Brakker By, Starup Sogn, Kolding-Herred i Vejle Amt, nærmere Kolding end Vejle. Han overtog sin Fædrengaard 1872 efter i adskillige Aar at have styret den efter Faderens Død. 1909 forpagtede han Gaarden ud til sin Søn og lever nu selv højt bedaget som Partikulier i Aagaard By i samme Sogn.

Udg.

DEN GAMLE SLÆGTSGAARD

I *Poul Lindholms* Bog: „Starup Sogn“¹⁾ findes min gamle Slægtsgaards Historie (Side 310, Gaard No. 5), hvorefter fremgaar, at *Hans Jørgensen* (Jordrup) købte Gaarden 1765 af *Frederik V*, men solgte den til *Jes Lytzen*. Skødet, som endnu er i Behold, er dateret 30. September 1768, thinglæst 29. November 1768. *Jes Lytzen* blev dog ikke min Stamfader, idet han døde efter 5 Aars Forløb, og hans Enke blev gift med *Peder Christensen*. I Starup Kirkebog findes følgende: „1773, den 7. August, ægteviedes Ungkarl *Peder Christensen* af Starup og Enke *Kirsten Olsdatter* af „Nyborg Baraquer“.“ *P. Christensen* blev siden kaldt *Peder Ulv*, et Navn, som han fik efter sin Kone. Det blev saaledes dem, der blev mine Stammeforældre, idet min Bedstefader blev gift med deres Datter *Anne*. Hans Navn var *Niels Sørensen Terp* (kaldet *Niels Randbøl*), og han var en Søn af Kromand *Søren Jensen Terp* i Randbøl. *Niels S. Terp* var døbt 6. Februar 1765. Hans Søn *Peder Nielsen Terp*, som var min Fader, var født 1801 og fik Gaarden tilskødet den 1. August 1827.

Det er først efter at Gaarden blev flyttet og op-

¹⁾ Poul Lindholm: Starup Sogn i Brusk Herred. Et historisk-topografisk Forsøg. Kolding 1911.

bygget paa dens Søndermark, at Navnet: „Terpsminde“ kommer frem, og for en Sum af 25 Rigsdaler lod min Fader Navnet autorisere og fik i den Anledning et Dokument udfærdiget. Om Gaardens Flytning, og hvorledes man i den Tid, 1845—47, bar sig ad med at flytte Gaard, kan anføres følgende:

Gaarden, som han overtog 1827, laa tæt syd for den saakaldte Ravnegaard, var meget gammel og forfalden. *Peder Terp* vilde ikke koste videre paa den; men først i 1840erne eller maaske sidst i 1830erne byggede han et ret stort Teglværk tæt syd for, hvor den nye Gaard skulde ligge. Han brændte saa alle Stenene til Gaarden, hvortil intet af den gamle Gaard blev benyttet. Foruden Murstenene brændte han Fliserne til den store Kælder, hvor Mejeriet blev indrettet, samt Solbænke og Figursten til Konsoller til at sætte under Solbænkene. Efter at Gaarden 1846 var færdig, blev han ved at brænde Sten til flere andre Gaarde bl. a. til Ombygning af Aagaard Skole og vistnok ogsaa til Opførelsen af Brakker Skole omkring 1854. Teglværket blev drevet indtil 1861, da min Broder, *Niels Terp*, lod det nedbryde. 1845, 1. Maj, var det bestemt, at Flytningen ned i den ny Gaard skulde finde Sted; men paa Grund af at jeg blev født Dagen før, blev den udsat til ind i Maj. Forøvrigt boede vi i Staldbygningen det første Aar, medens Stuehuset i 1846 blev opført, og her var indrettet en hyggelig Beboelseslejlighed, hvor altsaa min Vugge har gaaet.

Alle Udbygninger blev bygget af *Anton Engelhardt Meyer* i Brakker, som boede i den Gaard, hvor der indtil 1920 var Brugsforening. Han var en særdeles dygtig Bygmester; men han var nok ellers ikke videre behagelig i Omgang, og maaske var dette Grunden til, at *Hans Berthelsen* (Hjuler) af Alminde kom til at opføre Stuehuset. Gaarden blev forøvrigt lagt ud i Kanten af en lille Mose, som Folk jo syntes var uforstaaeligt; men da min Fader saa gravede Mosen ud til en stor Dam med en Ø i og anskaffede en rigtig Baad, hvoraf vi Børn havde stor Morskab, og anlagde Omgivelserne til Have, — ja, saa fandt man god Mening deri. Under den søndre Ende af Stuehuset blev der fyldt en 6—7 Alen. Det var nok nærvædet at give for meget Arbejde; men saa stillede der uventet en Mængde Vogne fra Hesselballe og kørte Fyld. Saa gik det. Stuehuset blev muret i Kalk, som var noget usædvanligt i den Tid.

De Gamle har fortalt mig, at man fandt det anmassende af *Peder Terp*, at han satte Vinduer i, der var de største i Sognet næst efter Kirkens; men i Halvtredserne, da Byggeriet tog Fart, kom dersnart mange, som var endnu større. Af en gammel Stegevender lavede min Fader og *Niels Peter Ravn* (forhen Lærer i Aagaard) et Uhr til Frontspidsen. Det var af svær Kaliber, med Tandhjul til $\frac{1}{2}$ Alen i Diameter. Loddet, der var en afbrækket Søjle fra Kolding Slot paa ca. 100 ø med Ornament, gik fra Husmønningen og ned til Loftet og skulde kun trækkes op hver 14. Dag. Neden under den store Uhrskive

i Frontspidsen blev indmuret en Sandsten, hvori *Nicolai Kjær* (Brakker Smed) havde hugget et Vers, forfattet af min Fader, som efter Sigende skal være det eneste, han har produceret i bunden Stil:

Gud gav os Fred og gode Kaar;
 Thi lod vi bygge denne Gaard
 Og kaldte den Terpsminde.
 Bevar os og vort Hjem, o Gud!
 Gid, naar vi gaar af Verden ud,
 Di evig Fryd maa finde.

Omkring ved 1850 lavede min Fader en Model til et Jærnkærneværk, som *Wathersdorff* i Kolding støbte. Han har fortalt mig, at det var det første Jærnkærneværk han støbte. Siden støbte han mange af samme Slags. Her gik Værket indtil Salget af Mælken til Centrifugemejeriet begyndte midt i Halvfjerdserne. Mine Forældre var de første, der rigtig drev Mejeri, for denne Egn's Vedkommende. Det kneb med Af sætningen af Vintersmørret, naar man havde for lidt til at slaa i Træer. Man kørte dengang til Fredericia og solgte Smør paa Torvet i afvejede 4—6 Ø Stykker. Mine Forældre har endogsaa kørt til Haderslev med Smør. Ja, da var man ikke bange for at køre et Stykke Vej, skøndt Prisen kun var saadan noget som to Mark (66 Øre). Det var ikke Fjedervogne man kørte i, og naar man skulde være paa Torvet i Fredericia senest Kl. 8 en Vintermorgen, saa maatte man tidlig op at fodre Hestene. Ogsaa jeg har kørt den Tur ofte; men da Jærnbanen kom midt i Tredserne, hørte den Handel op. Saa blev ogsaa Vintersmørret

slaaet i Træer; men det blev en ret tvivlsom Vare. Alt Sommersmørret stod i Dritler hele Sommeren over og blev først leveret i Efteraaret, til hvilken Tid det var solgt som samlet Parti. Mine Forældre var blandt de første, der brugte Kraftfoder til Køerne, som da udelukkende var Korn. I Halvtredserne led Besætningen meget af Kalvekastning, som holdt ved i omtrent 8 Aar. Som Raad derimod blev der hængt Kadaveret af en Ræv op i Stalden. Tilslidst flyttede man Brønden ud af Kostalden, og saa hørte omsider Kastningen op. Om det nu var Grunden, véd jeg ikke. Ialtfald flyttede jeg den ind igen nogle Aar efter, som man fandt meget dumdristigt. Man mente saa, at nu vilde Kastningen komme igen; men det gjorde den ikke.

Treaarskrigen maa have været en drøj Tid; men strax efter kom der gode Aar. Bl. a. kom man ind paa at grave Mergel eller Jordmarv, som det dengang kaldtes. Jorden var i den Henseende jomfruelig, og Merglen virkede stærkt. Jeg er gammel nok til at huske, hvor vi maatte slide i Lejesæd; men, som man sagde: „Lejesæd driver ingen Mand fra Gaard“. Man kom efterhaanden ind paa en mere intensiv Drift, og nu kørte man ikke mere med Vogne med Lundstikke og uden Ringe om Hjulene. Hjulplovne blev afløst af Svingploven, ligesom Redskaberne blev mere fuldkomne helt igennem. Min Fader holdt Hingst. En Tid endogsaa to. Den Gang var der ikke saa meget med Stamtavler o. dsl.: Man saa bare paa Dyret.

Jeg husker, at min Fader en Gang paa Anmod-

ning af *Wolgenhagen* red til Kjedkær med Hingsten, da hans kostbare Hoppe var blevet halt, saa den ikke kunde føres til Hingsten; man var i den Tid meget dreven i at ride til Forskel fra nu. Jeg husker godt min Faders lange, stive Ridestøvler med de mægtige Sporer paa. Min Bedstefader, *Niels Terp*, der nok ellers ikke udmærkede sig ved meget, skal have været en vældig Rytter, skøndt han havde haft engelsk Syge og havde meget korte Ben. Soldat havde han sikkert ikke været, saa det var ikke derfra hans Dygtighed stammede. *Lindholm* fortæller i sin fornævnte Bog, hvorledes de „Brakkere“, da de var stævnet til Kolding i Anledning af en By-Proces, red en hel Flok med høje Hatte paa allesammen. Jeg antager, at det var i den Tid, da de høje Hatte var lavede af Hareuld, ialtfald for Bønders Vedkommende.

Omkring 1854 byggede min Fader og Naboen til Engen i „Slettemaj“, *Hans Haar*, Sorgenfri, et Stigbor i Aaen mellem deres Enge. Slusen var c. 10 Alen vid og tjente til Vanding af begges Enge. Dette Arbejde vakte i den Tid en vis Opmærksomhed. Det var nemlig lidt senere, at det blev almindelig med Engvanding. Denne Vandsluse staar endnu (1921), men er nok noget forfalden. Høavling staar jo ikke saa højt i Kurs som før.

Først i 1850erne ejede min Fader den saakaldte Møllerskov i Brakker købt af *Jørgensen*, Dous Mølle. Den laa nemlig særlig bekvem sammen med Marken. Prisen var nok 2000 Rd. *Jørgensen* vilde dog have 8 Dages Betænkningstid, og i den Tid solgte han

Skoven for 2100 Rd. til *Jes Jessen* af Alminde. Uden om selve Skoven, der var c. 8 Td. Land, laa tre mindre bebyggede Ejendomme, som hørte til Skoven, men var bortfæstede. Disse blev solgt til Fæsterne. Det er altid bleven meget beklaget, at denne Skov ikke kom ind under Gaarden. *Jes Jessen*, der holdt mange Auktioner i Skoven, tog vist Købesummen ind flere Gange, foruden at han der hentede al sit Brænde til sin Gaard i Alminde.

I Haven paa Gaarden staar to store Kastanietræer, som har deres egen Historie. Permitteret efter Trearskrigen spadserer en Karl, som havde tjent paa Gaarden, hjem fra Kjøbenhavn. Dengang tog man den Tur tilfods. Paa Landevejen et Sted paa Fyen finder han to ejendommelige brune Kugler paa Størrelse som Valnødder. Han stak dem i Lommen og forærede dem siden til min Broder, som gættede paa, at det var en Slags Frø og gravede dem ned i Haven. Nu er det to mægtige Kastanie-Træer, hvorunder der igennem Tiderne er drukket megen Kaffe og stundom spillet en L'hombre.

Ligeud for Stengrotten over Bækken, der gaar igennem Dammen og Haven, findes den Dag i Dag en Stenbro (Stenkiste), som ogsaa har sin Historie. I 1864 laa en Tid en Afdeling østerrigske Dragoner i Kvarter paa Gaarden. Ritmesteren kom en Dag til mig og spurgte, om jeg ikke kunde finde paa noget til hans Folk, der kedede sig, at bestille. Disse Dragoner har bygget Broen. Ritmesteren kommanderede og var meget ivrig. Det var helt morsomt at se Dragonerne med Støvler med Kvaster og Sporer hente

Sten paa Bærebør fra de yderste Grænser af Marken. Den maa være solidt bygget; thi der gaar ofte stærk Strøm i Bækken. Stengrotten er bygget i 1870erne af nu afdøde *Thomas Mortensen* og mig.

Min Fader er født paa Gaarden i Brakker 1801. Han var Soldat i Kjøbenhavn 1823 og blev efter en Tids Forløb kasseret for Tunghørighed paa det højre Øre. Han tjente siden 3 Aar som Forkarl hos *Søren Buhl* i Hesselballe, det var den Maade, man den Gang tog ud at lære Landvæsen paa. *Søren Buhl* var siden den Mand, han satte højest af alle, og da han op imod 1827 skulde overtage „Terpsminde“ med 500 Speciers Gæld, var han meget betænkelig ved den Gæld. Bygningerne var meget gamle og forfaldne, og Markerne laa meget spredte. Han gik saa til *Søren Buhl* og raadførte sig med ham; men han sagde: „Jeg tør ikke raade dig til at tage Gaarden med den Gæld“. Et Aars Tid efter eller mere kom *Søren Buhl* til ham og sagde: „Peer, nu tror jeg, du skal tage Gaarden.“ Den gamle Mand har da allerede kunnet vejre, at Tiderne vilde gaa op. Folk sagde: „Det gaar aldrig godt“; men saa fik min Fader en Kone, som fik 400 Daler Courant i Medgift. Saa sagde Folk: „Nu gaar det nok“. Ja, der gik vel ikke saa mange Aar, inden det kunde træffe, at han havde den Sum i Lommen paa én Gang. Længere oppe i Tiden var det jo ikke mere end, hvad et Par almindelige Heste kunde koste. Man sagde ogsaa, at han flyttede Gaarden ud uden

at sætte Gæld. Han kunde saaledes takke sin gamle Husbond, der raadede ham til at overtage Gaarden. Jeg kan ogsaa huske, hvor stærkt han blev berørt ved Efterretningen om *Søren Buhls* Død i Vinteren 1855. Det bør her anføres, at han havde en stor Støtte i min Moders Sparsommelighed og Dygtighed i Almindelighed, men særlig i Mejeribruget.

I 1843 havde mine Forældre haft en stor Sorg, idet deres 11aarige Søn, *Poul Pedersen Terp*, der kørte for dem til Barnedaab hos min Farbroder *Søren Terp* (Randbøl) i Bindeballe, druknede i den derværende Sø, hvor han og Fættren *Niels S. Terp* var ude at sejle i en skrøbelig Baad. Baaden sank, *Niels* blev reddet, men *Poul* druknede. To Aar efter blev jeg født og fik hans Navn.

Min Faders strenge Retsind var bekendt nok. Jeg tror, det var næsten et sygeligt strængt Retsind. *Niels Fischer Høigaard* har ofte fortalt mig, at han havde den ikke almindelige Egenskab, at han aldrig talte ondt om andre, og naar nogen kom formeget ind derpaa, kunde han afbryde paa en ret brutal Maade.

Lindholm siger i sin Bog, at de Brakkere var stærkt misundt af de øvrige Sognefolk, fordi de havde Tiendefrihed, og ved Sammenkomster skulde der altid stikles paa dem af den Grund; men Brakkerne hævdede, at det var noget, de havde købt og betalt og havde samme Ret til, som andre havde til en Jordlod, de havde købt. Mest uenige om den Sag skal *Peter Sager* i Fredsted og min Fader have været, og en gammel Mand har fortalt mig, at Pastor

Theilade, der var født Sogneforstander-Formand, altid sørgede for, at de to kom til at sidde langt fra hinanden ved Forstanderskabs-Møderne, for at de ikke skulde komme til at skændes derom, hid-sige som de var begge to. De anede ikke, at deres Børn senere skulde gifte sig med hinanden, hvilket først skete, da de begge var døde.

Sidst i 1850erne var Brakker i Strid med det øvrige Sogn. Jeg tror, det var om Fordeling af Vejene. Brakker By fik nok sin Villie ved Amtet, og jeg kan huske, hvor ivrig min Fader var i den Sag. Hans sidste Udflugt var til Hest til Vejle, hvor Sagen endelig blev afsluttet. Han var syg, da han tog ud; men med sin stærke Villie holdt han sig oppe, til han naaede hjem; da maatte han bæres i Seng, hvor han blev, indtil han en Uge efter døde den 24. Oktober 1859. Han vilde hverken have Læge eller Præst under sin Sygdom. Han var en flittig Kirkegænger; men hans Tro paa Mystik i Religionen var vistnok meget svag. Han talte nødig om den Slags Ting. Jeg tænker mig, at hans Tro bedst kan betegnes med de fire Strofer i Kaalunds Digt:

For mig blev ikke Livet en ussel Parodi,
 For mig blev det saa kraftig en Skole:
 Jeg aner gennem Striden en evig Harmoni
 Fra Støvet til de yderste Sole.

Medens min Bedstefader, *Niels Terp*, vistnok kun var et Dusinmenneske, der lige holdt Gaarden sammen, saa har min Fader været ualmindelig dygtig. Gamle *Niels Terp*, som han havde paa Aftægt til

hans Død 1847, sagde altid: „Ja, havde han ikke faaet den Kone, han fik, var det aldrig gaaet godt.“ Hun har aabenbart staaet højt hos den Gamle. Hun var klog og diplomatisk i god Forstand.

Naar Fader kørte til Kolding i sin stive Kassevogn med Bøjle-Agestolen, var jeg som oftest med som 12—14aarig Dreng. Jeg sad saa ved Siden af ham i Agestolen ud af Gaarden; men det varede i Reglen ikke længe; thi saasnart vi naaede en Gaaende, hed det: „Vil du age med“? „Jo, tak.“ „Om bag i Vognen Dreng“, lød det saa til mig. En Gang, da vi saadan naaede en gaaende, midaldrende Mand, og han var kommen op i Vognen, forefaldt følgende Samtale:

Min Fader: „A hied Pe Terp eller Pe Randbøl. Hvem er do?“

Manden: „A er N. N fra“

Min Fader: „Jøsses Døogsein (Død og segne) saa har di' Kuen tjent ved vos. Hun var en brav Pig', hvordan har hun 'et?“

Manden: „Mi' Kuen, det er Satan æde mig en Jesabel ud af hide Helvede!“

Min Fader: „Hva' sejer do?“

Manden: gentager det ordret.

Min Fader: „Ptru, holdt! af Vognen med dig strax. A vil — saa bandede han — et ha' en Mand o mi' Vogn, som sejer saadan om si' Kuen!“

Manden kom af Vognen i en frygtelig Fart. Jeg tror nok min Fader hjalp lidt til. Nu kom jeg om i Agestolen igen; men min Fader var bleven saa ophidset, at han snakkede højt med sig selv længe efter. —

I 1851, da *Jacob Pedersen* i Brakker byggede Stuehus, agede min Fader en Gang med ham til Kolding. Hjemad havde de et Par meget lange Bjælker paa Vognen. Da de kørte paa Landevejen, kom der bagfra et Par Herrer kørende. De raabte: „Kør tilside Bonde!“ *Jacob Pedersen* drejede saa til Siden. Om det nu skete af Vanvare eller af Krakileri blev aldrig opklaret, men den lange Bagende pirrede deres lette Fjedervogn i Grøften. De blev rasende, foer hen, rev *Jacob Pedersen* ned af Vognen og pryglede ham med en Stok. Min Fader raabte: „Drej til Minde!“ som i den Tids Sprog betød: Vær Vidner! „Ja, vi skal give dig Minde!“ brølte de. Saa fik han et Par Rap med. Min Fader tog saa et højtideligt Løfte af *Jacob Pedersen* om aldrig at fortælle noget derom end ikke til hans Kone. Og det blev virkeligt overholdt. Nogle Aar efter min Faders Død var vi til Gilde paa Nabogaarden, og der kom *Jacob Pedersen* til at sidde mellem min Broder og mig — vi stod nemlig altid saa højt hos ham. Han havde som saa ofte en lille Rus og udbryder saa: „Ja, *Niels* og *Poul*, hvis I vidste, hvordan Jeres Fader og jeg kom afsted, den Gang vi fik Prygl midt paa Landevejen; men jeg har lovet jer Fader ikke at fortælle derom.“ Vi fik dog Historien lokket ud af ham. „Uh, lille *Niels*, mit Hoved var, som det var oversaaet med Nødder, for de slog med en Knortekæp.“ Det viste sig, at min Moder ikke kendte til Historien. Da vi spurgte *Jacob* om, hvem de Mænd var, sagde han, at det var de to Brødre *Fedde*, der var ansat ved Statsstutteriet paa Staldgaarden. I 1867

gjorde jeg Bekendtskab med den ene af dem etsteds paa Sjælland og fortalte ham Historien, men han kunde slet ikke huske den (?). Min Fader kunde ogsaa paa gammel nordisk Vis faa en Rus, som dengang alle Bymændene kunde; men han kom aldrig i Skænds- eller Slagsmaal.

Min Faders Slægt kender jeg kun til min Oldefader, og Rækken er altsaa: *Søren Jensen Terp*, Randbøl Kro. — *Niels Sørensen Terp*, Brakker. — *Peder Nielsen Terp*, Brakker. I Nutiden følger saa jeg, *Poul Pedersen Terp*, og siden 1909 min Søn, *Aage Terp*, der de første 8 Aar var Forpagter og siden 1. Maj 1917 Ejer af Terpsminde.

Min Erfaring fra den lange Tid, jeg har havt Gaarden, er, at min Fader har havt mange og gode Ideer, som han udførte med stor Dygtighed, og hans „Reglement“, som han kaldte det, med Hensyn til Orden i og under Arbejdet, som jeg i min Ungdom syntes var for stivt og for stramt, er jeg efterhaanden kommet til at respektere; idet jeg finder, at der nuomstunder er for lidt „Reglement“. En og anden af gamle Folk har betroet mig, at de var min Fader taknemlig for Raad og Hjælp ved given Lejlighed, skøndt det ofte kunde være i Form af drøj Irettesættelse, om de var inde paa noget, som han fandt forkert.

Mine Forældre blev gift i Juni 1828. Min Moder, *Ane Nielsdatter*, Datter af Sognefogden i Egtved Sogn, var da i sit 19de Aar, min Fader ca. 6 Aar ældre. Der har vist været Rift om Sognefogeddøtrene; thi min Moster blev som 17aarig gift med *Søren*

Larsen i Kjærbølling. Jeg fremsætter her Bederamsen fra mine Forældres Bryllup efter Originalen, som sagtens er lavet af Stedets Degn:

Bederamsen.

„Da det har behaget den alvise Gud at stifte en kærslig Ægteforening imellem velagtede Ungkarl Peder Nielsen Nyborg af Brakker og agtværdige Pige Une Nielsdatter af Refsgaard. Hvilket Ægteskab de agter at lade fuldbyrde Løverdagen d. . . . Juni 1828 i Egtved Kirke om Formiddagen Kl. 9^{1/2}, saa er derfor Brudgommens venlige Begjæring til Eder, at I samme Dags Morgen Kl. 7 vilde indfinde Eder hos Peder Nielsen Nyborg, Brakker, for derfra at ledsage ham til Brudehuset hos Niels Jørgensen i Refsgaard og følge det hele respektive Selskab til Kirken, høre Brudevielsen og forene Eders Bønner med deres, at deres Ægteskab maa lykkelig begyndes, heldig fremdrages og en Gang salig fuldendes, og naar Kirketjenesten er endt, da at gjøre Selskab med andre gode Venner og ledsage Brudeparret til Brudehuset for at nyde et tarveligt Maaltid, siden blive og fornøie Eder efter Behag. — Saadan Æresbevisning love de igjen at aftjene og forskyldte.

Dil I være saa god at gjøre Selskab!“

Saa kom min Moder til Brakker for at begynde som 18aarig Husmoder, en Plads som hun udfyldte med stor Dygtighed og Snille. Jeg husker godt, hvilken Støtte hun var for min Fader, der aldrig foretog noget vigtigt uden først nøje at drøfte det med sin kloge og besindige Hustru. Jeg mindes ingen Riv-

ninger imellem dem uden maaske en lille Prædiken, naar min Fader havde havt en liden Rus, hvortil min Fader altid tav som en klog General.

Jeg vil fortælle et Par Træk, som viser hendes Maade at opdrage Børn paa:

En Dag hun sad i Dagligstuen, mærkede hun, at jeg var inde i den Stue, hvor Sukkeret gemtes. Da jeg kom ud, sagde hun: „Du har da ikke taget Sukker?“ Jeg benægtede det: hvor hun dog kunde tro det om mig? „Ja, men jeg tror det heller ikke, for Du er jo en ærlig Dreng.“ Da jeg var kommen udenfor, gik hun hen og kiggede lønlig ud af Vinduet og saa, at jeg tog Sukker op af Lommen og puttede det i mine Træsko. Jeg kom saa ind og forlangte ret brøsig at blive „fesenteret“, da jeg ikke vilde være mistænkt for noget. Min Moder søgte saa i mine Lommer og andre umulige Steder og holdt saa op, idet hun atter udtalte, at jeg var hendes egen, ærlige Dreng. Jeg lod hende nu føle min Fornærmelse over hendes Mistanke. „Tag saa Dine Træsko af!“ — Tableau!

En anden Gang havde jeg opdaget Nygaards Ærtemark paa Brakkerkobbeltæt ved Skolen, og jeg forførte saa de andre Skoledrenge til at gaa med og rapse Ærter. Hr. *Degetau* klagede saa over de nedtraadte Ærter; thi vi kom der jo ofte. Min Moder, der vidste rigtig god Besked om min Part i Sagen, fortalte saa Sagen, saasnart der kom Fremmede, paa den Maade, at Drengene vilde forføre mig til at gaa i Ærtemarken: „Men *Poul* sagde: „Det vil jeg ikke, for det er ulovligt;“ men Drengene sagde: „Skidt,

naar ingen ser det.“ Men min brave Dreng sagde: „Men Vorherre ser det“, og saa klappede hun mig som sin gode, ærlige Dreng. Jeg maatte høre denne Historie Gang efter Gang og var ligefrem forpint derved.

Jeg havde engang faaet et Par ny Uldvanter (Luffer). Den første Dag jeg havde været i Skole, var den ene bleven borte, og jeg fik mange Smæk af min Moder — noget, der forøvrigt gik ret tidt paa. En Tid efter sad jeg inde hos Pigerne, der haspede Garn, saa fandt den ene Pige inde i et Garnnøgle min bortkomne Luf. Jeg afsted ud til min gode Ven Røgteren, gamle *Hans Grove*, og klagede over den Uret, jeg havde lidt. Han blev meget vred paa mine Vegne og marscherede strax, med mig ved Haanden, ind og tiltalte min Moder meget strængt, hvilket gottede mig. Min Moder hørte roligt og smilende paa ham, til han var færdig. Saa sagde hun: „Ork Hans, har han ikke fortjent de Klø, han fik dengang, saa har han saamænd mange Gange fortjent Klø, som han ikke har faaet.“ Jeg husker, hvor jeg ærgrede mig over, at Sejren saadan blev slaet os ud af Haanden.

Egentlig afskyede jeg at gaa i Skole; men her havde min Moder ogsaa sin egen Maade. Hun fyrede under min Ærgerrighed. Det lød stadig til mig: „Dine Søsken har staaet øverst paa Kirkegulvet, og det skal du ogsaa. Naaer du det ikke, vil det være en frygtelig Skam.“ Da jeg saa gik til Konfirmations-Forberedelse, var det hel tydeligt, at jeg vilde naa det. At Pastor *Theilade* kun sjældent skældte mig

ud og aldrig slog mig, tydede derpaa. Jeg var stor i mine egne Tanker. Saa lige i det sidste Øjeblik kom den Bestemmelse, at vi skulde staa efter Alder. Da jeg var født den sidste Dag i Halvaaret, 30. April, skulde jeg staa nederst som den yngste.

Dermed den hele Herlighed faldt,
Og det var i Grunden vist ikke saa galt.

Men jeg var rasende og følte mig frygtelig forurettet. Man tænke sig: Jeg havde været flittig i 8 lange Aar for at naa Øverstepladsen, og maatte nu lide Skibbrud lige ved Bolværket. Jeg hævdede for mig selv, at al denne Flid var spildt. Jeg gik nu om med skumle Tanker om ikke at svare et Ord ved Overhøringen paa Kirkegulvet. Men da Tiden kom, og de Øverste ikke kunde ret meget, fik jeg pludselig en ny Ide: Nu vilde jeg svare af alle Kræfter, naar Præsten kom til mig. Saa kunde Menigheden rigtig høre, hvilken Uret jeg led. Jeg véd ikke, om Menigheden var i den Grad imponeret, som jeg ventede, men jeg bør tilføje, at min Moder tydelig viste mig sin Medfølelse under denne min haarde Prøvelse.

Det var forbløffende hvilket Arbejde hun kunde faa ud af sine Piger. Egentlig havde de det strængt; men det gik uden Skænden og med Spøg og Morsskab: „Naa, lille Piger, nu skal vi rigtig have fat ud af den karske Bælle.“ Jeg husker saa godt, naar i Vinteraftnerne hun og hendes 3 Piger sad foran det lange, hvidskurede Dagligstuebord og spandt, hun med sine Piger paa Rad bag ved sig. Det saa

ud, som hun var Kusk for dem. Karlene var i Reglen ikke uvillige til at karte; thi det gik med Morsskab, og undertiden læste min Fader op for dem. Mærkede hun saa, at der blev en søvning Pause, saa lød det: „Saa lille Piger, skal vi saa have en Sang.“ Hun sang selv for med sin kønne, men uskolde Stemme. De sang den Tids naive og i metrisk Henseende vistnok mangelfulde Viser. Den jeg husker bedst, og som er en god Stikprøve paa den Slags Poesi, vil jeg afskrive her. Den er trykt hos Backhausen i Vejle „udi dette Aar“:

Hr. Unkerstrøms Dise.

Kong Hannibal han red sig i Skoven saa grøn.
 I sin Klædning saa skøn,
 Han red med sine Venner til Tidsfordriv.
 Han tænkte ikke paa, at det skulde koste hans Liv.

Lille Lise, som altid var venlig og mild,
 Hun var yndig og snild,
 Hun var ogsaa udi Skoven, spadserende frem,
 Men hun tænkte ikke, at hun død skulde bæres hjem.

Prinds Fernando, som saa lille Lise saa skøn,
 Udi Skoven saa grøn,
 Hans Hjerte det brændte ud af Kærligheds Blød,
 Han ønskede at omfavne den yndige Mød.

Han nærmede sig Lise med venlige Ord,
 Som hun ogsaa forstod,
 Jeg vilde ønske, at De maatte finde Behag,
 I hvad jeg af Eder vil begære idag.

Lille Eise hun svarede: Jeg vil agte paa hans Skjold,
 Jeg vil være ham bold.
 Og med flid vil jeg gøre alt, hvad De begær,
 Undtagen alene at have Dem kær.

Prinds fernando, som uddrog sin Sabel saa blaa,
 Hug Eise itu,
 De andre smaa Jomfruer, som der monne staa,
 Gik hen og fortalte Ankerstrøm det grusomme Mord.

Hr. Ankerstrøm han sukked og bad til sin Gud
 for sin elskede Brud,
 for hvilken at Prinds fernando har hugget ihjel,
 Derfor det i Verden ham aldrig gaa vel.

Hr. Ankerstrøm han kaldte paa sin Tjener saa ung:
 Det vil falde Dig tungt.
 Idag skal Du gaa til Prinds fernando saa stor,
 Og hils ham om han vil følge lille Eise til Jord.

Prinds fernando han svarede: Du kan hilse ham,
 Jeg skal gøre ham stor Skam,
 Jeg skal lægge ham ved Eise udi hendes Grav,
 Jeg skal ødelægge hannem som en Krigsmand saa brav.

Titusinde Helte, som i Krigen var lært
 Til at bruge et Gevær,
 Dem tog han med sig, og saa rejste han afsted;
 Thi han vidste, at Hr. Ankerstrøm var ivrig og vred.

Prinds Fernando han hilfede: hvorledes staar det her
 I den sørgelige Uffær,
 Thi jeg synes Du trækker Din Sabel saa blaa,
 Og Du tager Din Hjælm og Harniff paa.

Hr. Ankerstrøm han svarede: Du fortjener at dø,
 Du har myrdet min Mø,
 Du har myrdet min Brud og min elskede Ven,
 Men inden et Aar vil jeg hævne det igen.

Prinds Fernando han svarede: pas Du kun dig selv,
 At Du fare kan vel,
 Thi her udenfor holder titusinde Mand,
 Og nok en Million kan jeg udruste af mit Land.

Da Hr. Ankerstrøm saa denne store Krigsmagt,
 Som til Døren var paalagt,
 Han raabte: min Gud, haver Du mig forladt,
 Skal jeg end i Døden nedlægges saa brat.

Hr. Ankerstrøm han tog nu Prinds Fernandos Hest,
 Som til Døren var fæst.
 Han gav Hesten Sporen, udaf Kræfter den sprang,
 De skød efter ham, saa Kuglerne de sang.

I toogtyve Dage til Rusland han kom
 Til den Kejser saa from;
 Den Kejser han kunde ud af Vinduet se,
 Hr. Ankerstrøms Hest den var hvidere end Sne.

Da Ankerstrøm var kommen til den Kejser saa stor,
 faldt hans Hest død til Jord,
 Endskønt denne Hest var modig og grum,
 Dog var den saadan farvet udi Blod og Skum.

Hr. Ankerstrøm han sagde: Jeg er kommen her idag,
 for at melde om den Sag,
 At Prinds Fernando har Lise udi Døden nedlagt,
 Og søger efter mig af yderste Magt.

Hr. Ankerstrøm han fulgte med den Kejser da ind,
 Alt med Taaren paa Kind,
 Den Kejser han sagde: Vær Du kun ved frit Mod,
 Thi jeg skal nok Din Fjende engang lægge under fod.

Prinds Fernando blev kaldt for den Kejser saa bold,
 Og forhøret blev holdt;
 Istedetfor det Sabelhug, som Du Elise gav,
 Skal Bødlen med et Øksehug Dit Hoved hugge af.

Slige Viser forslog en Del i en lang Aften, al
 den Stund de blev sungne langsomt og med dræ-
 vende Stemme; men med megen Følelse, og den
 Sørgmodighed i Tonen, som hørte sig til.

Da min Moder i 1828 rejste til min Fader, tog
 Naboens Søn med hende til Hjemmet i Brakker,
 hvor han skulde være Tjenestedreng. Han var vel
 ved Konfirmationsalderen. Han havde altid holdt
 saa meget af hende, og det skulde nu være saa
 meget rart. Men da en Tid var gaaet, kom Karlen

ind til min Moder og meldte: „Det er skidt med *Laues*.“ „Hvad er der da med ham?“ spurgte hun. „Jo, han vil hjem, for han længes. Han har sin Bylt pakket.“ Hun gik saa ud til ham i Karlekamret. „Men hvad er det *Laues*, vil du rejse fra mig?“ „Ja, jeg længes og kan ikke holde det ud længere,“ og han græd. Men hun sagde grædende: „Ja, men vil du rejse, saa vil jeg med dig, for jeg længes ogsaa.“ De sad saa og snakkede paa en Halvkiste der stod. Saa siger *Laues*: „Men det er Synd for *Peier* (min Fader), for han holder jo saa meget af dig.“ De enedes saa om at vente lidt endnu. Scenen gentog sig, men saa kom min Moder ud til ham, og denne Gang havde hun selv en Bylt med og var rejsefærdig. Men det med „*Peier*“ var stadig i Vejen, saa de tog endnu en Frist, og saa blev *Laues* paa Gaarden i mange Aar.

Min Moder solgte altid Maanedsgrisene, som vi havde mange af, og hendes Køber var *Søren Priis* i Alminde. En Gang, da han kom og skulde købe Grise, sagde hun til ham: „Denne Gang bliver jeg ikke billig, for det er saa godt som lutter Ornegrise.“ *Søren Priis*, der var en krakilsk Modsiger, bandede paa, at det var noget forbandet Sludder, at Ornegrise var dyrere end Sogrise, paa Tiden var Sogrise endogsaa de dyreste. „Men *Jøsses Søren*,“ sagde hun, „jeg staar og siger forkert; thi det er jo Sogrise, jeg har.“

Min Moder var af den Slags Kvinder, der ikke let blev bange, og ligesaa min Søster, der var en usædvanlig dygtig Kusk og Rytterske. Hun sadlede

altid selv sin Hest, og det var hendes største Lyst at ride vore Plage til, og det kunde hun bedre end jeg. Jeg havde aldrig bange Kvinder at køre for, selv om Hestene var lidt kaade, og den kvindelige Angst for at køre kan jo ofte være ubehagelig for Kusken.

I min Ungdom troede næsten alle paa Spøgeri, Varsler, Gengangere o. lgn. Naar Aftensædet begyndte, var det et almindelig Samtaleemne. Der var aldrig den Uge, at ikke „nogen havde set noget.“ Det er ret besynderligt, at nu om Stunder er der aldrig „nogen, der ser noget.“ Enten maa det jo være Spøgeriet, der er uddød, eller og — Troen derpaa. Min Moder greb en Gang en Genganger. Gamle *Kristen* Smed (ikke den landskendte Brakker Smed) har fortalt mig, at i et Hus lige over for, hvor en Skomager *Nielsens* Enke boede, levede en gammel Kone, som nogle troede var en Hex. Da hun døde, mente man, hun vilde „gaa igen“, og ganske rigtig: der var flere, som havde set, hvordan hun ved Aftenstid som en hvid Skikkelse stod og pillede ved Yderdørene, som vilde hun ind. En Gang da min Moder havde taget en rask Fodtur til Refsgaard og kom noget sent hjem, tænkte hun paa Gengangeren, da hun skulde forbi Huset. Og ganske rigtig stod den Hvide og pillede ved Døren. Hun tilstod siden, at hun blev rigtig bange; men da hun saa syntes, at hun kunde se noget fordægtig ud, sprang hun hen og tog fat. Hun beholdt et Senge-lagen i Haanden; men Spøgelset rendte. Det var en lang Dreng, der tjente ved *John Hansen*, der

lavede de Kunster. Det maa have været omkring 1830.

Niels Jørgensen, som var min Bedstefader, boede i Refsgaard og var Sognefoged i Egtved Sogn, der da var et Fogderi. Da der dengang ingen Politibetjente var paa Landet, var Sognefogderne selv Landpoliti. Saavidt jeg véd, havde de endogsaa en Slags Uniform. Det var noget med runde Sølvknapper i Koften.

Han skal have været en stille, men bestemt Mand. Efter min Moder kan jeg fortælle følgende om ham: Der blev engang Slagsmaal i Egtved Kro, og det var nok nogle fine Folk fra Kolding, der havde etableret Slagsmaalet. *Niels Jørgensen* blev tilkaldt for at skaffe Fred. Men ham vilde de ikke respektere. De sagde: „Saadan en Bonde;“ tog fat i ham og rev et Par Knapper af hans Kofte. Nu er det jo saadan, at man ikke maa lægge Haand paa Øvrigheden, som han i dette Tilfælde repræsenterede. *Niels Jørgensen* klagede saa for Øvrigheden i Kolding; men kunde ingen Oprejsning opnaa dér, fordi man beskyttede de skyldige, og der skal være bleven aflagt falsk Ed i Sagen. *Niels Jørgensen* rejste saa til Vejle og klagede over Øvrigheden i Kolding. Men Amtmand *Treschow* vilde ikke tro ham eller tage Hensyn til hans Klage, idet han havde bedre Tillid til sin Underøvrighed. *Treschow* var imidlertid en brav Mand og var vel ogsaa bleven imponeret af, at den gamle Sognefoged havde slaadt i Bordet for ham, hvortil Amtmanden havde sagt:

„Véd De, hvad det kan koste Dem at slaa i Bordet for mig?“ „Ja,“ sagde den Gamle, „jeg véd, jeg kan blive afsat, og det skal være mig kært. Jeg ønsker ikke at tjene under slig Under- og Overøvrighed!“

Saa blev han afsat.

Men i al Stilhed lod Amtmanden Sagen undersøge, og en Amtmand har jo baade Magt og Midler til at gøre Undersøgelser. Nu kneb det for vedkommende Retsbetjent i Kolding, og det endte med, at han skulde afsættes, med mindre den gamle Sognefoged vilde lade sin Klage falde. Min Moder, der da var en lille Pige, fortæller, at Herredsfogden kom til Refsgaard sammen med sin Søn, der var Skoledreng, for at bevæge min Bedstefader til at frafalde Klagen; men han nægtede at modtage ham. Han bearbejdede saa min Bedstemoder, og hun skulde saa paavirke sin Mand, og det gjorde hun saa godt, at han til sidst sagde: „Lad ham saa løbe den . . .!“ Da han kom igen, var Sagen jævnet; men tage imod ham vilde den Gamle ikke. Sønnen var i min Tid en anset Mand i Kolding. Naar han og min Moder mødtes, talte de selvfølgelig ikke om den gamle Historie; men de havde et Blink i Øjet, som nok kunde tyde paa, at de begge mindedes den. Gamle *Lars Skrædder* (Bedstefader til Sagfører *I. L. Hansen* i Kolding), der var fra Refsgaard, og hvis Specialitet det var at kende Slægtshistorier, har ogsaa fortalt mig om denne Begivenhed, saa jeg antager, at den i Hovedsagen er paalidelig. Til sidst kom Amtmanden kørende til Refsgaard og tilbød *Niels*

Jørgensen Embedet igen som Sognefoged. Men den Gamle pikkede i Bordet for ham og sagde: „Denne Gang er det mit eget Bord, og jeg erklærer igen, at jeg vil ikke tjene under slig en Øvrighed. — Var der ellers mere Amtmanden ønsker?„ Med den Besked kørte han saa¹⁾. Naar jeg siden i min ret lange Levetid har kendt saa faa, der er fri for Snobberi — Sognefogder ikke undtagne —, saa er jeg stolt af min gamle Bedstefader. Maaske er saadanne Folk til Gengæld lidt stejle, i alt Fald synes min Bedstefader at have været det, naar han ikke kunde tage mod den Oprensning, som *Treschow* bød ham.

Knud Storm, der var Præst i Egtved fra 1818 til 1842 og i Slægt med Digteren *Edward Storm*, skal have været en dygtig Præst „paa Stolen“; men dygtig fordrucken. Han var med til alle Bondegilder og sad da for Bordenden og lavede egenhændig alle Kaffepunscherne.

Gamle *Paaske Andersen* i Bølling havde i flere Aar været Kusk for ham. Han boede siden paa Bølling Mark, og da han tillige var lidt Sadelmager, kom han undertiden i mit Hjem og sad en Dags Tid eller to og gik alt Gaardens Seletøj efter og reparerede det. Han var en gammel lun Broder, og det var min største Lyst som Dreng at sidde og høre ham fortælle, helst om Pastor *Storm*. Den-

¹⁾ Jeg kan huske fra min Bardom, at der stod et muret, lille Mindekapel syd for Vejle ud til Landevejen paamalet: „Til Minde om Amtmand *Treschow*.“ Det blev dog nedbrudt, og nu staar der i Stedet en smuk Mindestøtte for ham paa Havnepladsen. — Herman Gerhard *Treschow* (1780—1836) var Amtmand i Vejle Amt fra 1820 indtil han 1826 blev forflyttet til Frederiksborg Amt.

gang troede jeg ham; men nu har jeg ham nok noget mistænkt for, at han havde mig lidt til Bedste.

At Præstens Kusk altid ved Bryllupper skulde køre for Bruden, og at han saaledes havde kørt for min Moder, var vist sandt nok. Men saa fortalte han: „En Gang havde vi været til Bryllup der ud efter Nebel til, og der blev drukket tæt; men Præsten var aldrig mere fuld, end at han selv kunde staa paa Vognen, medens andre var drukne under Bordet. Naar vi kørte fra Gildet, sov han altid. Da vi nu kører henad den jævne Landevej, standser Vognen pludselig, og Hestene — kraftige som de var — kan ikke trække den af Stedet. Præsten vaagnede: „Paaske, hvorfor holder vi?“ „Jo Fa'er, Hestene kan ikke trække Vognen af Stedet.“ „Naa, saaledes. Det er igen Lucifer, der er paa Spil; men det skal han komme skidt fra. Skru det fjermer Baghjul af og læg det op i Vognen.“ Da det var gjort, sagde Præsten: „Kør du kun saa.“ Saa maatte den Slemme gaa og bære Vognaxen, og det har ikke været morsomt. Han behøvede dog ikke at spytte i Hænderne. Det var i den Tid, vi smurte Axerne med Tjære. Da vi kom hjem, spurgte jeg Præsten: „Men hvad nu med Vognen?“ „Naa, det er sandt, kør Vognen ud i Møddingpølen;“ som jeg saa gjorde, men saa hen paa Natten blev der en saadan Stank i Gaarden, at jeg maatte ind og vække Præsten. „Nej, sikken en Gavtyv,“ sagde han. „Ja, sæt saa Hjulet paa og lad ham slippe det Bæst.“ Saa ophørte Stanken.

En anden Gang meldte jeg Præsten, at man stjal Æbler i Haven, der laa klods paa Landevejen. „Det

skal vi nok sætte en Pind for," sagde Præsten. Et Par Nætter efter blev der raabt om Hjælp ude i Haven. Det var en Mand, der sad og red paa Risgærdet og kunde ikke komme løs. Han bad os hente Præsten. Da Præsten kom til, bad Manden grædende om at slippe. „Ja, nu har du vel faaet nok af mine Æbler," sagde Præsten og læste saa nogle faa Ord over ham. Saa rendte Manden sin Vej. Siden blev der aldrig stjaalet Æbler i Præstens Have. Men nu kommer Efterspillet, der ofte er det artigste: Da Æbletyven laa og skulde dø, aabenbarede han for Pastor *Bøving* — Præst i Egtved fra 1842 til 1864 — at han var lejet af Præsten for nogle Skæpper Rug til at spille den Komedie med Æbletyveriet.

En Gang drev Pastor *Storm* det dog for vidt, da de ved et Gilde havde drukket — man siger 19 Kaffepunscher, faldt en Deltager under Bordet og døde. Da kom Præsten slemt i Vinden. Min Moder fortalte, at min Bedstefader maatte rejse med ham baade her og der til Autoriteterne — hvem det nu var — og bede om godt Vejr. Efter en saadan Rejse sagde han til min Bedstemoder: „Ja, nu gik det; men jeg vilde nødigt gøre flere af den Slags Rejser.“

Omsider døde Pastor *Storm*, 1841, og nu gjorde man de brugelige Ceremonier, for at han ikke skulde gaa igen — man var nemlig noget utryg i den Henseende, hvad ham angik. — Men da man kom tilbage fra Kirken, kom Kogekonen ind og meldte, at nu sad han inde i Ovnen og grinede. Nu vidste man ikke sine levende Raad. Man sendte Bud efter Degnen, der som Underofficer havde været med i

Napoleons-Krigene, og da han altid havde været med *Storm*, naar denne havde været ude at mane nogen ned, hvortil Præsten skal have været meget skrap, mente man, at han havde lært Præsten Kunsten af. Han begyndte nu ogsaa kraftig at læse for Ovnmundingen; men Præsten grinte kun og sagde: „Nej min Ven, du husker nok, at du engang har stjaalet et Franskbrød, derfor er der for lidt Kraft i din Læsen.“ „Ja,“ sagde Degnen, „det er sandt, jeg stjal et Lybskskillings-Brød nede i Sehested, da jeg var ved at dø af Sult,“ og saa kastede han en Lybskskilling ind i Ovnen: „Nu kan du tage den med til Helvede!“ Saa manede han Præsten ned ude i Porten; men det stjaalne Brød gjorde imidlertid saa meget, at han ikke kunde faa ham længere ned end til Hovedet, som de saa maatte tage af ham. Det opbevaredes siden paa Loftet i Præstegaarden. Hver Gang de prøvede paa at begrave det, blev der saadan Uro i Gaarden, at de maatte hente det hjem igen!!!

Pastor *Storm* skal have været en betydelig Personlighed, en brav Mand og god mod Fattigfolk. Det fremgik ogsaa af gamle *Paaskes* Fortællinger, at han havde holdt meget af sin præstelige Husband. Det var for saa vidt ogsaa mærkeligt med Venskabet mellem ham og min Bedstefader, der var en ædruelig Mand.

Hans Grove Christensen var Røgter hos os fra 1847 til 1856. Han var en dygtig Røgter og i høj

Grad en Original. Min Moder kunde han gerne gaa igennem Ilden for, men min Fader jog han ud af Kostalden, om han prøvede paa at blande sig i, hvad han havde at passe, og min Fader, som ellers var skrap nok, lod sig jage ud; thi han anerkendte hans Dygtighed og Troskab. De sagde „Du“ til hinanden; men han og min Moder sagde gensidig „I“ til hinanden.

Hans Skæbne var ellers trist nok: som Enke-
mand uden Børn afstod han sin lille Ejendom til en Slægtning imod, at han skulde have sit Ophold hos ham. Da der ikke var noget skrevet, blev han jaget bort.

Som jeg før har fortalt, var han min gode Ven; thi naar jeg havde en Skilling, gav jeg ham den, jeg var nemlig ikke den Gang saa pengekær, som jeg siden er bleven. I sin Ungdom var han med i Napoleons-Krigene. Han var dog ikke med de Danske i Paris; men havde dog været i Bremen („Bræmen“ som han sagde). Han talte aldrig om sin Deltagelse i Krigen. Naar jeg spurgte ham: „Hvad er det for et Ar, I har i Panden?“ fortalte han mig dog: „Det var oppe ved Sehested. Vi var paa Flugt, og da jeg sprang igennem et Hegn, stod der en Kosak, og han huggede mig lige ind i Ansigtet med sin Krumsabel, det Høved!“ Jeg spurgte ham ogsaa: „Har I nogensinde skudt nogen i Krigen?“ „Jou, jen Gang, da jeg vilde flygte gennem et Ledhul, saa stod der en af disse sorte Sataner og sigtede paa mig saa nær, at jeg kunde se ind i hans Bøsses-pibe, men saa klikkede hans Bøsse.“ „Hvad gjorde

I saa, *Hans*?“ „Saa skød a' Satan brække mig ham.“ Han var slem til at bande; men havde ikke noget stort Repertoire af Eder. Jeg har aldrig hørt ham bruge andre end den anførte, men den kunde han ogsaa tidt faa anbragt. „I skulde da ikke saadan bande, *Hans*,“ sagde min Moder til ham. „Nej det skuld' a' vel et; men a' kan Satan brække mig ikke la'e vær.“ Han skraaede Tobak i stor Stil — det var altid Pibeudkrasning — og da han ingen Tænder havde, savlede han altid, saa han var egentlig en gammel Gris, noget der den Gang dog ikke generede mig videre.

Men nu kommer jeg til det, som gør, at han maa have en nærmere Omtale. Han var nemlig min første Læremester i boglig Kunst. Min Moder sagde til ham: „Nu skulde jo Drengen til at lære Bogstaverne, og jeg ved ikke hvordan vi skal. Kan I ikke lære ham dem?“ Saa blev *Hans Grove* og jeg placerede henne ved Kakkellovnen. *Hans* med en Praas imellem Fingrene, medens jeg stod mellem hans Ben med Ryggen til ham og med min A-B-C-Bog, hvori der stod en Hane ved det første Bogstav: A, a. Medens *Hans* sad boret over mit Hoved, begyndte vi: Jeg: „De' er en Kok, og de' er en A, og de' er osse en a, men hva' er de saa for en jen?“ *Hans*: „Hva' de er for en jen, det er Satan bræk' mæ' en B.“ — Jeg: „*Hans*, I sægler nier o mi Hued!“ *Hans*: „Nej si, nej si, de' gjør' a' Satan brække mig osse.“ — Saa kørte han rundt med den flade Haand paa mit Hoved. Saa fortsatte vi, medens den samme Scene med Savlingen stadig gentog sig. Jeg

har tænkt mig, at denne hyppige Indgniden med Tobakssaft har været et godt Middel mod de kendte Parasitter, som saa gerne søger til Barnehoveder. I hvert Fald vadskede vi Kreaturerne med Tobakksafkog og det med god Virkning. Saadan omtrent foregik altsaa Undervisningen. Men Bogstaverne fik jeg lært. Jeg mindes den gamle Veteran med Venlighed. Han var min Ven og Beskytter. Naar jeg var i Vinden og skulde have Klø — og det var jo tidt — og jeg blot kunde flygte ud til *Hans*, saa var jeg reddet. De kunde blot prøve at komme, — saa foer han op som en brølende Løve. For mig var det frydefuldt at høre de kraftige Vendinger, han brugte til mit Forsvar. Det styrkede min Tro paa, at jeg var en forfulgt Uskyldighed.

Det var interessant at høre de to gamle Veteraner *Hans Grove* og *Lars Skræder*, som jeg før har nævnt, tale sammen om deres Soldatertid. *Lars* havde været i Hamborg. Det havde *Hans* ikke. *Lars* roste Hamborg som „den overmaade skønne Stad.“ *Hans*: „Hamborg, det elendige Svinehul, nej, da skulde du se „Bræmen“! Der havde *Hans* været.

Poul Behrendt blev Lærer i den nyoprettede Skole i Brakker. Han var fra Tetenhausen i Holsten, men var uhyre dansksindet. Han drog til et dansk Seminarium uden at kunne et dansk Ord, saa der var noget at overvinde; men han gik ud med første Karakter. Han var af den gamle Skole, hvor det stod paa Ramseri. Trods dette var han ubegribelig

frisindet. Han lod os fortælle Bibelshistorie med vore egne Ord, og i en saadan Time kom Pastor *Theilade* ind. *Behrendt* nikkede til Præsten og fortsatte med Overhøringen. Præsten, der var for Alvor af den gamle Skole, sagde til ham: „Ja, det er jo en ny Maade; men man kan jo nok mærke, at Børnene har Forstaaelse.“

Behrendt var en nobel Mand og en samvittighedsfuld Lærer. Det gik ikke med lange Frikvarterer o. lgn. Han brugte Tampen flittigt, maaske lidt for flittigt, men det var jo i den Tid, at „hvad man ej i Hovedet fik, det fik man paa sin Ryg.“ Han holdt strængt paa, at vi skulde være høflige og hilse paa Folk. Vi Drengene legede engang efter endt Skoletid paa Vejen syd for Skolen; som vi var mest optagne af Legen, kom *Petersen* — Hjælpelæreren hos gamle *Jespersen* i Nebel — forbi, og vi fik ikke hilst paa ham i al vor Travlhed. Skøndt det var et godt Stykke fra Skolen, havde *Behrendt* dog staaet i sin Ladedør og set det; maaske har *Petersen* ogsaa omtalt det til *Behrendt*, som han besøgte. Der havde været Mormonpræster i Byen en Tid for at gøre Fangst, og de fik da ogsaa en Familie med til Amerika. *Behrendt* kom til deres Møder og tog vældig Tag med dem; thi han var meget religiøs og bibelstærk. I Skolen talte han med os om Mormonerne i stor Ophidselse og kaldte dem Djævelens Udsendinger osv. Da vi nu Dagen efter vor Forsyndelse kom til Skole, var der Tur til os. Han kom først til mig, som sad øverst: „Hvorfor hilste du ikke paa den fremmede Mand igaar?“ Jeg kunde intet svare. „Om

paa Gulvet med dig.“ Den næste Dreng gik det ligesaa. Omsider laa vi en hel Række paa Gulvet, hvor Exekutionen skulde foregaa. (Han brugte at lade os „staa krum“, medens han tampede.) Men saa kom han til Drengen *Kristoffer Kristensen*, der siden blev Lærer i Vejrslev pr. Bjerringbro. „Hvorfor hilste du ikke, *Kristoffer*?“ Saa svarede Drengen minsandten: „Nej, for a' trued' de' var en Mormonpræst.“ (Han kendte ellers godt *Petersen*.) Det kunde *Behrendt* ikke staa for. Han vendte sig saa til mig: „Troede du ogsaa, det var en Mormonpræst?“ „Ja!“ til den næste: „og du?“ „Ja“, og ved at gaa Rækken igennem fik han det samme Ja af os alle. *Behrendt*: „Ja, saa skal I slippe for denne Gang; men I skal ellers ogsaa hilse paa Mormonpræster.“ *Kristoffer* (troskyldig): „De' trued' a' et, for de' er jo Djævelens Udsendinger.“ Det var *Kristoffer*, der denne Gang reddede vore Rygstykker. *Behrendt* var storsindet nok til at tage Sagen humoristisk, og jeg formoder, han siden har meddelt *Petersen*, at Grunden til den forsømte Honnør var, at han var bleven antaget for Mormonpræst.

Behrendt var først Lærer i Tavlov, hvor han giftede sig med *Jens Skovs* Datter. Fra Brakker kom han til Smedstrup ved Fredericia. Her blev der klaget over ham for hans Tampen, saa han maatte møde for Sogneraadet. „Dersom jeg ikke maa tugte en uvorn Dreng, maa jeg hellere give mig til at være Røgter,“ sagde han, men der blev svaret: „Nej, Hr. *Behrendt*, saa hellere Tærsker, for vi vil heller ikke have vore Køer slaet fordærvet.“ —

Trods alt har jeg ikke kendt mange, der har min Højagtelse som min gamle Lærer *Behrendt*.

Pastor *Theilade* var en brav, men myndig Præstemand. I Nebel havde man engang sviret slemt efter Snekastning, og *Peder Seirups* Karl, der var noget pengebegærlig, forførte man til at drikke, idet man lagde en Lybskskilling i Bunden af Brændevinsbægeret, og det gjorde man saa ofte, at det endte med, at han faldt under Bordet og døde med det samme. *Niels Otsen* var ogsaa ligeved at dø, men efter Sigende frelste hans Kone *Bodil* ham med et Husraad, som jeg dog ikke vil nævne. Hun, der var en meget skrap Kone, gik saa over til *Theilade* og sagde til ham: „Dersom De er en rigtig Præst, saa maa De nu rigtig tale de Neblinger til, for nu er der Lejlighed.“ „Ja, *Bodil*, det skal jeg, men vil De saa sørge for, at de alle møder ved Begravelsen.“ De mødte ogsaa. De turde ikke andet. *Bodil* var spændt paa, om han nu kunde være saa skrap, at det forslog noget. Hun blev for saa vidt heller ikke skuffet; thi Præsten henvendte sig direkte til *Niels Otsen* og sagde: „Der ligger din Broder, han er i Helvede, og du er paa Vejen.“ Men *Bodil*, der stod bagved sin Mand, trak ham i Frakkeskødet: „Kom *Niels*, dette her er pinte for grovt, det skal du ikke høre paa.“

Theilade, der siden blev Provst i Taarnby paa Amager, boede som Pastor emeritus paa Gamle Kongevej i Kjøbenhavn. Min Broder og jeg besøgte

ham dér. Under Samtalen spurgte min Broder ham: „Naar en døende aabenbarer en Forbrydelse, som han har begaaet, for Præsten, maa denne saa undlade at drage det frem?“ „Ja, jeg ved skam ikke *Niels*. Jeg har haft et Tilfælde, som jeg nu saa længe efter godt kan fortælle jer: „I Nebel laa en Kone for Døden, og kunde ikke dø før hun fik skriftet for Præsten. Hun aabenbarede saa for mig, at hun i sin Tid, havde brændt sin Gaard af, og tilsnydt sig Forsikringssummen, hvilket nu trykkede hende svarligen.“ — „Ja“, sagde min Broder, „da Konen døde, saa var det jo ikke værd at røbe noget.“ — „Ja“, sagde *Theilade*, „men det værste er skam at Konen lever endnu“. Det var vel en Gang i 1870erne, at han fortalte os dette.

Pastor *Søren Wedege Blicher*, Helfætter til *St. St. Blicher*, blev efter Provst *Mørck* Præst i Starup. Jeg synes altid, at han var den fineste og nobleste Karakter, som jeg nogensinde har kendt. Han var en beskeden Mand, men skøndt han var af den gamle Skole, var han frisindet. Paa sine gamle Dage holdt han Kapellan. Det var ikke, fordi han ikke kunde magte Gerningen; men, som han betroede mig, fordi han var bange for ikke at kunne være nok for Menigheden under den ny Tids Bevægelser. Han betroede mig ogsaa, at han følte en moralsk Forpligtelse til, da der var saa mange i Sognet af den grundtvigske Retning, at tage en Kapellan fra den Retning, da han nu havde haft flere af den anden Retning. Saa fik vi Pastor *Brücker* til Kapellan 1880—85.

Peter Sveistrup i Vejen, der var samtidig med *Blicher* som Student, skal have sagt om ham: Der var to Fag han var stiv i, og det var Latin og L'hombre. Ja, gamle *Søren Wedege Blicher* vilde gerne spille en L'hombre, og han spillede godt. Saa kunde det ske, naar jeg en Sommerdag var derovre, at han kunde trække mig hen til Vinduet, pege ud og sige: „Hvad troer De om den Sky der?“ Der var ikke Spor af Sky; men jeg vidste godt, hvad jeg skulde svare: „Jeg troer det vil regne Hr. Pastor“; saa vendte han sig om til sin Kone: „*Jette, Terp* siger det vil regne, saa vil vi sandt for Dyden ha'e en L'hombre“. *Blicher* var født 1810, saa han var gammel nok til at kunne fortælle om Fæterten, Digteren *Steen Steensen Blicher*, med hvem han engang havde været paa Fodtur til Himmelbjerget. Mærkelig nok havde deres fælles Bedstefader ogsaa været Præst i Starup. *Blicher* var god til at fortælle Præstehistorier, og det gik næsten altid ud over Præsterne.

Da der med den ny Kapellan var kommen en Del Splid og Splittelse i Menigheden af en noget ondartet Slags, endte det omsider med, at gamle Biskop *Balslev* „foreslog“ Pastor *Blicher* at søge sin Afsked, for at Uroen i Menigheden kunde blive dæmpet.

Jeg har altid syntes, at det var „for Smed at rette Bager“.

Blicher boede i sine sidste Aar i Kolding, fra hvis første Latinskole han var Student. Hans Eftermand, Pastor *Thygesen*, der blev forflyttet hertil fra

Skibet Sogn, har fortalt mig, at den gamle *Blicher*, hvergang *Thygesen* betalte sin aarlige Afgift til ham, gjorde ham en Undskyldning, fordi han levede saalænge og var ham en Byrde paa Kaldet.

I *Blichers* Hjem taltes der aldrig ilde, eller blot ukærligt om andre Mennesker — absolut aldrig.

— Efter nu at have omtalt nogle af Præsterne i Sognet, vil jeg omtale en Mand her i Sognet, som har traadt sig dybe Spor, og det er Folketingsmand *J. A. Haastrup*. Han er født den 13. Januar 1832 paa Gaarden „Riglandseg“, syd for Kolding, som hans Fader *L. N. Haastrup* solgte, hvorefter han købte den Gaard her i Aagaard, som siden kaldes „Haastrupsminde“. *L. N. Haastrup* var stærkt paavirket af Hernhutterne i Christiansfeldt, hvor Sønnen ogsaa fik sin Opdragelse og Skolegang uden dog at blive paavirket af Pietismen; men kom i Besiddelse af gode Skolekundskaber. *Jens Andreas Haastrup* blev gift med *Anders Sørensens* Datter fra den Gaard, som *Jens Sager* nu ejer i Fredsted. Hun var et betydeligt Menneske, og det var et herligt Hjem at gæste, hvor der kun dyrkedes gode Interesser. *Haastrup*, der var 14 Aar ældre end jeg, var min bedste Ven, og han og hans Kone er de Mennesker, der har haft størst Indflydelse paa min Opdragelse næst efter mine Forældre.

I 1854 stod *Haastrup* ved Fodgarden. Han har fra den Tid fortalt mig en Begivenhed, som jeg mener fortjener at optegnes. Hans Kammerat fra den Tid, *Laurids Lind* fra Rugsted, har fortalt mig den samme Begivenhed, saa den skal nok være paalidelig.

Overlæge *Jacob Chr. Bendz* (1802—1858), der var Korpslæge ved Garden, havde paa Regeringens Bekostning været i Ægypten for at studere den ægyptiske Øjensygdom. Nu skete det i den varme Sommer, at mange af Garderrekrutterne fik betændte Øjne. *Bendz* erklærede, at det var den ægyptiske Øjensyge og beordrede dem indlagt til en Operation, som han havde lært i Ægypten. Men Gardisterne nægtede alle som én at lade sig operere, idet de alle var vis paa, at det var en ganske almindelig Betændelse, som de fleste af dem havde prøvet før. Det blev kaldt Mytteri, og der blev Krigsret og Dom: Vand og Brød til dem alle. Naturligvis vakte det stor Opsigt. Redaktør *Bille* skrev i „Dagbladet“ en harmdirrende Artikel om Mytteriet i Garden, som skulde være vore Mønstertropper, og mente at her burde straffes meget strængt, ogsaa for den berømte Kirurgs Skyld. Nu kom alle de angrebne paa Vand og Brød, paa Frederiksberg Slot. *Haastrup* var dog imellem de raske. Nu skete der det mærkelige, at da de havde siddet paa Vand og Brød en vis Tid, blev alle Øjnene raske, fordi de ikke stod og exercerede i Solen med den skyggeløse Hue, og da de efter udstaaet Straf kom ud af Fængslet, var der intet at operere for. Saa marcherede *Haastrup* op og bad om Audiens hos *Bille*; men da denne saa Uniformen og *Haastrup* begyndte med Øjensygen, foer han i Harnisk og skældte frygtelig ud paa de lumpne Gardister. *Haastrup* stod stille og tog mod hele Straalen. Jeg kan se ham staa der med sin stolte Holdning, som var den samme enten han

talte med den fattige Mand eller med Kongen. Da det stilnede lidt af, bad *Haastrup* om at maatte fremstille Sagen, som den nu stod. „Ja, fortæl væk, De kan vist ikke berette noget Nyt“. *Haastrup* berettede: „De er alle kommen raske ud af Fængslet! De vil let kunne undersøge om min Beretning er rigtig. Inden et Døgn vil alle vide Besked og hvis altsaa min Meddelelse viser sig at være rigtig, henstiller jeg til Dem, Hr. Redaktør, paa mine Kammeraters Vegne, at skrive nok en Artikel til Belysning af Sagen.“ Nu kom der en Artikel, som begyndte med: „Det synes at Vand og Brød er det bedste Middel mod den ægyptiske Øjensygdom,“ og saa gik det for Alvor ud over den berømte Kirurg. — Da *Bendz* døde nogle Aar efter, hed det naturligvis, at han døde af den ægyptiske Øjensygdom. Maaske var det paa en Maade sandt.

Haastrup hørte til den Slags Folk der aldrig gav op. En Gang kom han til mig og sagde: „Jeg skal til Horsens, og Du skal med“. „Ja, men hvad gælder det?“ „Det faar du ikke at vide før vi er i Tøget til Vejle“. Saa var det da, at han vilde ud til Boller, hvor han vidste at Grev *Frijs* opholdt sig, for at søge om et Laan paa 8000 Kr. paa sin Gaard af Bollers Fideikommismidler. „Jamen det nytter ikke“, sagde jeg; „thi i Sommer, da jeg kom fra Lejren ved Hald, var jeg paa Godskontoret i Horsens for at søge om et lignende Laan som første Prioritet i min Gaard. Jeg fik den Besked at Pantet var meget godt; men jeg kunde ikke komme i Be-

tragtning i de første Terminer. Desuden vil Du blive henvist til Godskontoret til Godsforvalteren Hr. *Aa*“.

„Ja, det véd jeg godt, derfor gaar jeg til ham selv“.

„Kender Du Greven“, spurgte jeg. „Ikke Spor“, sagde *Haastrup*; „men jeg vil gøre hans Bekendtskab“. Jeg blev i Horsens. *Haastrup* tog til Boller. Da han kom tilbage, traf jeg ham paa Gaden. „Hvorfor spørger Du ikke?“ „Nej for jeg véd det var en mislykket Rejse“. *Haastrup* slog paa Lommen: „Her er Pengene i gode danske Sedler“. — „Undskyld *Haastrup*, det skulde da ikke være Løgn?“ Han fortalte saa, at Greven havde taget venligt imod ham, og da *Haastrup* fremkom med sit Andragende, blev han ganske rigtigt henvist til Godskontoret i Horsens. „Ja, Deres Excellence (*Frijs* var i den Tid Konseilspræsident), saa kan det ikke nytte mig, da jeg véd, at jeg saa skal vente paa ubestemt Tid, paa Grund af den store Efterspørgsel“. Greven stod lidt og saa paa mig, saa sagde han: „Vil De give mig Deres Æresord paa, at Deres Pant er som De siger, og at De paa Godskontoret uopholdelig vil skaffe Dokumentation i behørig Orden?“ „Deres Excellence, De har mit Æresord“. Jeg kunde ikke nægte mig den Fornøjelse at gaa med *Haastrup* paa Godskontoret, for at se hvilket Ansigt Hr. *Aa* satte op, og det var da ogsaa nok værd at se. Jeg gjorde ogsaa den noget onskabsfulde Bemærkning, at *Haastrup* havde været mere heldig end jeg for en Maaned siden. Hr. *Aa* forklarede mig, som sandt var, at de jo havde deres bestemte Regler; men at dette her faldt udenfor alle Regler. *Haastrup*, der nok

kunde være noget „sliden“, holdt dog her paa det nøjeste sit Æresord. Jeg husker, at jeg sagde til ham: „Du har imponeret mig“. Hans økonomiske Forhold var forresten stadig noget trykkende. Han havde jo saa mange Interesser, og han var altid rede til at hjælpe andre, saa kunde intet standse ham, vist ikke en Gang Jordskælv! — Da han sidst i 1870erne stillede sig til Folketingsmand i Varde, sad han undervejs fast i Sneen. Medens hans Medrejsende gav op, sagde *Haastrup*: „Jeg vil igennem“, og han kom igennem. I Varde fortalte hans Venner ham, at hans Modkandidat havde holdt Møde, og ved dette var der sagt om ham, at han var Fallit-spiller, og havde levet en „vild“ Ungdom. Da *Haastrup* saa kom paa Valgtribunen, begyndte han sin Tale saaledes: „Jeg véd, man her har sagt om mig, at jeg har levet en vild Ungdom, og det er sandt. Man har ogsaa sagt, at jeg var Fallit-spiller; men det er ikke sandt. Jeg følte mig generet af Gæld, og saa solgte jeg min Gaard, og betalte enhver sit!“ Det var at tage Tyren ved Hornene, og denne djærve Maade behagede Vestjyderne. Han blev valgt med stort Stemmeantal, Antallet steg ved hvert Valg, og han beholdt Kresen til sin Død i 1888. At han havde faaet mange Venner i Kresen, gav sig stærkt Udslag ved hans Begravelse, som skete fra Forsamlingshuset i Aagaard, som han selv var Ophavsmand til. Hans nære Ven *Christen Berg* var hans Kone behjælpelig med at ordne Begravelsen; men hun forlangte, at jeg skulde være den, som ordnede Sagen med Starup Kirke, *Berg* syntes det var forkert,

at en Højremand skulde være den der ordnede her, da *Haastrup* jo havde Venner nok i Aagaard af det andet Parti; men da hun holdt stramt derpaa, blev det saaledes. *Berg* og jeg vexlede saa nogle Breve i den Anledning, og *Berg* sluttede sit sidste Brev saaledes: „Ja, kære *Terp*, er det ikke mærkeligt, at vi to bitre politiske Modstandere ligesom skal række hinanden Haanden over vor fælles Vens Grav“.

Jeg skulde saa køre min Vens Lig fra Dampskibet i Kolding til Aagaard. Paa Grund af Taage kom Skibet ikke ind før ud paa Aftenen. En Mængde Folk fulgte saa med Vognen saalangt Stenbroen naaede, saa kørte jeg ud i den mørke Novembernat, med Storm og Regn imod. I Dous kom jeg imod en Flok støjende Herrer — vistnok fra Kolding. I Mørket kom vi for nær sammen, og Svinglerne greb i hinanden, saa vi maatte holde stille. Herrerne skældte ud: „Saadan en Bondetorsk o. s. v.“ Jeg tav stille, indtil man spurgte hvem jeg var. Jeg svarede spagfærdig: „Jeg er *Poul Terp* fra Brakker, som kører med Folketingsmand *Haastrups* Lig“. Nu blev der Stilhed. Herrerne sprang af Vognen, ordnede Grejerne og kørte stille bort uden Farvel. — Jeg véd ikke hvem de var, men kunde man tænke sig, at disse Linjer kom dem for Øje, vil de sikkert nok erindre den Scene. — Før den Køretur har jeg aldrig nogensinde mærket, at jeg havde Nerver; men jeg blev helt opreven. Opad Bakken ved Dous Mølle syntes jeg flere Gange, at Vognen gik baglænds. Det var en rædselsfuld Fornemmelse.

Tanken om Muligheden af at vælte med sligt Læs, kunde nok gøre nervøs. I Aagaard var mange samlede for at tage mod Kisten. Men hvilken Lettelse at køre hjem med den tomme Vogn! Nu brød jeg mig ikke om det dybe Mørke.

Den mærkelige, i sin Tid landskendte Forening „Fostbroderskabet“ har *P. Lindholm* beskrevet i *Vejle Amts Aarbøger 2den Halvbind, 1918*; men om dens indre Historie vil jeg ogsaa nok fortælle noget.

Der har været nogen Spørgen, om hvem der var den egentlige Ophavsmand til den. Derom véd jeg nøje Besked. Vi Unge kendte den Gang ikke stort til andre Sammenkomster og Fornøjelser end Markeder og enkelte meget tarvelige Baller. Jeg gik og spekulerede paa, at der dog maatte kunne findes andre Former, hvorunder andre Interesser kunde dyrkes. Det skulde være noget i Retning af en Forening. Noget som endnu ikke kendtes paa Landet. Det skulde være noget med Sang, Oplæsning, Samtaler, Diskussion og Foredrag. Paa Skolen i Rødding (1860—61) havde jeg faaet Smag paa den Slags. Jeg gik til min Ven, Forvalter *Thomsen*, Nygaard. Han, der var mere udviklet end jeg, gav Tanken Form. Saa talte vi ved Starup Kirke med *Haastrup, I. Berg* og *N. A. Sager* om Sagen. De var strax med paa Ideen. *I. Berg* skulde leje en Stue til at møde i. Den 13 Maj 1866 mødtes saa i *Jens Jensens* Endestue i Gravens 12 Personer — siden kaldt

„Tylvten“ — hvoraf den yngste var under 19 og den ældste 40 Aar gammel.

Disse var: *I. A. Haastrup, N. A. Sager, P. Terp, B. Melby, A. Mortensen, Aagaard. J. M. Thomsen, Iver Berg, J. Daugaard, G. Thuesen, A. C. Nielsen* (Arkitekt), *L. Kring* og *H. Rasmussen*, Borlev.

Dér blev Foreningen stiftet og Love vedtagne. *Haastrup* valgtes til Formand, og han var den Mand, der kunde sætte Fart i Sagen. Jeg blev valgt til Kasserer. Vi maatte selv i Førstningen holde Foredrag efter bedste Evne. Siden, da Foreningen voxede stærkt, var der Foredragsholdere nok at faa. Næsten alt hvad Danmark har ejet af folkelige Foredragsholdere, har ladet deres Røst høre i Aagaard Forsamlingshus. *Haastrup* var fuld af Ideer med Hensyn til Underholdningen i Foreningen. Han fik saaledes engang hele Pantomime-Selskabet fra Tivoli herover en hel Uge, og hele Flokken var i Besøg hos Familierne, og det var uhyre morsomt; thi vi havde jo aldrig før set Kunstner- og Artistliv paa saa nært Hold. Det vakte ogsaa stor Opsigt, at vi fik Folk fat som *Kristian Mantzius*, Prof. *Christian Flor* og Prof. *Rasmus Nielsen*. Jeg vil her fortælle, hvordan vi fik ham fat. I et Bestyrelsesmøde foreslog *Haastrup*, at vi nu skulde anmode Prof. *R. Nielsen* om Foredrag. Der blev en forbløffet Pavse: At tænke sig, paa den Tid, at faa en virkelig Universitets-Professor over til vi Bønder! Der skulde virkelig en *Haastrup* til at faa slig Ide! *Haastrup* sagde: „Professoren skal netop holde Foredrag for Honoratiores i Vejle, og jeg er villig til at rejse

dertil og anmode ham om at komme; men betinger mig, at *Poul Terp* skal rejse med. Mere end nej kan vi ikke faa.“ Jeg vred mig derved; men maatte med, jeg udrettede intet. Vi kom ind i den fine, festklædte Forsamling i Vejle og hørte et Foredrag, som vist ikke mange af de Festklædte forstod meget af, *Haastrup* og jeg heller ikke. Saa marscherede *Haastrup* med mig i sit Kølvand op til Professoren og forrettede vort Ærinde. Jeg puttede mig saa godt som mulig bag *Haastrups* brede Ryg. „Fostbroderskabet“, hvad er det for noget? Er der nogen af D’herrer, der kender det?“ Nej, der var ingen af de hosstaaende, der kendte det. *Haastrup* forklarede nu den lyttende Professor, hvad vi var for Folk. „Vil Professoren holde Foredrag for os, vil De finde stuvende fuldt Hus“. Han stod lidt og saa paa *Haastrup* med den stolte, rolige Holdning, saa sagde han: „Jeg kommer!“ „Saa vil vi bede Professoren om at holde et populært Foredrag, for vi er jo kun jævne Folk“. Og Professoren kom og holdt for fuldt Hus et virkelig populært Foredrag, og *Haastrup* forstod baade at forestille ham for Forsamlingen, og bagefter at takke ham i velvalgte Ord. Da vi saa var sammen med ham i *Haastrups* Hjem, sagde Professoren os, at han ret havde følt sig i Kontakt med Forsamlingen, og tilbød at gæste os igen, som han ogsaa gjorde. Han sagde en Gang til mig at han undrede sig over at en Bonde som *Haastrup* kunde tale saa smukt et Sprog, og saa frit for al Affektation. Nej, *Haastrup* var saa djærv i sin Tale, at al Affektation var udelukket. —

Allerede det første Aar viste Krostuen sig at være for lille til vore Møder. Ja, saa maa vi bygge, erklærede *Haastrup*, og nu begyndte vi at forstaa, at *Haastrup* ikke var den, der lod sig standse af Hindringer. Vi tegnede saa „Aktier“ paa 10, 15, 20 Rdlr. hver. *Haastrup* tog Resten paa sig, og forøvrigt gjorde vi saa Kørsel og Haandlangerarbejde, samt tillagde et og andet. Saaledes blev det første Forsamlingshus i Danmark bygget paa Landet dengang. Foreningens Glansperiode saavel som dens Hensygnen og Død har *Lindholm* beskrevet, saa det vil jeg ikke komme ind paa. Men jeg vil dog fortælle om da „Systemskiftet“ kom. Den 21. Oktober 1871 skulde Bestyrelsen vælge Formand, og selvfølgelig var vi enige om at vælge *Haastrup*. Men denne henstillede om det ikke kunde være klogt at vælge en anden. Jeg husker, at *Holger Henriksen* saa sagde: „Naa, hvem af os andre kan være Formand?“ Da var det, at *Jens Daugaard* overrasker os med at sige: „Det kan a være“. Medens vi maabede, var *Haastrup* rask i Vendingen: „Ja, der har vi jo saa Manden; har nogen noget imod at vi vælger *Jens Daugaard* til Formand?“ Pavse. *Haastrup*: „Saa erklærer jeg *Jens Daugaard* valgt til Formand for Foreningen „Fostbroderskabet.“ Saa sad vi der, og var overbeviste om, at *Jens Daugaard* egentlig var umulig paa den Plads, hvilke gode Egenskaber han ellers kunde have, og til at repræsentere udadtil egnede han sig nu slet ikke.

Fra dette Øjeblik at regne visnede Foreningen „Fostbroderskabet“.

Nu fik vi sære Ting at se. Nu skulde alt forandres. Intet maatte være som i *Haastrups* Formands-tid. *Jens Daugaard* led af en Skinsyge mod *Haastrup*, som gav sig de latterligste Udslag. *Haastrup* plejede ved Møderne at skrue vore Petroleumslamper, som hængte i Salen, op eller ned, eftersom der tiltrængtes; men nu gik *Jens Daugaard* bagefter og skruede modsat. *Haastrup* der var over 70 Tommer høj, kunde staa paa Jorden og skrue. *Jens Daugaard* maatte kravle op paa en Bænk for at naa. Saa holdt *Haastrup* op med det. Saa irriterede det ogsaa *Jens Daugaard*, at alle Skrivelser og Henvendelser til Foreningen gik til *Haastrup*, fordi Alverden forudsatte, at han fremdeles var Formand. Engang mødte *Haastrup* ved et Møde med den kedelige Meddelelse, at han lige havde faaet Telegram om at den ventede Foredragsholder meldte Forfald. Vi opfordrede saa *Haastrup* til at læse op for os. Han var nemlig en aldeles udmærket Oplæser. „Ja, jeg har forudset det og taget Holst's Digte med“. Han besteg saa Talerstolen; men det gjorde *Jens Daugaard* ogsaa, tog Bogen ud af Haanden paa ham, og trykkede ham lempelig ned af Talerstolen, og begyndte at læse. Som Oplæser var *Jens Daugaard* noget nær umulig. *Haastrup* tog det med et Smil. Ja, vi saa mere af den Sort.

Om det saa var Foreningens Navn, blev det forandret til det flade Navn: „Fremtiden“.

Lindholm skriver: „Fostbroderskabet“ døde en stille Død lige ved Aarhundredets Slutning. Protokollen er ikke ført længere end til 1897“. Nej,

for da vedtog man nye Love, som sluttede med den Erklæring, at hermed var alle tidligere Love og Vedtægter annullerede!

Som Karakteristik af *Haastrup* vil jeg anføre, at han til den store Slesvigerfest havde opført mig som Taler for Fædrelandet, uden mit Vidende. Jeg protesterede paa det kraftigste. Det svarede *Haastrup* ikke paa. Jeg turde slet ikke fortælle min Moder og Søster, at jeg skulde holde Tale. Min Moder, der sad lige nedenfor Talerstolen, havde da ogsaa nær daanet, da jeg tonede frem paa Stolen. Saa holdt jeg min Jomfrutale. Jeg hørte ingen rose den, før mange Aar efter, da jeg traf sammen med *P. Larsen Skræppenborg*. Han roste den, og ham havde jeg mindst ventet det af.

Men hvad Nytte gjorde nu denne Forening, og hvad udrettede den?

Ja, den Gang var Foredragsholdere saa godt som ukendte, og mærkeligt skulde det virkelig være, om alle disse Foredrag, som dér blev holdt, ikke skulde have virket udviklende paa os. Der blev læst og sunget en Mængde Fædrelandssange — *Haastrup* var en udmærket Forsanger — hvilket sikkert har havt sin Betydning, idet vi kom bort fra de mere tarvelige Viser og Sange, og vi blev saa optaget af andre Interesser, at vi aldrig behøvede at gribe til Kortspil. Naar vi lejlighedsvis havde Dans, sørgede *Haastrup* for, at der var Skønhed derover, og der er dem der mener, at det endnu kan spores paa Egnen. I det hele vaagede han over den gode Tone, og over at det simple aldrig kom frem. Fordanser

var han dog ikke; thi under sin pietistiske Opdragelse havde han ikke faaet det lært. Hans Kone sagde altid — naar han for Spøg prøvede derpaa — at det saa ud som naar Storkeunger skulde lære at flyve. Naar vi tyede os en Bolle Punsch, var det mest for at komme til at holde Taler. Jeg antager, at saavel Talerne som Punschen kan have været tynde nok. Drikkeri i slet Forstand var der absolut ikke noget af. Selv om vi just ikke sagde „Broder“ til hinanden, som Frimurerne, var der en stærk udviklet Kammeratskabsfølelse imellem os i *Haastrups* Tid, noget, som han ogsaa havde sin Del i, idet han havde en ejendommelig Evne til at slaa den frie, glade, kammeratlige Tone an.

Naar jeg har skrevet saa meget om denne Forning, er Forklaringen den, at jeg fra den har mine bedste og kæreste Ungdomserindringer.

Viefoged, Snefoged og Oldermænd var Embeder, som stammer fra den Tid, da man „pløjede Ager om Ager“, altsaa fra før Udskiftningen; for Brakkers Vedkommende 1772. Oldermændene skulde sammenkalde til Bymøde, i det mindste én Gang i Aaret, hvor Valg af en ny foretoges. Det gik paa Omgang, og saaledes blev jeg Oldermænd, da jeg var en Snes Aar. Ved disse Møder forhandlede saa om Byens Fællessager, saasom Anvendelse af Indtægten for udlejet Gadejord o. lg. Der blev saa givet en Firskilling af hver til Brændevin, og i Reglen gav Oldermændens Kone saa Kaffe til Kaffe-punsch. Un-

derholdningen bestod saa i en vældig Tobaksrygning og Punschen. Ja, og saa i at en eller anden skulde holdes lidt for Nar. Som oftest var det *Jens Pedersen* (fingeret Navn). Han var altid fuld og havde drukket saalænge, at hans Forstand var kendelig afstumpet. Han var ellers en pæn og retskaffen Mand. Saa fik man ham altid til at fortælle den samme Historie om Svarremæt. (I Slesvig kalder man en Drejer for Svarrer). Han fortalte: „Kender I Svarremæt? Ikke? Ja, hun logerede altid hos os, naar hun var ude paa sine Ture. Saa engang, da hun var kommen op, saa hun da saa „sjønnende“ ud. „Hva' er der med Dig Svarremæt? A tøkkes du er saa mørk“, sagde min Moder til hende. „Ak ja, a har haed saadan en slem Drøm inat: A drømt a var dø, og kom op til St. Peter. Hvad vil hun lille Moer, sae han. A vild' saamænd ind i e Himmel. Saa tog han en lang Strimmel Papir fram aa løst i. Det var aald mi Synder. Da han haed aaløst, sae han: Nej lille Mo'er, hun kommer Dævlen pidske mig et' herind“. — „Men Jens da“, sagde min Broder, „bander de i Himlen?“ „Bander i Himlen. A trouer Dævlen pidske mig do er taavle; han spør ad om de bander i Himlen!“ Samme Fortælling fik man ham til at fortælle flere Gange i Aftenens Løb. Altid paa samme Maade, og da han slet ikke selv vidste af, at han bandede, blev han altid højst indigneret over saa dumt et Spørgsmaal.

Ved et „Vieskiftemøde“ var der en Spasmager, der foreslog ham at holde en Grundlovsfest i sin Skov. *Jens Pedersen* var strax med paa den. „Ja,

men saa skal I holde en Tale *Jens*“. „Ja, jou, no skal I hør: „Hier har vi di Provster og di Præster og di Degne og Skullærere og di Fostemødre og Jordemødre og al de syvsatanske Skidt, de lever aalt sammel ud af Bunden. Bør det saaledes at være? Nej Dævlen pidske mig gør'et ei“. Man fik ham naturligvis til at gentage Talen flere Gange; men den blev aldrig længere. „Ja men“, sagde Skælmen, „der skal vel ogsaa synges en Sang“. „Ja vel skal der det. Saa synger vi den her:

„Saa pakker jeg tilsammen mine Klæder
Og saa rejser jeg til Kæresten min.“

Og den blev heller aldrig længere.

Jens Pedersen gav sig ogsaa ud for at kunne hexe, og han imponerede os andre ved at opremse mytiske Formularer. Engang, inde hos *Niels Kjærs*, vilde *Kjærs* Kone drage i Tvivl, at han kunde hexe. „A kan Dævlen pidske forhexe Din Kat“, sagde han. Katten gik netop derinde. „Ja, værsgo“, sagde *Maren Dahl*, som hun almindelig kaldtes. Hvad han gjorde ved Katten, er ikke godt at vide; men den blev hel rasende, løb opad Væggen hel til Loftet, og mjavede i vilden Sky. Men *Jens Pedersen* blev selv bange og flygtede ud af Huset.

Det var vist omkring 1870, at baade Oldermands-Embedet og Vieskiftemøderne stiltiende faldt bort.

Bissekræmmerne. Jeg vilde ret ønske, at det kunde lykkes mig at tegne nogle Figurer og Typer, saa-

ledes at de kan staa saa lyslevende for andre, som de staar i min Erindring. Der er nu „Kræmmeren“ — ikke at forvexle med „Uldkræmmeren“. — Han var Ungkarl, eller gav sig ud derfor, noget som var nødvendigt for hans Haandtering. Hans Paaklædning var Jakke, medens alle almindelige Mennesker dengang brugte Frakke. Ud af Ydrelommen hang Enden af et kulørt Lommetørklæde, som skulde vise at han ikke var en almindelig Bondekarl, som brugte Fingrene istedetfor Lommetørklæder. Graa Hat med Bule, alle andre brugte Kasket. Han havde en tyk, rødmalet Spanskrørstok i Haanden, og naturligvis lange Støvler og Uhr med hængende Sølvkæde. Men nu kommer det vigtigste: en sølvbeslagen Merskums Pibe, hvis Rør blev holdt krumt opefter. Var han ikke udhalet saaledes, vilde han ikke nyde den fornødne Anseelse og Respekt. Naar han kom, blev der Fest. Husmoderen maatte være „hjærteløs og grum“, om hun ikke strax gav Pigerne fri, om de saa stod i Vaskeballien. Saa flokkedes Pigerne og Børnene, ja og Husmoderen om ham; medens han bredte ud over Bordet sine rare Sager: Bomuldstøj, brogede Tørklæder, Baand, Huer m. m. m. Munden gik ustandselig paa ham, og han talte Sønderjydsk, om han saa aldrig saameget var Nørrejde. Hvorfor det hørte sig til, véd jeg ikke. Naa, det indskrænkede sig da og til nogle enkelte Ord, saasom: wenn, Korr (Forskel) og winner, som nok betyder „hvis“. Saa fjasede han lidt med Pigerne, talte om deres Kærester; maalte sin Stads paa dem; altid over Brystet, og saa blev der en Fnisen. Naar

han saa bagefter fik en Bitte Brød med Dram til, ventede man, at han maatte kunne fortælle Nyt fra sin Omvandren. Den Gang var det jo smaat med Aviser. Naar han saadan sad og havde Ordet, galdt det om at faa de slesvigske Ord anbragt saa ofte som muligt og, saavidt han huskede det, skulde det det bløde „d“ udtales som „r“ saa at „Dyd“ blev til „Dyr“; „Mod“ til „Mord“ o. s. v. Hans Bestræbelser gik ud paa at blive betragtet som staaende „udenfor Bondestanden“, og jeg tror næsten ogsaa, at han blev respekteret som saadan. Som Type er han forlængst forsvunden.

Saa var der „Uldkræmmeren“, han var ikke en saa bestemt tilskaaren Type som hin; men lignede ham en Del. Han var altid fra Hammerum Herred, alle skulde være det. En Vestjyde. Han talte Herredets Sprog uforfalsket, som jo var nødvendigt for at blive anset som ægte. Hammerum Herred: e Bindeegn (se St. St. Blichers „E Bindstouw“) havde Privilegium paa Omløben med strikkede Uldvarer. Naturligvis var der andre, som ulovlig gik dem i Næringen, og disse blev undertiden nappede af en eller anden tjenesteivrig Sognefoged. Saa blev Kramkisten konfiskeret. Ogsaa denne Type er forlængst forsvunden, nu kan nok alle og enhver løbe med den Slags Varer.

Saa var der „Kludekræmmeren“ (Pjaltemanden), han var egentlig ikke særlig typisk og var altid en Husmand fra den hjemlige Egn. Han led absolut ikke af Ambition, som de andre fine Kræmmere. Han købte Ben og Klude og havde i sin Kasse

nogle Smaapillerier tilsalg, saasom Naale, Fingerbøl, Baand, og nogle flere Smaating; thi han vilde helst betale Kludene med Varer; men havde forøvrigt altid de fornødne rede Penge. Dengang blev der nøje samlet sammen paa Klude og Ben, og mangen rask og smart Dreng kunde komme ved Penge paa den Maade. I det mindste husker jeg, at jeg en Gang købte en Harmonika til 9 Rigsdaler, som var en anseelig Sum dengang, og de var hovedsalig indvundne ved at samle Ben. Nu kastes Benene i de allerfleste Husholdninger bort. Mon det egentlig ikke er forkert?

En forlængst forsvunden Type er den omvandrede „Isenkræmmer“. Han havde sin Kramkiste paa Ryggen, og den var tung, meget tung; men det var ogsaa kraftige Folk. De gik fra Fredericia 3—4 Mil ud i Oplandet fra Hus til Hus med den svære Byrde. Det var Købstadsfolk af et noget pænere og finere Tilsnit. Jeg husker to saadanne, og det var en Fryd for mig som Dreng, naar de udpakkede deres mange smukke og rare Ting. Hvor jeg dog husker godt, naar han kom ind, vendte Ryggen til Bordet, hvor han satte den tunge Kiste fra sig med et Bums, løsnede Skulderremmene og begyndte at spænde op en Mængde Læderremme. Da jeg siden selv maatte drage med et tungt pakket Tornyster med mange Remme, tænkte jeg lidt paa Isenkræmmer *Conrad*.

En Figur, som, ihvorvel han var omvandrende, dog ikke var nogen Slags Kræmmer, var Skorstensfejer *Seidel* fra Vejle, som gik rundt og fejede Skor-

stene over tre Mil fra Vejle to Gange i Aaret. Han staa for min Erindring ikke alene som en ejendommelig, men som en interessant Skikkelse. Han logerede altid hos os om Natten, og sov i en efter ham afpasset Seng. Naar jeg som Dreng saa ham komme derovre ved Nabogaarden, løb jeg ham altid imøde; thi han var min Ven, da han altid havde Rosiner i et Kræmmerhus til mig. Jeg ser ham endnu knappe sin tykke sodede Trøje op, og af Inderlommen hale Posen frem. Min Søster var bange for ham. Uh, han er „saa svot“, „saa svot“, sagde hun. Naar han skulde igennem vore tre Skorstene, tog han en Slags Halvmaske paa, og saasnart han var i Skorstenen, sang han, og der var altid noget jublende i den Sang. Han var nemlig glad i sit Arbejde, og saa var det en Aftale imellem os, at jeg skulde staa udenfor og se ham række sin sorte Kost ovenud af Skorstenen. Men det bedste var naar Aftenen kom, naar vi alle samledes i Folkkestuen, og han saa spillede for os paa min Violin. Jeg har hørt en Del god Musik i mine Dage, men jeg synes aldrig, jeg har hørt nogen spille saa godt som Skorstensfejer *Seidel*. Jeg mindes endnu hans „Prumes Melankoli“, „Heimaths Klänge“ og „Napoleons Marsch over Alperne“. Det er jo Ting, som vel nu er forældede og glemte; men de staa med en sær Glans i min Erindring, ja, hvor han dog kunde spille med sine arbejdshaarde Fingre! Ind imellem fortalte han sine muntre Historier. Han var Skuespiller, naar han stod der midt paa Gulvet og fortalte, saa at sige med hele Kroppen. „En

Gang“, fortalte han, „var jeg med til et Bryllup i Nørre Vilstrup som Spillemand paa Brudens Side, medens Brudgommen havde en hjemlig Musikant. Efter Skik og Brug blev vi to sat paa den forreste Vogn, der var med to Stole, vi bag i, medens Kusken sad i den forreste Stol. Vi havde Ordre paa, at vi skulde spille forbi Haraldskær. Jeg havde Klap-horn; min Kammerat havde en lang Klarinet. Som vi nu kører i god Fart ned ad Bakken, blæsende af al vor Kraft, gaar Kindingnaglen ud, saa Vognen kører med fuld Fart imod en Stenpæl. Vi, der ikke mærkede noget, stødte vore Instrumenter med saa stor Voldsomhed mod den forreste Agestol, at jeg fik et Par Fortænder slaaet ind i Munden, og min Kammerat jagede sin Klarinet ned i Halsen, saa kun den brede nederste Ende sad udenfor Munden. De mange Messingklapper, gjorde det meget vanskeligt at faa den trukket ud igen.“

Seidel havde fejlet sig en ret betydelig Formue sammen. Vel ogsaa spillet sig til en Del deraf, da han var ved Vejle Stadsmusik, og man sagde, at naar *Seidel* var „civil“, det vil sige: naar han kom i Kjole og hvidt, var han en af Vejles smukkeste og fineste Mænd. I den Periode jeg omtaler, var han vel omkring 50 Aar gammel.

En over hele Landet omvandrende Mand, som ogsaa var Kræmmer, men vist af en noget finere Type, var *Kniplingskræmmer* „*Pisjak*“ (Peschard). Han stammede sikkert fra en Emigrantfamilie fra den franske Revolution. Saasnart han var kommen indenfor Døren, begyndte han paa en Ramse, hvori

han anbefalede sine Varer, som han havde i en sort Kasse, der ikke var tung at bære. Varerne, som han saa krammede ud paa Bordet, var vist af en ret kostbar Slags. — Han havde den triste Skæbne, at baade han og hans Kramkiste indbrændte ved en Ildsvaade paa Samsø. Han boede ellers her paa Egnen, hvor der endnu findes flere af hans Efterkommere.

Saa var der *Landsbysmeden*, som i ældre Tid var noget andet og mere end vor Tids Smede. Han var nu først ikke saa lidt Dyrlæge, thi dengang var der jo hverken Læger eller Dyrlæger paa Landet. Han kunde aarelade baade Heste, Køer og Folk. Man brugte at aarelade alle Køerne ved Udbindingstiden, og mange Folk lod sig aarelade mindst én Gang om Aaret, foruden i alle Sygdomstilfælde; nu er Aareladning bortfalden, og det er vist godt nok. I Reglen kunde han ogsaa trække Tænder ud, med selvsmedede Tænger. En rigtig flink Smed kunde ogsaa „sehn“ det er: signe. Det var at stryge paa syge Lemmer paa en egen mystisk Maade, jeg antager, at det var noget nær det samme som vi i vor Tid kalder Massage. Da man i den Tid ikke havde stort andre Aviser end Byens Sladderkællinger, var det ogsaa Smedens Pligt altid at vide en Del Nyt at fortælle til Folk, der kom „tilsmeds“. Var det lidt skralt med Nyt, tror jeg de kunde være radagtige nok til selv at spæde ved. — Brakker Smed — ikke at forvexle med den landskendte Brakker Smed: *Nicolai Kjær* — hed *Laues Jørgensen*, og boede den Gang ved Slettemag Bro. Han

var noget gnaven og arrig, saa vi Drengene aldrig var glade ved at gaa Ærinde til ham. En Gang jeg var der, stod han og *Hans Johnsen*, der var en stor Spasmager, og var svært optagne. De talte om den store Nyhed, at den 90aarige *Karen Buchwald* i Brakker havde faaet Tvillinger. Det var jo altsammen beregnet paa mig, og jeg, der var lutter Øre, fik travlt med at komme hjem og berette den store Begivenhed. Engang kom jeg hjem og fortalte, at *Laues* havde været saa venlig, klappet mig paa Kinderne og sagt, at jeg var en Knop. Min Fader sagde: „Ja, det kan jeg pinte se!“ Gavtyven havde nemlig havt Haanden først oppe i Essen, og jeg anede ikke, at jeg var sort i Ansigtet som en Neger.

Det var i den gode gamle Tid, da vi selv mødte i Smedien med Jern og Kul (tildels Trækul), naar et større Arbejde skulde udføres, som Beslag paa en Vogn e. lgn. Saa slog min Fader med den store Forhammer, medens jeg var med for at trække Blæsebælgen.

Men ak nu, nu er Smeden reduceret til en almindelig Haandværker.

Rødding Folkehøjskole stiftedes 1844. Tanken var, at den skulde modvirke Tyskeriets Indtrængen i Sønderjylland, en Tanke, som sikkert ikke var hel mislykket. Der kom Elever fra hele Skandinavien, fra Sydslesvig, fra Angeln og Eiderstedt, som ikke kunde et dansk Ord; men de var — eller blev — de mest pæredanske af os alle. Af Elever fra min

Tid (1860—61), som siden blev bekendte Mænd, kan jeg nævne *J. N. H. Skrumsager* og *P. Wulf* fra Sundeved, og fra før min Tid: *P. Skau*, *Buks-have*, *Morten Eskesen*, *Bonde Replund* o. fl. — Til Skolen var et Tilliggende paa ca. 80 Td. Land, saa der var ogsaa Landbrugsskole, men dog i mindre Grad. Engang imellem besøgte *Frederik VII* Skolen. I min Tid kom der ogsaa Forespørgsel fra Hofmarskallatet, om det vilde være Skolen belejligt at modtage Besøg af Hans Majestæt; men Lærerne fik det afpareret. De holdt nemlig ikke rigtig af disse Besøg, da det alt for meget satte Skolen paa den anden Ende, men vi Elever beklagede det derimod. Prof. *Flor*, hvis Marmorbuste stod i Skolestuen, besøgte os undertiden; men det havde en meget rolig Karakter. Han sad stille og hørte paa Foredragene, men holdt selv en lille Tale, en venlig Henvendelse til os unge Mennesker. I Høstferien 1861 havde Skolen en Udflugt til Møen og Kjøbenhavn. Det faldt sammen med det første Slesviger-Besøg i Kjøbenhavn. *Høgsbro* — Forstanderen — skaffede det Fritegn, som alle Slesvigerne fik, det var en Sølvplade med Kjøbenhavns Vaaben, som vi bar paa Brystet, og saa gik vi alle som Slesvigerne, skøndt de allerfleste af os ikke var fra dette Land. Men Tegnet var rart at bære, for det gav fri Adgang overalt. Da det store Vogntog — man sagde der var 250 Vogne — til Dyrehaven holdt paa Kongens Nytorv, reves man om os, og jeg kom i en Landauer hos Familierne Raadmand *Petersen* og Søkrigskommisær *Nielsen* og blev præsenteret

baade for den ene og den anden som: „Vor Slesviger“. Paa Eremitage-Sletten var der stor Fællespisning, som Kongen gav, men han selv var paa Rejse. Da smagte jeg for første Gang Champagne. Bagefter dansede vi paa det grønne. Man vil vist let forstaa, at for os var denne Tur en Oplevelse af Rang. Vi rejste hjem fra Kjøbenhavn til Kolding med Dampskibet „Zampa“; dengang var der ingen andre Jernbaner end den fra Kjøbenhavn til Korsør, som vi prøvede en Tur paa til Valby, hvor der var Station.

Sofus Høgsbro var Højskolens Forstander; men vi havde ham egentlig for lidt; thi var han ikke personlig paa Rigsdagen, saa var hans Tanker der. Naar han holdt Foredrag, kunde han pludselig standse et helt Minut, og saa ligesom vaagne op og fortsætte med sit ellers letflydende Foredrag. *Høgsbro* var en Præstesøn fra Rødding, hvor han blev født 1822 og var Forstander for Højskolen 1850—62. Siden 1858 var han Folketingsmand, hvor han en Tid var Tingets Formand. Han var i 1866 Medstifter af det nationale og i 1870 af det forenede Venstre. Han var en hjærtensgod Mand, og vi holdt egentlig meget af ham. Hans Børn var altid meget ovre hos os paa Elevbygningen. *Svend* — der den Gang var en halv Snes Aar — var især meget hos mig, var min gode Ven, og da jeg rejste, sagde han: „Du skal have min Søster *Ingeborg* til Kone.“ Da han var Minister, blev jeg engang præsenteret for ham, og jeg sagde saa, at det var unødvendigt, da hans Excellence og jeg var gamle Kendinge. Det morede

ham at høre, at han havde lovet mig sin Søster til Kone.

Samtidig med *Høgsbro* var *Jens Lassen Knudsen* Lærer paa Skolen; han var en højst ejendommelig Mand. Han var egentlig begavet og en ikke udygtig Lærer, men han var ikke saa afholdt som *Høgsbro*, da han havde en spydig og irriterende Maade, naar han rettede paa os, og han rettede meget; maaske trængte vi ogsaa dertil. Havde nogen af os været paa Kroen — der var to af den Slags i Byen — og slaaet et lille Basseralle af, saa vidste *Knudsen* det strax — Gud véd hvorfra. Saa gav han sig ud for at være Læge for os, og saa kunde det ske, at han brød af midt i Undervisningen og sagde: „Men *Møller* da, De maa vist være syg, saa daarlig De ser ud“. *Møller*, der led af „Dagen derpaa“, forsikrede, at han fejlede ikke noget; men maatte ligegodt stille inde hos *Knudsen* og tage sin Skefuld amerikansk Olie, saa havde vi andre jo noget at grine af. *Knudsen* kunde ikke lide, at vi mødte med Flipper paa. Da en vis *Adser Kristensen*, der var lidt af Forvaltertypen, mødte med Flip, brød *Knudsen* af midt i Undervisningen: „Hr. *Kristensen*, jeg tror skam Deres Slips sidder en lille Kende skævt. Lad mig se!“ saa rettede han paa det til umaadelig Morskab for os andre. Ja, jeg gik nu heller ikke fri; men jeg fik dog aldrig amerikansk Olie. Hans Metode var maaske virksom nok; men det er ogsaa sikkert nok, at den bundfældede Had i mangt et Sind. Om sig selv fortalte han, at han som ung handlede med Kreaturer i „e Synnend“. Hans Fader —

saavidt jeg véd Brygger i Ribe — gav ham 100 Daler Kurant til dette Brug. Han har selv sagt, at han i den Grad var Handelsmand, at han kunde bande paa Plattysk; men da Broderen — *Knud Knudsen* — giftede sig Herregaarden Trøjborg til, syntes han at hans „Haandtering“ var for simpel, og saa gav han sig til at studere, skøndt han var nogle og tyve Aar gammel, og blev da ogsaa theologisk Kandidat. Der har aabenbart været Krummer i ham. I min Tid tænkte han stærkt paa at blive Præst, og paa en Fodtur til Ribe havde jeg hans Decan-Prædiken i Lommen, som jeg skulde aflevere til gamle Biskop *Daugaard*. Saa sparede han Portoen, for han var meget sparsommelig. *Knudsen* var Sproggransker og talte med enhver af os i vort eget Sprog, ligegyldig fra hvilken Egn af Landet vi stammede. Den 5. Juni 1861 var Skolen til Grundlovsfest i Eskelund, og han holdt her en glimrende Tale paa denne Egns Jydsk; men den Gang forargede det Folk, at en vordende Præst talte Jydsk.

Den første Time om Morgenen hed paa Time-tavlen Sang og Dansk — naturligvis kaldte vi den „Sang og Dans“. Saa læste *Knudsen* danske Digtere for os, og han læste godt; saa lærte han os en Mængde Sange, og han sang godt og gerne med sin lille, men kønne Stemme. Den første Time efter Middag havde vi et Par Gange i Ugen Kirkehistorie. Hvordan det nu kunde være, hans Kirkehistorie interesserede os ikke, og om Sommeren, naar vi lige havde været til Svømning, kunde vi være slemt søvnige; men naar *Knudsen* mærkede det, kunde

han pludselig standse og give sig til at fortælle en af sine Smaahistorier, og de var som oftest lidt vovede.

Fra Rødding rejste *Knudsen* for at være Lærer paa Kolds Skole. Vi spaaede, at de ikke passede sammen og at det gik aldrig. Det viste sig at være rigtigt. Derfra kom han op et Steds ved Limfjorden som Præst og derfra som Præst for Lejrskov-Jordrup. Han vakte megen Opmærksomhed ved sine ejendommelige Prædikener, naar han f. Ex. sluttede sin Prædiken saaledes: „No er den Pot ude, Amen!“ eller: „Ja, den St. Poul var en grum jen, Amen!“ saa blev Folk lidt betuttede. Selv har jeg hørt ham, i en Ligtale over en Kone i Brakker, sige: „Ja, Ane Margrethe var en hvas Kone, men det skal hun ha'e: Hun spillede altid med Kortene paa Bordet.“

Han kunde ikke taale nogensomhelst Uro, naar han talte. En Mand har fortalt mig, at hans Salmebog faldt paa Gulvet, da han sad i Lejrskov Kirke. *Knudsen* standsede da i sin Prædiken og tordnede: „Jeg vil ikke ha'e den Uro“. „Jeg blev saa bange og nervøs,“ sagde Mads, „at jeg ikke forvandt det længe efter.“ En Gang var han i Færd med at hjemmedøbe et Barn. *Hans Kudsk* stod i Døren og saa paa den Forestilling, rygende paa sin Snadde, men pludselig standser *Knudsen* midt i Ritualen: „Søren, Din Pibe snorker, hæld'en ud.“ Saa tog han fat hvor han slap.

En varm Sommerdag, da han prædikede i Lejrskov Kirke, opdagede han, at *Mads Jensens* Tjenestepige er falden i Søvn. Stakkels Pige, hun havde

maaske været oppe at malke Kl. 4 om Morgenen. Præsten drejede saa sin Tale derhen, at han fortalte, hvorledes en ung Mand der hed Euthykos, da Paulus prædikede i Troas, var klatret tilvejs for bedre at se og høre Paulus, og hvorledes han da faldt i Søvn, og faldt ned og slog sig fordærvet. „Kan nu nogen af Jer forstaa, hvorledes nogen kunde sove, naar Paulus prædikede?“ spørger *Knudsen* ud over Menigheden. Efter en Kunstpause gentager han Spørgsmaalet, og da selvfølgelig ingen svarer, siger han, idet han peger ned paa den sovende Pige: „At Mads Jensens Pige kan sove, naar *jeg* prædiker, kan jeg saamænd godt forstaa; men kan I forstaa, at nogen kunde sove, naar Paulus prædikede!“

I Jordrup havde han sin Overfrakke hængende hos Lærer *Kring*, som boede lige overfor Kirken. Fru *Kring* og han vexlede mangt et „Skæmtens Ord“, naar hun hjalp ham i Frakken; men ogsaa deri kunde træffe at være en lille Braad: f. Ex: Fru *Kring*: „Deres Frakke er ellers snart for simpel, De skulde faa Dem en ny, *Knudsen*.“ Pastor *Knudsen*: „Ak ja, *Maren*, møj sand, møj sand. (Idet han gaar ud af Døren): *Maren*, der hænger en Spindelvæv under Loftet, faa den ned inden næste Søndag.“¹⁾

Af alle Lærerne paa Skolen var *Viinsted* den, der trak det største Læs, og han var ubetinget den dygtigste. Han havde Kemi- og Laboratorie-Arbejdet med det ældre Hold; Fysik, Geologi, Husdyrlære, Botanik, Landmaaling, Nivellering m. m. Han var streng og havde det meget med Overhøring. Jeg

¹⁾ Den omtalte Lærer og Præst Jens Lassen Knudsen (1819—1886) var Fader til den bekendte Romanforfatter Jakob Knudsen.

husker, at jeg i en Kemitime fik følgende Spørgsmaal: „Kunde De maaske sige mig hvor den største Mængde Kulsyre findes ophobet i Naturen?“ Jeg nævnte Hundegrotten paa Java og noget mere. „Ja, men det er ikke saadanne Smaating, jeg spørger efter“; men jeg kunde ikke i en Fart finde mere. — „Saa kunde De maaske sige mig det, *Skrumsager*?“ Det kunde *Skrumsager* magelig: „I Kridtformationen“. Jeg ærgrede mig, for det vidste jeg jo godt. Jeg har aldrig rystet for mine Befalingsmænd i Soldatertiden som for *Viinsted*, skønt han hverken slog eller skældte ud. Nej, han „beklagede“, at man ikke kunde besvare saa simple Spørgsmaal.

Johan August Viinsted var Cand. pharm. og døde ugift som Apotheker og Justitsraad i Horsens. For mig staar han som det betydeligste Menneske jeg har kendt.

Lautrup, der selv havde været Elev paa Skolen, var Avlsforvalter og var vor Lærer, naar vi en sjælden Gang arbejdede i Marken. Han stod i ven-skabeligt og kammeratligt Forhold til os alle. Han var Sønderjyde, blev gift med Provst *Hagens* Datter i Stepping, og købte en Gaard i Sønder Bjært; men er forlængst død.

Jeg maa vist ikke glemme *Daniel* — hans Efternavn har jeg aldrig vidst. Han var Fællestjener paa Elevbygningen. Han var en ældre Ungkarl og vilde gerne fortælle om, da han „stod ved Fodgarden“. Det begyndte altid med: „Si kuns no“. Han kunde spille Harmonika, gik altid med en strikket Hue, og maatte undertiden være Genstand for vore Løjer. Han var ellers uhyre godmodig.

Forpagter *Jessen* beboede en Bolig, som var bygget saaledes, at en Dør førte fra deres store Køkken ind i Spisesalen. Fru *Jessen* var en dygtig Kone. Med sine tre Piger besørgede hun BESPISNING og Vadsk for os alle, og vi fik en god Kost. Der var mange Børn, saa man kan nok forstaa, at den Kone var spændt haardt for; men der var aldrig noget i Vejen, og vi stod da ogsaa alle i venskabeligt Forhold til den brave Familie.

En Gang blev vi indbudt til at bese *Niels Degns* Stude. Han var Broder til *Baltzar Hansen* og *Krup Hansen* i Vinding. Han var en meget dybsindig Tænker. Jeg husker han gav os med paa Vejen: „Elsk Gud som Fader, Mennesket som Broder — Vær ej Jorden ond; det er din Moder.“

Vore interessanteste Ture var dog, naar vi var ude at botanisere. Vi gik baade til Jels og Gram. Saa var *Viinsted* rigtig i sit Es. Jeg husker hans Begejstring, da en af os engang fandt en sjælden Plante, jeg husker ikke hvilken. Dog forekommer det mig, at det var den insektædende Soldug, som groer i Moser. Jeg har siden funden den i en lille Mose lige udenfor den nordøstre Side af Fredsted Skov.

Den 15. November 1863 døde Kong *Frederik VII.* Den 1. Februar 1864 begyndte Krigen. Det første vi egentlig mærkede til, at Krigen var i Anmarsch, var i Efteraaret 1863, da vi i Starup Sogn blev til-
sagt at møde paa Staldgaarden i Kolding for at be-

fordre de danske Batailloner fra Fredericia til Haderslev. Vi var samlet et Par hundrede Bøndervogne. Det blev Aften inden Soldaterne naaede til Kolding, og mørkt blev det. Jeg var mødt med to Vogne, og vi var to 18aarige Kuske. Det var „retten stræng for de sølle Bæster,“ — ja, jeg mener da Hestene. Først vente paa Staldgaarden i lang Tid i Kulde, og dernæst gaa 12 Mil regnet fra Hjemmet.

Efter at saavel Hestene som vi havde faaet en tiltrængt Forfriskning i Haderslev ved Nattetid, saa skulde vi jo hjemad. Dette skete i mindre Hobe. Henad havde der været Vrøvl med Bommændene, som vilde have Bompeng. Men Officererne fik afgjort, at vi slap igennem uden at betale. Men nu hjemad vidste vi nok, at det gik ikke saa let, især hvor Bommen var udforpagtet, og nu havde vi jo ikke vore Officerer med. *Kristen Buhl* var en dygtig Karl og en forvoven Gut. Han kørte foran med det ene Spand. Jeg kom næstefter og siden en Snes Vogne i Følge. Der blev et vældigt Skænderi med Bommanden. *Kristen* gav ham det Raad, at han kunde sende Regningen til Kongen. Jeg er ogsaa bange for, at han kaldte ham en tysksindet Rad; men igennem kom vi. Jeg er ogsaa bange for, at der blev øvet lidt Vold. Hen i Dagningen naaede vi hjem, og nu galdt det om at faa Dyrene fodrede og set tilgode. En drøj Rejse havde det været, hvor man nok kunde have Brug for ungdommeligt Mod og Udholdenhed. Det var Begyndelsen til den frygtelig tyngende Ægtkørsel i hele Krigsaaret. Det vil sige for Hartkornet; thi Formuerne og Byerne var

jo fri, fri saavel i Fred som i Krig. Desuden var alle fri, som kun havde én Td. Hartkorn, samt de, der kun havde to Heste, naar en af dem var Følhoppe. Resten af Hartkornet maatte saa besørge det hele.

Den 5. Februar kom Opgivelsen af Dannevirke-Stillingen. Tilbagegangen fra Dannevirke er bekendt nok, og hvorledes man besatte Dybbøl og Frederits.

Den sidste Februar vilde Tyskerne have overrumplet en Afdeling danske Dragoner, der laa i Kvarter i Vorbasse, men den gamle Sognefoged, *A. C. Hansen* i Gjesten, havde opdaget Planen. Han sprang paa en Hest og fik de Danske underrettet i sidste Øjeblik. De kom i en Fart paa Hestene, som oftest uden Sadel, men hvad de ikke glemte var Sablen, og efter en hidsig Fægtning tog de som bekendt Tyskerne.¹⁾ *A. C. Hansen* tog livlig Del i Fægtningen paa den Maade, at han løb inde mellem Hestene og vippede en og anden Tysker af Hesten. Det kom ham forøvrigt dyrt til at staa; thi en skøn Dag kom Tyskerne og tog ham og førte ham til Rendsborg. Han var undervejs og under sit lange Fangenskab Genstand for Mishandlinger. Han saa ogsaa slemt medtaget ud, da han omsider kom tilbage fra sit Fangenskab. Naa, det var jo ogsaa et slemt Puds, han havde spillet dem. —

Nu var altsaa Sønderjylland besat af Tyskerne. Helt indtil 8. Marts stod deres Forpostlinie nord for Kolding. Der sendtes stadig ridende Patrouiller nordpaa, som af og til fik en lille rask Fægtning

¹⁾ Det var Secondlieutenant V. Sauerbreys bekendte Affære.

med de danske Dragoner. Det var under en saadan, at *Niels Kjeldsen*, der stod ved Lieutenant *Saint-Aubains* Afdeling, blev skudt. Ja, Stenen, der staar paa Stedet, fortæller jo derom.

Saa kom den 8. Marts, da de vældige Tropemasser væltede ind i Jylland. Hjemme paa Gaarden logerede den Nat 800 Østerrigere og Preussere. De spiste Huset tomt, men betalte iøvrigt ærligt, hvad de fik og var i det hele ret skikkelige. Om Natten havde det frosset, og en Mil vest for Kolding — Vejle-Vejen — kunde vi hele Formiddagen den 9. Marts høre de dumpe Lyd af Fodslagene. Da stod Træfningen ved Vejle. Imidlertid laa Prins *Friederich Carl* for Dybbøl, der faldt den 18. April. Den 25.—28. April blev Frederits rømmet efter Ordre fra Regeringen og efter at have været belejret og bombarderet. Jeg husker saa godt, da Efterretningen derom kom, hvorledes vor Preusser-Indkvartering jublede og støjede og sang: „Schleswig-Holstein meerumschlungen“ og „Hannemann, Hannemann, wo ist nun deine Dinte.“

Hvorfor Tyskerne sang den første Oprører-Sang er ikke saa let at forstaa, de vilde jo dog kun snyde Slesvigholstenerne. Endnu i 1864, da Sønnen af Augustenborgeren — Oprøreren fra 1848 — lod sig proklamere som „*Friederich der Achte*“ af Schleswig-Holstein, blev han kun til Grin og gik dermed ud af Sagaen. Lidt Schleswigholsteinisme var de gode Sønderjyder aldrig rigtig fri for. Jeg husker fra min Ungdom, hvorledes man dér, naar der ellers var Raad dertil, skulde have sine Børn i Skole og

konfirmerede i „e Felt“ (o: Christiansfeld), hvor de lærte Tysk og pietistisk Religion, og hvor kun det duede, som kom daraussenfra, og det galdt saasnart man kom syd for Kolding. Forøvrigt skal det indrømmes, at Børnene kom derfra med gode Skolekundskaaber. Alt gik paa Tysk, og da Præsten vilde indpode sine Konfirmander i 1864, at de skulde elske „Fatter Wrangel“, rejste den kække *Marie Bertram* sig og udbrød: „Er ist ein Bluthund!“ Hun var aabenbart ikke fortysket.

Hele Krigsaaret gik det saa livligt med Indkvarteringer, der ofte skulde bespises indtil deres egen Intendantur naaede frem, og det skete altid hurtigt, thi der var Orden i Sagerne, skøndt de stod i et fremmed Land.

Der blev lavet en Overenskomst med de danske Myndigheder om, at Fjendens Forbrug af Levnedsmidler, Havre, Furage, Ægtkørsel m. m. skulde tilvejebringes ved Udskrivning, saa vilde Fjenden undlade at „tage selv“. Noget som dog kun i ringe Grad blev overholdt fra Fjendens Side, idet de f. Ex. med Vold tog baade Heste, som de udførte, og Folk til at sløjfe Volde ved Fredericia, og forøvrigt ogsaa andre Smaating; men det var dog egentlig mest Preusserne.

Der blev nu oprettet et „Forplejningskontor“ i Kolding, hvor blandt andre *Campen* fra Elkjærholm fik Sæde som Sprogmeister. *Campen* var født Tysker, men forøvrigt en god dansk Mand. Hans rolige og fornemme Optræden har sikkert været til Gavn for Egnen.

Ude i Sognene fik Sognefogderne udnævnt en Slags Assistent i de forskellige Byer til at samle ind, hvad der skulde leveres, udskrevet paa Hartkornet. I Brakker var det *Niels Hansen*. Han rejste saa med Vognene til Kolding, og jeg med som Sprog-mester. Mit Sprogmesteri var vist af temmelig tarvelig Art, men man havde ingen bedre. Naa, vi kørte saa en skønne Dag efter Kolding til med den rekvirerede Forplejning. I Kolding var der sat Vagt om Byen, som forbød os at køre ind, og saa stod vi der. *Niels Hansen* og jeg fik saa Lov til at gaa ind til Hovedkvarteret paa Raadhuset. Vi lod os melde og kom ind til en Flok højere preussiske Officerer. Jeg forklarede, saa godt jeg evnede, hvordan vi stod i det. De snakkede saa sammen derom og gav mig saa følgende Besked: „De kan sende en Mand, som kan tale ordentlig Tysk,“ hvilket vi godt forstod betød, at de ikke vilde have med Sagen at bestille. Det var et slemt Nederlag for en Sprog-mester, og *Niels Hansen* erklærede, at saa maatte vi ned til *Gablentz*, som dengang havde 1. Sal til Beboelse paa Svenssons Hotel. Han kom os meget venlig i Møde, og *han* kunde magelig forstaa mig og sagde til os: „Det beror paa en Misforstaaelse. Jeg sender nu en Officer med Dem, og vil De saa bringe Deres Folk en Undskyldning fra General-løjtnant *Gablentz*“. Saa fik vi Lov til at køre ind i Byen. Det blev hverken første eller sidste Gang, jeg mærkede Forskellen paa Østerrigernes og Preussernes Behandling. Den menige østerrigske Soldat var taknemlig, naar man viste ham lidt Venlighed.

Man sagde, at han var lidt slem til at stjæle. Jeg mærkede dog ikke meget dertil, skøndt vi var velsignede med megen Indkvartering. Preusserne derimod var hovne, helt ovenud hovne. Det var betegnende, at Østerrigerne og Preusserne ikke kunde udstaa hinanden.

Jeg husker godt den 80aarige General *Wrangel*, naar han spadserede paa Gaden. Han saa meget gammel ud og blev ogsaa snart fritaget for sin ansvarsfulde Post; men jeg husker bedst Feltmarskalløjtnant *Gablentz*, og naar det hedder, at han — skøndt Fjende — vandt Popularitet i Byen, vil jeg tilføje, at hans Popularitet naaede langt ud over Byens Grænser. Jeg har engang havt Audiens hos ham i en vigtig Sag. Jeg mindes ham som en statelig Officer, der kunde vise Venlighed mod Befolkningen uden Nedladdenhed. Fra de preussiske Officerers Side mærkede vi noget helt andet. Det var med Vemod man læste om hans Selvmord 1874 — ham Helten fra Ungarn, Magenta, Solferino, Sadowa og Königgrätz! Det var ogsaa ham, der satte Vagt om „Landsoldaten“ ved Prinsens Port i Frederits og reddede den fra Preusserne, saa at vi kan takke hans noble og ridderlige Tænkemaade for, at Bissens Statue staar der ubeskadiget.¹⁾

Disse Leverancer og Indkvarteringer, der som oftest skulde bespises, tyngede haardt paa Landbruget, paa samme Tid som mange inde i Byerne vistnok tjente gode Penge ved Krigen. Exempelvis

¹⁾ Den østerrigske General Carl Wilhelm Ludwig Gablentz (1814—74) blev 1869 kommanderende General i Ungarn, tog 1871 sin Afsked og berøvede sig selv Livet 1874 paa Grund af sine fortvivlede økonomiske Forhold.

kan jeg anføre, at der paa en Gaard i Brakker samtidig kørte to tilsagte Ægtvogne, den ene til Flensborg, den anden til Holstebro, og blev borte i lange Tider og kom hjem i daarlig Tilstand.

I Kvarter havde vi skiftevis de godmodige Østerligere og de mindre rare Preussere. En Dag kom Rygtet, at der blev taget Folk mellem Landboerne til Skansearbejde ved Frederits; de havde begyndt i Alminde, og det passede godt nok. Folk her fra Egnen løb til Skovene og gemte sig. Det var blind Allarm dengang, men en anden Gang tog de Omegnens Folk ved Jellinge samt alle Seminaristerne. Da Forstanderen, Pastor *Svendsen*, fik Lov til at gaa ind at klæde sig om, kom han ud i fuld præsteligt Ornat, men saa vilde de ikke have ham med. Imidlertid havde de faaet fanget en ca. 4 à 500 Mand, hvoriblandt man saa Seminaristerne i Slobrok og Morgensko. Denne skønne Flok blev saa drevet ad Vejle til. Om Natten blev de holdt fangne i en Lade paa Petersholm, men næste Morgen lod man hele Sværmen løbe. Siden blev der udskrevet Mandskab paa Hartkornet til at sløjfe Brystværn paa Voldene ved Frederits. Jeg skulde levere én Mand, men det er jo en egen Sag at udkommandere en Karl til sligt; jeg havde imidlertid en 18aarig Karl ved Navn *Jørgen Møller Mortensen* „en Fjende ej af Spas og Æventyr,“ han var strax villig, og jeg gav ham den Formaning med: „Se at løbe fra dem snarest muligt, *Jørgen!*“ En Uges Tid efter kom han tilbage ved Nattetid, men ikke uden Krigsbytte. Han havde med sig en stor Rinkning Telegraftraad, som var

en mere sjælden Vare dengang end nu, og saa — en rund Kanonkugle, som maa have været ret ubekvem at bære en 3 à 4 Mil.

Vi var dog mest harmfulde, naar de røvede vore Heste i stor Stil for at føre dem til Tyskland. Ved Nebel Kro blev de samlede for vor Egns Vedkommende. Der blev de mønstrede. Det var som et helt Hestemarked. Enkelte blev kasserede. Jeg var strax om Morgenens bleven afhentet og arresteret i Kroen, men blev frigivet, da Hestene var samlet. Jeg véd den Dag i Dag ikke, hvorfor jeg var sat fast. Man mente, at jeg var mistænkt for at ville forpurre Røveriet, men jeg synes ikke, at jeg endnu paa det Tidspunkt havde naaet at være tilstrækkelig „lästig“. Gamle *Lind* fra Nygaard var der med 9 Heste, deriblandt to herlige brogede Køreheste, som var hans Stolthed. Jeg kunde ikke forstaa, at mine Heste ikke var med, men fik siden Forklaringen. Tyskerne havde ganske rigtig været der og sat Vagt ved Gaardens to Indkørsler; men medens min gamle Moder ydede dem en lille Forfriskning, gav hun Forkarlen *Kristen Buhl*, en rigtig Vovehals, et Vink. Nu var det saa heldigt, at vore Heste stod i Laden, medens Stalden var fuld af Tyskerheste. Han fik saa vore Heste ud af Bagporten, saa nær som en treaars Hest, der baade var stædig og ond (den samme som jeg siden red paa for Kongen). Han red tilskovs. Da Tyskerne saa endelig skulde have dem, hed det naturligvis, at de laa i *Ægt*, og *Jørgen Møller* forklarede dem, at den, der stod, vistnok havde Snive. De kunde jo selv se, hvor det flød

af Kværken! Saa jog de den tilmarks. En anden Gang, da vi med en Mængde Vogne var i Kolding med den udskrevne Forplejning, satte Tyskerne Vagt om Byen og tog alle vore Heste, deriblandt mine. De blev Dagen efter mønstrede paa aaben Mark vest for Kirkegaarden. Der saa jeg mit Snit og stjal den ene af mine egne Heste fra dem. Nogle Dage efter fik jeg Bud fra Brødgaards Hotel, at der var indfanget en Hest, som kom sydfra, og der var en Mand, der mente, det var min. Da jeg saa kom ind i Stalden, var det ganske rigtig „Laban“, som blev sjæleglad, da han saa mig; men han saa frygtelig forsulten og medtagen ud. „Laban“ vilde hjem og var løbet fra dem i Flensborg. Senere hen paa Sommeren tog de en Mængde prægtige Følhopper, vistnok fra Randersegnen. I Stalden paa „Terpsminde“ stod opstaldet otte i nogle Dage. Herlige Dyr af samme Type; thi da var den jyske Race ren, hvad den formodentlig nu ikke er mere. Men Tyskerne forstod sig ogsaa paa Heste, og jeg formoder, at disse Følhopper har præget den tyske Hest.

Jeg har nydt den Ære at blive arresteret to Gange af Tyskerne. Den første Gang var jeg virkelig uskyldig, men det kan jeg ikke sige om den anden. *Niels Hansen* (Sognefogden) og jeg skulde møde hver med en Vogn paa „Phønixborg“ til Brug for Tyskerne, som da skulde rejse ud af Landet. Vi enedes om, at vi godt kunde snyde dem Vognene fra, for naar de var rejst, kunde de jo ikke gøre os noget; men saa blev Rejsen udsat en Dag. Saa kom der fire Mand og en Underofficer og hentede mig, som jeg

gik og stod derude paa Brakmarken. Saa marcherede vi hen til *Niels Hansen*, hvor en Vogn beordredes forspændt. *Niels Hansen* nægtede at tage med. De blev rasende og vilde binde os og smide os bag i Vognen. Der sad en østerrigsk Underofficer og nogle Mand ved Bordet og spillede Kort. De lod Preusserne vide, at hvis de brugte Vold imod os, vilde de tage Affære. Saa himlede Preusserne op om, hvilke Forbrydere vi var. Østerrigerne fik saa *Niels Hansen* til at følge godvilligt med. Saa sad vi da midt paa den lange Høstvogn med to Mand bagved og to Mand foran, og *Peder Roed* (senere Ejer af Dousgaard) kørte for os. Vi skulde til Rendsborg, som der altid truedes med, men vi kom ikke længere end til „Phønixborg“ og blev stedet for Kaptajn *Reiningholz*. Ham kendte vi rigtig godt. Han havde været der længe. Han var en flink Mand, som af og til kom ridende til os for at spørge, om hans Folk opførte sig godt. *Niels Hansen* instruerede mig undervejs, hvad jeg skulde give til Forklaring. Men hvor han, Kaptajnen, skældte ud! Han havde selv staaet og forgæves ventet efter vore Vogne. Jeg er nu af den Mening, at der ikke kan skældes saa kraftigt ud paa Dansk som paa Tysk. Vi havde allerede Erfaring for, at man skal tie stille og lade Tyskerne rase ud. Da han endelig gjorde Ophold, kom jeg jo med vor Forklaring, som jeg er bange for var temmelig løgnagtig: Vi forstod saa godt, at Kaptajnen var vred, vi beklagede osv. — men nu var Stormen over. Kaptajnen sagde saa Farvel til os, bad mig hilse og takke min Moder og Søster for

udvist Gæstfrihed mod ham, og saa kørte vi igen. „Vi kom saa ikke dengang til Rendsborg,“ sagde jeg til *Niels Hansen*. „Det var jeg heller ikke saa bange for,“ svarede han, „men for at de havde givet os nogle Prygl — som vi jo egentlig havde fortjent.“ Og det havde jeg nu slet ikke tænkt paa.

Engang da jeg kom ridende til Nebel, var der Sammenstimlen af Tyskere paa Vejen, hvor nu Fattiggaaarden ligger; der var Støjen og Raaben. Da jeg kom nærmere, kendte jeg En yderst i Flokken, som havde ligget i Kvarter derhjemme. „Hvad er her løs, *Glæser*,“ spurgte jeg. „Ih, de har fanget en Spion og vil hænge ham.“ Jeg saa nu, at det var Købmand *P. Grau* fra Kolding, som de stod og holdt paa. Saa sagde jeg: „Det er jo en af Koldings mest ansete Købmænd!“ Da de ikke vilde tro mig, foreslog jeg at tage ham med hen paa Kroen, saa vilde de let kunne faa det bekræftet. Saa drog vi alle til Kroen, hvor der som oftest sad en Del af Byens Folk. De raabte: „Men hvad er det med Dem, *Grau*?“ Saa blev det hele opklaret, og saa drak vi adsikllige Glas ovenpaa. *Grau* sagde altid siden, naar han saa mig, at jeg havde reddet hans Liv, hvilket var en stor Overdrivelse, for Tyskerne slog aldrig som de truede. Men der var paa den Tid stor Jagt efter Spioner. Man var lige ved at mistro hinanden. At det sværmede baade med tyske og danske Spioner er vist sikkert nok. Men naar jeg siden kom forbi det store Asketræ, kunde jeg ikke lade være at tænke paa, hvordan *Grau* vilde have klædt det.

FOLKETINGSMAND HAASTRUP

Den evige Ægtkørsel var det mest trykkende. Hvordan vi den Sommer fik saaet og høstet, forstaar jeg næppe. Naa, men det blev vel ogsaa derefter. Vi maatte ogsaa betale en Krigsskat i Penge til Tyskerne, men den blev os tilbagesendt endnu før Fredsslutningen, hvorfor véd jeg ikke.

Engang i Foraaret kørte *Lind* fra Nygaard, *Fisker* fra Højgaard (Aagaard) og jeg til Frederits med nogle Dritler Smør. En Tid var Handelsforbindelserne jo helt i Ulave. Vi vidste nok, at det var vanskeligt at slippe ind i Byen. Da vi kom til den danske Forpostkæde, maatte jeg ind paa Sønderbygaard (Stoustrup) for at faa Passerseddel hos Kaptein *Stockfleth*, men han var helt rasende og skældte mig gruligt ud. Jeg bad om Forladelse, hvis jeg ikke havde været tilstrækkelig høflig. Saa slog han om, blev hel venlig og gav mig Sedlen. Han faldt den 18. April paa Dybbøl. Vi kom saa ind i Byen og fik let vort Smør afsat. Dagen efter var Byen indesluttet af Tyskerne. Vi kunde saaledes let ogsaa være bleven indesluttet.

En Dag jeg var i Nebel, kom en Gaardmand der fra Byen til mig og bad mig om at gaa med ham hen til Prins *Lichtenstein*, der boede, hvor nu Sognefoged *P. Meyer* boer. Han vilde klage over sin Indkvartering, der havde gjort Oprør og brugte Vold. Det vilde jeg nødig. For det første hed det sig om ham, at han var ilde set af Soldaterne som en ubehagelig Kvartervært, og for det andet var jeg hjertelig ked af det Sprogmesteri. Vi kom saa ind til Prinsen, som meget venlig hørte paa, hvorledes Øster-

rigerne havde taget Mandens Brændevinsanker, sat det op paa Bordet, hugget Enden ind med en Bul-øxe og øst af Ankeret med Thekopper osv. Saa sagde han til Manden om at gaa lidt udenfor, og derefter spurgte han mig, om jeg var i Familie eller i særlig Bekendtskab med ham, hvilket jeg benægtede. „Ja, saa skal jeg sige Dem, at han er en stor Slyngel. Mine Folk er godmodige, men han irriterer dem daglig. Men saadan Vold maa de ikke øve. Nu rider jeg derover i Eftermiddag og skal nok skaffe Ro.“

Jeg fortalte saa Manden det sidste, men ikke det første, og jeg husker tydelig den høje smukke, meget unge Officer.

Engang havde vi derhjemme nogle Preussere, — Brandenburgere, altsaa ægte Preussere. Vi blev strax uenige. De truede, og maaske gjorde jeg det samme. Det var ret lummert imellem os, og det var ikke morsomt. Saa hændte det, at deres Kaptajn, der boede paa „Phønixborg“, kom ridende ind i Gaarden og spurgte efter mig. Han spurgte mig om hans Folk opførte sig pænt, ellers skulde jeg henvende mig til ham. Saa slog det mig, at nu kunde jeg hævne mig, og jeg gav mig til at rose Folkene i høje Toner. Det var de bedste og rareste vi endnu havde havt. Jeg bød Kaptajnen ind, og det blev ikke sidste Gang han besøgte os. Det var Kaptajn *Reinigholz*, som jeg før har omtalt. Jeg behøver næppe at sige, at Preusserne og jeg siden kom rigtig godt ud af det med hinanden.

Jeg har ladet skinne igennem, at medens jeg kun

har gode Minder fra Østerrigerne, har jeg det modsatte fra Preusserne; men hvad Tyskerne angaar var der Undtagelser. Pionererne fra Rhinegnene var gode Folk og særlig intelligente. De var aabenbart ikke meget tysksindede. De havde dengang megen Sympathi for Franskændene og sang ingen af Smædeviserne mod Danmark. Der laa 12 Mand af dem i Kvarter hos os i henved tre Maaneder. De fik snart fri Gang i hele Huset, Spisekammeret ikke undtaget.

Heinrich Barth fra Bonn passede med stor Interesse Hønsene, og *Fritz v. Issan* med lige saa stor Iver Svinene. Saa snart de kom fra Øvelse, fik de i en Fart Tøjet af og ud at sysle med Dyrene. Jeg kan endnu se *Heinrich Barth* og min Moder gaa og samle Æg ind. Engang betroede jeg ham at køre for min Moder til Bramdrup, hvor hun skulde besøge min Søster. Da var *Heinrich* baade glad og vigtig, og jeg troer nok Kammeraterne misundelige. Jeg fik Breve fra *Heinrich Barth* helt indtil 1866. saa holdt de op, maaske han er falden i Krigen mod Østerrig. Han var et smukt ungt Menneske, Rigmands Søn og Katholik som de fleste af disse Folk. Jeg mindes dem med Venlighed. Jeg var jo jævnaldrende med dem — og saa sang de saa udmærket. De havde en Mængde Sange indøvede firstemmigt. Som oftest talte mange af dem Fransk indbyrdes, men deraf forstod jeg jo ikke et Kvæk.

Omsider rejste Tyskerne da. Man fortalte, at da de skulde i Toget, var der en Del Kærester, som masede paa og vilde med. Man fortæller ogsaa, men

jeg indestaar ikke for Sandheden deraf, at Officerne lod Damerne faa den bageste Vogn, men da Signalet lød og Toget gik — blev den bageste Vogn staaende. Forøvrigt kender jeg Exempler fra Krigen paa, at Kæresten er kommen tilbage her til Landet og har giftet sig med sin Pige, og har boet imellem os som en anset og god dansk Mand.

Møntvæsnet kom under Krigen i et sært Urede, idet vi i flere Aar kun saa preussiske Dalere og Dobbeltdalere — henholdsvis c. 266 Øre og 533 Øre. Vi havde Nød med at tilvejebringe saa megen dansk Mønt, som vi skulde betale i Skat paa Amtsopebørselsstuen. Jeg véd dog ikke, om man ikke der tilsidst maatte gaa ind paa at tage mod tysk Mønt. Man blev ellers ret snart øvet i at regne med disse forøvrigt smukke Penge, hvorpaa der udenom Kanten stod: „Gott mit uns“. Tyskerne var alle Dage officielt meget religiøse. Vore Penge var jo bare riflede i Kanten. Tre Preussere var fire danske Daler. Skillemønt havde vi i en Blanding af tysk og dansk. En Silber groschen og en lybsk Skilling gik for 4 Skilling dansk. Nøjagtig kunde det jo ikke gaa op. Pengesedler brugtes dengang kun lidt, men hvor var vore danske Sølvpenge henne? (Og hvor er de nu?) Denne Møntforvirring var maaske værst i Sydjylland, men jeg troer nok, at den i nogen Grad strakte sig over hele Landet.

Da vi saa fik den saakaldte Krigsskadeserstatning, fik vi den i kgl. Obligationer til Pari, saa vi altsaa selv maatte tage Kurstabet. Denne Erstatning for Ægtkørsel, leverede Naturalier osv. var knapt tilmaalt.

De gamle Folk sagde: Nej, da var det bedre efter Trearskrigen, for da var det Tyskerne, som maatte betale. — Men nu kom ellers alt snart i god Gang igen. Ejendomme begyndte saa smaat at stige i Pris, indtil det kulminerede i 1875—76. Der var efter Krigen, da Soldaterne kom hjem, rigeligt med Arbejdskraft. Da kendte man endnu intet til Striker, men der var Arbejdsmod og Arbejdsglæde. Arbejdsløshedskasser var endnu ikke opfundne. Der var megen gensidig frivillig Hjælpsomhed. Mellem Arbejder og Arbejdsgiver var der kendelig Solidaritetsfølelse, som nu — Gud bedre det — synes at være i stærk Aftagende. Men altsaa, da Soldaterne kom hjem! Ja, *Erik Bøgh* skriver i en Vise fra Trearskrigen:

„— — — Soldaterne kom hjem,
Og ded er ligefrem,
A der bløv gjort ed Gilles for sli'e Folk som dem.“

Men da Soldaterne kom hjem i 1864, blev der ikke gjort noget Gilde for dem, tvertimod. Det var dog glædeligt, da man Landet over holdt Veteranfest i 1914. Det var, som man endelig havde faaet Øjnene op for, at Soldaterne i 64 ikke havde vist mindre Troskab end Soldaterne i 48—50. Da havde man ikke to Stormagter at kæmpe imod, man havde egentlig kun Insurgenterne at slaas med. Skulde vi have havt ret mange Slag med Preusserne, kunde det gerne have knebet. Skøndt dengang var Vaabnene noget nær lige. Ikke saa i 64, Danskerne havde kun Forladere, medens Fjenden havde Baglade-

geværet, som var et udmærket Gevær. Det er let forstaaeligt, at det gav Fjenden et mægtigt Overtag. Det er betegnende, at vor Hær først i 1868 fik Bagladegevær. Jeg kan huske, hvorledes Soldaterne fra Treaarskrigen blev hyldede og tiltalte med store Ord i Aaringerne efter Krigen ved alle Gilder og Møder. Da 64erne kom hjem, var der ingen Hyldest, og de havde ikke noget at skulle have sagt. For mig er alt det vemodigt at tænke paa.

Da Kong *Christian IX* i Efteraaret efter Fredslutningen besøgte „sine tro Jyder“, enedes Beboerne i Viuf og Omegn om at ledsage Kongen til Kolding, naar han kom nordfra. Vi blev en ret anselig Flok Ryttere, og vi samledes ved Blaakærskov. Afdøde *Ingwersen* til „Kirstinelyst“ ved Kolding, der var Regeringens Kommissær ved alle Statshingsteskuerne, blev valgt til „General“ for Rytterne. Det blev Aften inden Kongen kom, og *Ingwersen* red saa hen til Kongens Vogn og udbad sig Hans Majestæts Tilladelse til at Omegnens Beboere maatte ledsage ham til Kolding. Kongen svarede: Tak — men det er altfor meget! men saa *Ingwersen* op med Haanden og raabte: Intet er for meget for Deres Majestæt! Saa kastede han sin gamle Krikke omkring og kommanderede: „Marsch! marsch!“ og saa startede vi, men hvilken Start! Det var den grusomste Forvirring, — var der gamle Kavallerister imellem os, har de nok tænkt deres. Selv red jeg paa en 11 Kvarters treaarig Hest, som vilde baade bide og slaa. Naa, i Gang kom vi da, og saa vidt jeg véd faldt ingen af Hesten. Nu gik alt godt

til vi kom til Bramdrupdam. Her mødte vi en Flok Ryttere fra Kolding med Fakler. De forlangte at ride næst Kongens Vogn. Vi spurgte *Ingwersen*, om vi skulde finde os deri, og han gav rask den Besked: „Rid dem ned!“ Nogle af os Unge tog dette helt bogstaveligt, og Faklerne forsvandt og Rytterne ligesaa, da vi red dem igennem paa kryds og tværs. Jeg antager, de blev blandet mellem os andre. Paa Rendebanen ved det gamle Patricierhus, hvor Folkebibliotheket senere var, steg Kongen af og takkede os.

En halv Snes Stykker af os lavede nu et lille Sold sammen med vor „General“ paa Thomsens Hotel, hvor vi hyldede ham for hans udmærkede Førerskab. Han holdt djærve Taler, vi var alle varme og begejstrede, og saa traadte *Campen* ind med sit splinterny Ridderkors paa sit brede Bryst, som klædte ham rigtigt godt. Nu stod den paa Champagne Resten af Tiden. Omsider kom vi paa Hestene og red bort i Følge. Saavidt jeg véd faldt ingen af, men i ét Tilfælde véd jeg, at en Rytter kom paa en forkert Hest uden at ane det, før Karlen kom ind næste Dag og meldte, at der var en fremmed Hest i Stalden.

Skulde nu nogen synes, at jeg fortæller altfor vidt og bredt om dette Ridt, vil jeg hertil sige, at det sker aldrig mere, at nogen af Deltagerne fortæller derom, thi jeg er den eneste af disse Ryttere som lever endnu, det var jo ældre eller halvgamle Folk allesammen. Jeg var den yngste, kun 19 Aar, saa for mig var det en Oplevelse af Rang. —

Den 22. April 1868 mødtes min Ven *Kristoffer Kristensen*¹⁾ og jeg i Odense til Militærtjeneste. Min Ven var Skolelærer, og jeg var Gaardmand. Og nu var vi Soldater, og vi syntes det var at spille Tiden. I vor Fritid førte vi lange filosofiske Samtaler; vort Syn paa Livet var selvfølgelig fixt og færdigt.

En Dag sagde *Kristoffer*: „Gaa med op til Dalum Pigeskole i Morgen. Der er en Pige, jeg kender, som jeg har lovet at besøge.“

Vi var enige om, at vi ikke kunde lide *Kold*.²⁾ Ingen af os havde set ham, men hans Elever kendte vi mange af, og de forekom os at være nogle uskønne Skikkelser. Vi var ikke Fjender af Højskolen — jeg havde jo selv været Elev baade i Rødding og Askov; men disse *Kolds* Elever havde i vore Øjne den Fejl, at de altid slog om sig med store Ord om deres Tanker og Følelser, og med Paa-stande, som de ikke kunde forsvare, fordi de i Grunden ikke havde den sande Ejendomsret til dem og man havde Indtryk af, at de havde forløftet sig. Man kaldte dem „koldske“.

Det gik anderledes med dette Besøg, end nogen af os havde tænkt.

Man tog godt imod os. Vi kom ind i Skolestuen, hvor Pigerne holdt Frikvarter. De gik i Klynger med hverandre om Livet og var glade. Os ændsede de ikke meget; men de var dog ikke bange

¹⁾ Den samme *Kristoffer* der — som omtalt — ikke vilde hilse paa Mormonpræsten. Se Side 36.

²⁾ Den bekendte grundtvigske Højskolelærer Christen Kold (1816–70) havde 1862 opført en stor Bygning paa Hjallesø Mark i Dalum Sogn ved Odense, hvor han havde Højskole for unge Mænd og Piger til sin Død.

for at tage os i Øjesyn. De sang lidt for os, og det lød smukt. Nu kom der Bud fra *Kold*, om de to Soldater vilde komme ned og hilse paa ham. Han var syg og sad i sin Stue. Det var os derfor meget imod, men vi gik.

Det var et stort Værelse tilhøjre for Indgangsdøren. Midt i Stuen sad *Kold* i sin Lænestol. Han sad uden Frakke, men det forbavsede mig ikke; jeg havde ofte nok hørt, at han var usædvanlig i sin Klædedragt. Og det kunde vi heller ikke lide.

Han saa sammensunken og lidende ud.

„Det er vel Dem, der er Lærer og har Embede?“ sagde han til min Ven. „Og Dem, der har været Elev paa Rødding?“ til mig.

„Ja,“ svarede vi. Det var rigtig nok. „Hvad synes De saa om Soldaterlivet?“ spurgte han. „Aa, det ærgelige er, at Tiden vi bruger, er ganske spildt,“ svarede *Kristoffer*.

„Sig ikke det,“ sagde *Kold*, „eller sig det sent. Jeg vilde ønske, at mine Elever, og ikke mindst dem jeg holder mest af, alle maatte trække lige i Trøjen fra mig af. Det er min inderlige Overbevisning, at det er det bedste, der kunde times dem.“ Min brave Ven saa i dette Øjeblik umaadelig dum ud. Det var tydeligt, at han ikke længere var med. Men *Kold* vedblev: „Min Moder sagde ofte til os Børn, naar vi gabede: „Gab ikke saa højt mit Barn, at dit Hjerte bliver koldt!“ Jeg véd ikke om min Moder mente noget dermed; det var maaske kun en almindelig Talemaade. Men jeg har ogsaa tænkt paa den under min Manddomsgerning. Naar jeg

nu i den korte Tid har naaet at faa noget Liv i mine unge Mennesker, saa de rigtig har begyndt at faa de Ting kære, som jeg viser dem, og de saa kommer tilbage til deres gamle Forhold, saa vil de alle profetere; men de fattes Myndigheden. Der skal leves noget længere inden den kommer. Da kunde jeg ønske at raabe ud til dem: „Gab ikke saa højt, at Eders Hjerter bliver koldt!“ Jeg tænker ikke saa meget paa den Skade, de derved gør den gode Sag, men meget mere paa den Skade, de selv lider derved; thi nogen Usandhed er der i alt dette, og det usande er usundt. Det er den Slags Folk, man har for Skik at kalde „koldske“. Jeg synes, at Benævnelsen er meget træffende. I kender den vel nok begge to?“ Ja det gjorde vi rigtig nok. *Kold* fortsatte: „Kan man nu tænke sig et bedre Raad for saadanne Folk, end at de kom lige fra mig og i Trøjen, saa de fik Munden rigtig lukket i den første Tid og fik Lejlighed til at sunde sig lidt?“

I første slesvigske Krig gik jeg med. Jeg følte Kræfterne røre sig i mig, og mente, at det var derhen jeg skulde. Men jeg opdagede snart, at det egentlige Krigshaandværk ikke var mit Kald. I Exeritsen var jeg en ren Sven Dufva. Men saa opdagedes det, at jeg besad Kogekunstens Gaver, og paa den Vis ydede jeg mit Bidrag til Fædrelandets Forsvar, og var ikke utilfreds. Men jeg gjorde ogsaa noget andet. Naar Kammeraterne var trætte eller kedede sig, saa var der igen Brug for mig, som ikke var træt og ikke kedede mig. Saa fortalte jeg Historier for dem. Og der, mens de trohjertede Bøn-

derkarle sad omkring mig med store runde Øjne, fødtes Tanken i mig til min Manddomsgerning. Der fik jeg Forberedelsen. Jeg var dog meget ufærdig til at begynde, skøndt jeg havde gaaet meget i Livets Skole, og et underlig bevæget Liv har det været. Jeg maatte til Smyrna i 5 Aar og fik da Lyst til at komme hjem igen. Jeg gik da op gennem Landene og havde en Haandvogn med, og den trak jeg selv.¹⁾

Ad saadanne Veje har jeg hentet min Myndighed, og jeg giver kun af, hvad der er mit eget først.“

Dette er kun et Grundrids af, hvad *Kold* talte med os om i de Par Timer, vi var hos ham. Jeg har ikke turdet fremstille flere af de Træk og Tanker fra hans tidligere Liv, som han gav os, fordi jeg føler, at jeg ikke magter at fremstille dem til den rigtige Forstaaelse. Jeg vil kun sige, at der iblandt dem var Betragtninger, som i højeste Grad overraskede mig, paa samme Tid som jeg følte det ægte og sande deri.

Den Dag opnaaede han at se os to superkloge Fyre sidde lige over for sig med „store runde Øjne“.

Jeg staar nu i min Manddomsalder og har siden den Tid lidt Skade i min Tro paa baade det ene og det andet; men det staar levende for mig, at jeg denne Gang stod over for en Mand, der talte som han gjorde, fordi han var kaldet dertil. Og jeg har aldrig, hverken før eller siden, saaledes set et

¹⁾ Det var før Krigen, Kold opholdt sig 5 Aar i Smyrna, dels som Tjener hos en Missionær, dels som Bogbinder; han gik 1847 hjem fra Triest til Thisted med sit Tøj paa en Trækvogn.

Menneske voxte for mit Øje som den gamle, lidende, sammensunkne Mand.

Jeg er undertiden gaaet af Vejen for Højskolen; og det kunde jeg gøre, fordi jeg lever et tilbage-trukket, ubemærket Liv og har aldrig kunnet bruges til at løbe med i den store Hale uden for fuldt Alvor at spørge: er det nu ogsaa fuld Sandhed?

Men trods alt dette véd jeg sikkert, at jeg aldrig vil bryde Staven over Højskolesagen. Det var mit Udbytte af Besøget hos den gamle Højskolemand, at jeg, skøndt jeg i denne Sag har faaet Øje paa Misbrugene, ikke stirrer mig blind paa dem.

Vi fik saa vore Femtal paa Hovedet igen og marscherede af efter Odense.¹⁾ Jeg var forbløffet, men paa samme Tid løftet og frigjort. Og min Ven med hans sunde, gode Natur — det mærkede jeg siden — var heller ikke gaaet Skud forbi.

Kold saa ingen af os siden. Han døde kort Tid efter. Det var jo egentlig mærkeligt, at han sad der og fortalte os hele sit Levnedsløb. Maaske har det været under Følelsen af hans Livs nære Afslutning, at han har følt Trang til at kaste Blikket tilbage, og vi blev saa de tilfældige Tilhørere.

Det var sidst i 1860erne, at Friskolebevægelsen begyndte at tage Fart. Jeg var ogsaa meget interesseret. Jeg kendte jo en Del til de gamle, stivnede Former i Statsskolen.

Men ved det store Skolemøde i Lunderskov 1871,

¹⁾ Huen med 5 Tallet paa, Forf. stod som Menig ved 5. Bataillon.

blev jeg noget afkølet. Jeg fik en stærk Følelse af, at man i alt for høj Grad var gaaet over til Mod-sætningen, at man egentlig var et godt Stykke ind i det meningsløse. Der var især nogle fyenske Fri-skolelærere, der svulmede af Talemod. Jeg husker især en, der var rigtig typisk, som han stod der paa Talerstolen med begge Hænder i Buxelommerne. Det hævdedes stærkt, at ingen, der havde nogensomhelst Examen, burde have Lov til at holde Skole. Disse Talere havde nemlig ikke Spor af Examen, saa det kunde til Nød forstaas; men at *Ludvig Schrøder* med Varme sluttede sig dertil¹⁾ og meddelte, at han havde en uexamineret Mand til Lærer for sine Børn, faldt mig mere uforstaaeligt. Jeg stod og tænkte: Naar Examen er saa skadelig for Lærere, saa er det egentlig underligt, at *Schrøder* selv er bleven saa fin og anset en Lærer. Der var jo desuden lutter examinerede Lærere paa Askov. — Dernæst hævdedes stærkt, at Statsskolen skulde falde og det strax. Daværende Folketingsmand *N. J. Termansen* var Dirigent. Det gjorde en sær Virkning, da han kom frem med, at ogsaa han ønskede Statsskolen afløst; men hvis det skulde ske med et Rabalder, ønskede han den slet ikke bort, og dersom det ikke kunde ske ad den naturlige Udviklings Vej, saa vilde det være en usund Revolution, som han ikke var med paa. Det tysede noget paa den viltre Stemning.

Da der var Tale om at Tilsynet knugede og kuede

¹⁾ Ludvig Schrøder (1836—1908) blev cand. theol. 1860 og sluttede sig til Kolds pædagogiske Ideer. Var Forstander for Rødding og efter Krigen for Askov Højskole.

Skolen, saa Aanden ikke kunde komme til at udfolde Vingerne, kom gamle Lærer *Dahl* fra Aal frem og sagde, at han aldrig i sin Skolegerning havde mærket det mindste til saadant Tryk, og han vidste, at mange med ham vilde vidne det samme, hvor ellers Læreren duede til noget. Han fandt det betids, at Lærere, som havde anden Erfaring, kom frem her og forklarede, hvordan og naar man mærkede dette Tryk. Der kom ingen.

Det var jo ogsaa stærkt fremme, at alt dette med Kundskaber og Overhøring var i en gruelig forkert Gænge. Man brugte der den skønne Lignelse, at dette med Overhøring var som at plante et Frø i Dag og rykke det op i Morgen, for at se om det var groet noget. Naa, men det var jo ogsaa i Fra-seologiens Guldalder.

Ved de store Møder om en stor fælles Folkehøjskoles Oprettelse i Sorø, hævdede *Schrøder* meget stærkt det modsatte, hvad Kundskaber angaar, og den udvidede Skole i Askov taler jo det samme Sprog. Biskop *Martensen*, der i sin Ethik giver Friskolesagen en venlig og frisindet Omtale, ender dog med at sige:

„Saalænge der kun holdes Foredrag til Vækkelse og Forlystelse, uden at Eleven holdes til aandeligt Arbejde og Anstrængelse, saalænge er Formen ikke funden; thi Dannelse og Kundskab erhverves ikke uden Selvarbejde og Selvanstrængelse.“

Jeg hørte en Gang mine Smaapiger — der havde en ret stræng Lærerinde — snakke om hvad mon en Friskole var for noget. Det véd jeg, sagde *Kir-*

stine: Det er en Skole, hvor man er fri for at lære noget. Se, det havde hun nu regnet ud! *Kirstine* led just ikke selv af Tørst efter Lærdom.

Nei, den Gang det betingede en Friskolelærers Anseelse, at han fra strax af var uenig med Stedets Præst, i al Fald fra den første Examen, — da var „Formen endnu ikke funden“. Men nu tror jeg den er funden; thi nu nyder Friskolen fortjent Anseelse som en Skole, der tager Sagen med fuld Alvor, som yder Kundskaber den nødvendige Respekt, og som er fri for de Skyggesider, der ifølge Sagens Natur klæber ved Statsskolen. Friskolen er ikke mere en absolut Modstander af Examinere, og lever i det hele ikke mere paa Fraßer. Den er over Barne- og Lømmelalderen, om jeg saa maa sige, og staar nu som en Kraft i Samfundet, som der regnes med. Der er heller ingen Tvivl om, at den har udøvet et gavnligt Tryk paa Statsskolen med sine forældede Former, og tillige har virket som en Spore i selve Arbejdet; thi som Ordsproget siger: „Et Spark bagi bevirker altid et Skridt fremad“.

Det er ret almindeligt, at Folk ikke kan begrænse sig, naar de fortæller om deres Soldatertid. Jeg vil søge at undgaa den Fejl; men der er dog alligevel Oplevelser, som jeg gerne vil fortælle.

I Lejren ved Hald var den første Mønstring i 1868, som vistnok var den varmeste Sommer i dette Aarhundrede. Jeg husker det godt, da jeg var Rekrut ved 5. Bataillon i Odense. Disse Lejrsamlin-

ger varede $1\frac{1}{2}$ Maaned fra 15. Juni til 1. August. Jeg var med til to af dem 1869 og 71. Lejren ved Hald var en vældig By af Lærredstelte, som husede en Division paa 10 à 12000 Mand af alle Vaabenarter. Da vi første Gang saa den fra Alminde Bakker under Opmarschen, lignede den i Afstand en stor Snemark. Vi fik Sække udleveret, som vi fyldte med Tang fra et mægtigt Tangbjerg midt i Lejren. Det var vore Senge. Vi var 12 à 13 Mand i hvert Telt. Lejrreglementet blev oplæst for os, og det var saa strængt, at jeg bemærkede til min Side-mand, at dersom alt dette skulde overholdes, vilde jeg inden 8 Dage være en straffet Person. General *Wörrishoffer* var Divisionsgeneral og Oberst *Høst* Lejrkommandant i 1869. Kronprins *Frederik*, den senere *Frederik VIII*, var hele Tiden hos os, indtil han rejste hjem og holdt Bryllup den 29. Juli med den svenske Prinsesse *Lovisa*.

Vi fik udleveret Natural-Forplejning, som var gode Varer; men vore Kokke var ikke videre dygtige. Prinsen kom en Gang ned og smagte paa Maden, Prinsen satte sig paa Bænken imellem os og laante en af vore Sker. Kommandanten smagte ogsaa paa Maden, men fra Hesten.

Jeg var en Tid Ordonnans hos General *Wilster*, der laa i Gæst lejren. Jeg havde stræng Instrux fra Kompagniet om ikke at opføre mig som en Idiot; men ak, Begyndelsen var meget mislykket. Jeg skulde melde mig hos hans Stabschef, Kaptajn *Munch*, der boede i hans Nabetelt. Kaptajnen blev rasende, og smed mig ud af Teltet. „Han kommer

jo ind som en Bjørn“, brølede han. Nu stod jeg dér. Gik jeg hjem med den Besked, vilde jeg jo nok være umulig for Eftertiden. Jeg stod lidt for at komme til mig selv igen og tog saa en rask Beslutning og gik ind til Generalen: „Hr. General, jeg melder mig som Ordonnans.“ „Men Kære,“ sagde Generalen, „De skal melde Dem til Kaptajn *Munch*.“ „Det har jeg gjort, Hr. General, men han smed mig ud. Han sagde, jeg kom ind som en Bjørn.“ „Naa,“ sagde *Wilster*, „undskyld ham, han er saa nervesvag, den stakkels Mand; men De kan saa for Eftertiden melde Dem hos mig.“ Vi kom rigtig godt tilrette med hinanden. Det varede ikke længe, før han sagde Du til mig, som efter Sigende var hans Maade at vise sin Yndest paa. Jeg maatte fortælle ham alt muligt og — mere til. Naar jeg om Morgen spurgte: „Er der Ordre til mig Hr. General,“ hed det: „Nej saamænd er der ej; men vil De gøre mig den Tjeneste at gaa paa Skrivestuen og hente Posten til mig.“ Det kom altid i en venlig, næsten kammeratlig Tone. Jeg var ogsaa en Tid Ordonnans hos General *Scharffenberg*. Jeg havde Ordre til at sige Excellence til ham. Jeg husker hans haarde, snerrende Stemme, men jeg kom ellers godt fra det med ham.

I 1871 havde vi yngre Aars Indkaldte med. I mit Telt var der en af de yngre, som de kaldte *Søderberg*, og jeg sagde til en af dem, at det var mærkeligt, at han hed ligesom Kaptajnen ved 1. Kompagni. „Ja, men han hedder slet ikke *Søderberg*. Hvad han hedder véd jeg ikke. Han *skal* hedde

Søderberg, for han har gjort sig berømt ved Kompagniet ved en rigtig Heltegerning.“ Man fortalte saa, at ved en Feltjeneste-Øvelse i Odense blev han stillet paa Post i et Ledhul. Saa kom Kaptajn *Søderberg* og vilde gaa igennem; men Karlen stoppede ham. Kaptajnen blev rasende og tog i ham for at kaste ham tilside; men Jyden tog igen, saa de begge laa paa Jorden og sloges, saa Vejstøvet stod om dem. Saa kom Obersten — *Vaupell* —: „Men Kaptajn *Søderberg*, hvad er dog dette?“ Kaptajnen: „Det Fæ forbød mig at gaa gennem Leddet.“ Obersten: „Jamen Kære, Manden er jo i sin gode Ret.“ Siden hed Karlen *Søderberg*, baade hos Officerer og Menige.

Oberst *Otto Vaupell* var født i Kolding 1823, hvor Faderen var Kaptajn ved Landsenererne. Han var Ordonnansofficer hos *Schleppereggell* ved Isted. Udenfor Kolding Slotsport har Kolding By rejst en Mindestøtte for ham. Hen i Efteraaret 1868 kom der endelig en voldsom Regn, saa vi stakkels Rekrutter blev helt gennemblødte, og det var den første Regn i Sommeren 1868. Oberst *Vaupell* lod formere Bataillons-Kolonner og red saa langs med Rækkerne og spurgte: „Er I bleven vaade, Folk?“ — „Ja!“ Vi mente jo, at saa skulde vi vel være fri og hjem og i Seng. „D’hr. Kaptajner!“ raabte Obersten, og frem for Fronten kom de alle fire. „Folkene er vaade,“ sagde Obersten, „lad dem faa en Løbetur i Kolonne over forbi Aalykkegaarden og tilbage igen, og derefter Kompagni-Exercits.“ Den Tur maatte vi saa igennem; men vi var rasende, og det

var godt, at Obersten ikke hørte alle Velsignelserne, der blev læst over ham. Men saa tog min Kammerat, Lærer *Kjøng* fat, og skældte os ud: „Er vi saadanne Pjalte, at vi klynker for den Smule. Sikke Soldater! Gud forbarme sig! Aah, hvor jeg elsker Obersten.“ *Kjøng* var for øvrigt en lille spinkel Fyr og var begge Gange med ved Hald. Naar nogen klynkede over Strabadserne dér, saa høvlede og haanede *Kjøng* dem. Selv gik han aldrig træt. Vi andre, ja vi taalte alt af *Kjøng*.

Obersten, der var en rigtig Kraftkarl og sine tre Alen høj, red paa en lille gul Islænder ved Øvelserne ved Hald. Det var egentlig et sært Syn; men han kunde ride op ad Bakkerne, som de andre helst red uden om. Jeg stod en Gang hos og hørte følgende Samtale:

Kronprinsen: „Det er en udmærket lille Hest De har Hr. Oberst. Kan jeg ikke købe den?“

Obersten: „Nej, Deres kongelige Højhed.“

Kronprinsen: „Men hvorfor ikke. Jeg vil betale den godt.“

Obersten: „Nej, Deres kongelige Højhed. Jeg maa ikke sælge den for min Kone.“

Kronprinsen: „Ja, det er en anden Sag. Det respekterer jeg.“

Saa var der Hornblæseren. Ja, han var nu slet ikke Hornblæser; men kært Barn har jo mange Navne. Han hed *Laust Peter*; men hans Kendingsnavn over hele Lejren var „Terps Hittebarn“. Hvem *Terp* var, var det vist kun de færreste, der vidste.

Som Ordonnans hos *Wilster* havde jeg Lov til

at gaa udenfor Kamperlinien, og som jeg en Dag gik ude i Heden, kom der en Dreng paa ca. 14—15 Aar hen til mig med Huen i Haanden og spurgte mig, om jeg ikke kunde hjælpe ham til at blive Soldat. Han var iført retskafne Vadmelsklæder og et Par solide Fedtlæders Sko. Han overrakte mig sin Skudsmaalsbog, og jeg tilbød at prøve paa at skaffe ham ind i Lejren, hvor ellers ingen Civile maatte komme de søgne Dage. Mens vi gaar, siger han, hvormeget er I mere end en Menig? Jeg maatte saa jo ud med at jeg kun var Menig, da han mente, at naar jeg gik udenfor Kamperlinien, maatte jeg mindst være Officer. Han spurgte ogsaa: „Hvis a no bliver Soldat, faar a saa en Sabel li'som Jer.“ „Ja, men foreløbig en af Træ.“ „Det skøtter a heisen et om.“ Jeg gik saa ind i Hovedvagten, hvor en mig ubekendt Kaptain var Vagtkommandør, og fortalte om Drengen. „Lad os se ham“. *Laust* kom saa ind med Huen i Haanden. Kaptajnen morede sig saa lidt over os, og sagde tilsidst: „Tag ham med, men bliver der Vrøvl, maa De sku ikke sige, at jeg har givet Dem Lov.“ Jeg gik saa ud i Messen med ham og forestillede ham der; men det fik vi ikke noget ud af, de holdt os bare lidt for Nar. Min Lieutenant sagde saa: „De kan jo prøve Deres lille General.“ Men han morede sig bare over os. I Erkendelse af at han var for lille til rigtig Soldat, vilde han nøjes med at blive Hornblæser foreløbig. Drengen var Husmandssøn fra Oddense i Salling og var spaseret de 5,6 Mil ned til Lejren, saa fra hans Side var det fuldt Alvor. Han klyngede sig nu

stadig til mig, og jeg havde saa sat mig i Hovedet, at alt skulde prøves. Min egen Oberst — *Vaupell* — var gnaven, da vi var inde hos ham, og var ikke fri for at give mig en Næse, fordi jeg for Alvor befattede mig med den Sag. Imidlertid gik Dagene, og Drengen blev i Lejren; mærkeligt at det gik, men man var kommen til at more sig over os. Kom en fremmed Officer og spurgte: „Hvad Fanden er det for en Figur dér gaar?“ hed det: „Véd det ikke. Det er Terps Hittebarn.“ Saa lo man bare. Saa sagde Lieutenant *Bencke* til mig, om at gaa til Kronprinsen med ham. Vi gik med det samme. Drengen var benovet, og det var jeg forøvrigt ogsaa. „Skal a no fold o Knæ for han?“ spurgte *Laust*. „Nej, du skal sige akkurat, som du sagde til mig: „Kan I et hjælp' mæ te aa bliv' Soldat.“ Et Par Rødder af 1. Bataillon stod Honnør-Post for Kronprinsens Telt og vilde gøre Grin med os; men jeg var paa det Tidspunkt ikke oplagt til Løjer og bed dem kort af. Vi fik saa fat i en Rad af en Lakaj, men Kronprinsen var ikke hjemme, da han spiste til Middag hos Krigsministeren, der boede i et Telt noget længere inde i Skoven; men saasom vi syntes Kronprinsen skulde have Madro, opgav vi det for denne Gang. Jeg tror nok, vi begge følte os lettede.

Drengen blev nu i Lejren. Der var altid Mandskab paa Vagt, saa han sov i mit Telt paa en ledig Madras. Han var meget belæst, og vilde egentlig nok holde lidt Foredrag for os, naar vi kom i Seng. Saa fandt vi paa, at *Kjøng*, der var Lærer, skulde examinere ham, om ham virkelig var saa lærd, som

han lod. *Kjøng* begyndte: „Hvad ved du om Neapel?“ „Ja, I tænker vel paa Vesuv.“ „Ved du hvad de Byer hed, som blev tildækkede af Aske derfra?“ „Ja, det var Heculanum og Pompeji; men der var heisen jen te, ved I hvad den hed.“ Nei, det kunde *Kjøng* ikke huske. „Ja, saa maa a heller sei jer et, den hed Stabiæ.“ „Ja, det er rigtig.“ Saa siger Drengen: „Men ved I hvilken Aarstal det var?“ „Nej det husker jeg virkelig ikke.“ „Ja, men saa maa a heller sei jer et. Det var Anno 79 efter Christos.“ Saa vilde *Kjøng* ikke mere, og vi andre lo paa hans Bekostning. Middagsmad fik han ved vort Korporalskabsbord; thi hvor der var Mad til 12, var der jo ogsaa til 13. Han stod for Enden af Bordet, medens jeg sad næst paa Bænken. Den øvrige Kost fik han hos mig, og min Sidemand, Grev *Daniel Rantzau*, gav ham daglig Kaffe.

En Dag, mens han og jeg havde vovet os til at spasere paa Bataillons-Gaden, ser vi Kronprinsen gaa foran os. „Nu *Laust*, nu maa vi ha' fat i ham.“ Vi naaede op i Højde med ham, men han ændsede os ikke — der gik jo saa mange. Men Drengen manøvrede sig om foran ham, saa Kronprinsen maatte standse. „Hvad ønsker du, min Ven?“ „Kan I et hjælp mæ te aa bliv Soldat?“ Kronprinsen siger saa til mig — idet han tog min Haand ned fra Huen. „Hvad er det for en, hører han Dem til?“ Jeg gav i meget faa Ord Forklaring om vort Forhold. „Men hvad er det han siger?“ „Han beder Deres kongelige Højhed om at hjælpe ham til at blive Soldat.“ Kronprinsen sagde helt venligt til Drengen: „Men

er du ikke for lille?“ Drengen mente saa, han kunde begynde som Hornblæser. „Er du musikalsk?“ spørger Kronprinsen. „Ja, a ka da bleis en Posthorn op.“ „Hvad er det dog han siger?“ Kronprinsen forstod ikke et Muk af hans Salling-Sprog, som han talte purt og rent, men anbefalede saa mig at gaa paa Skrivestuerne med ham. Saa kom der en lille Bevægelse med Haanden, som vi forstod som: „Forsvind“.

Kort derefter, som Drengen stod for Enden af Bordet og havde travlt med at spise Suppe, ser jeg en bagfra lægge Haanden paa Drengens Skulder. Det var Kronprinsen. Vi sprang jo op alle tolv. „Bliv bare siddende og spis videre,“ sagde Kronprinsen. Men da tabte *Laust* Hovedet. Han blev ved at spise Suppe, endda Kronprinsen forsøgte at dreje ham om til sig. Kronprinsen sagde saa et Par venlige Ord til os og gik videre. Jeg skældte Drengen ud, for nu var det jo Kronprinsen, der kom til ham, saa nu skulde han jo have smedet.

Til daglig fungerede han ellers som en Slags Op-
passer for mig. Naar vi kom fra Øvelse, fik han mit Tøj og mine Vaaben, som han skulde rense nede ved Bordene. Saa tog han Vaabenfrakken paa og Sablen om Livet og gjorde militær Honnør for Befalingsmændene, saa han blev hel skæv. Naar vi stillede om Morgenen, stod han bagved mig, og naar vi svingede ud i Sektioner til Afmarsch, fulgte han med bagefter Kompagniet. Under Hvilet var han altid hos Kronprinsen, og saa fik de rigtig snakket.

Da Tiden nærmede sig, at Lejren skulde ophæ-

ves, satte man ham i Hovedet, at han skulde se at komme hjem med mig, da det ikke vilde lykkes ham at blive Soldat. Jeg havde nu ikke rigtig Tillid til hans Soliditet og betingede mig, at han skulde først skaffe en skriftlig Tilladelse fra hans Fader, og efter en Fodtur paa to Dage mødte han med Attesten. Saa fik han et Brev med fra mig til min Moder, og en skøn Morgen tog han Afsked med Kompagniet, da vi var opstillede, og spadserede saa mod Syd. Det var et komisk højtideligt Øjeblik, som opløstes ved Vaabenmesterens Udbrud: „Nu gled han den O. I. mig!“ — Han havde Breve med fra forskellige til Silkeborg, Skanderborg, Horsens og Vejle, hvor han skulde gaa ind og faa Forplejning. Min Moder og Søster blev meget overraskede, da han en Middagsstund kom ind og overrakte Brevet.

Da jeg blev permitteret og kom hjem, stod han paa Trappen med stiv militær Honnør. Han blev hos mig et Par Maaneder, men han kunde ikke forliges med Folkene, og naar de vilde holde ham for Nar, kunde han være slem bidende; de kunde heller ikke taale, han havde en Slags Særstilling, og engang havde de banket ham. Jeg havde ham siden altid hos mig ved Arbejdet, og saa snakke vi om lærde Materier; men jeg havde min Hyre med at besvare alle hans Spørgsmaal. Men engang jeg tog til Kolding, satte jeg ham til at rive Stubber sammen med Pigerne, og da jeg kom hjem meddelte min Moder mig, at Hornblæseren var rasende, da han var bleven usaattes med Pigerne,

og de havde overmandet ham og trukket ham af Buxerne, saa han maatte løbe hjem uden Buxer, hvilket jo ogsaa var en frygtelig Krænkelſe. Da vi næſte Morgen kom ud i Marken ſammen, var han muggen og ſagde ikke et Ord. „Hvad er der i Vejen med dig, Hornblæſer?“ ſagde jeg. Saa fik jeg hele Anklagen, og han tilſtod, at han havde ſkældt dem ud for Skøjer (Rakkerkvinder). „I fy for al Ulykke, ſaa maa vi nok hellere tie ſtille med Skaden, for det er jo Injurier overfor anſtændige Piger.“ Vi enedes ſaa om at tie.

Da han tillige vilde rapſe lidt, ſendte jeg ham hjem førſt i Oktober. Turen tog han tilfods, og jeg fik ſaa et venligt Brev fra hans Fader med Tak for min Venlighed imod ham. „Jeg haabede paa, men tænkte nok det ikke kunde gaa; thi han er en meget vanſkelig Dreng.“

Ca. 30 Aar efter ſkrev jeg til Stedets Præſt om Oplyſninger om ham og fik til Svar, at p. T. var der Proklama ude om ham fra Skifteretten, da der var tilfaldet ham en Arv. Han mentes at være i Australien. — Hvis man nu ſkulde synes, at denne „Hornblæſerhiſtorie“, lyder noget eventyrlig, kan den endnu kontrolleres, da nogle Blade bl. a. „Fylla“ ſerverede Hiſtorien om os, viſtnok ſtammende fra vore Underofficerer. Der er jo da ogsaa Folk endnu baade i Brakker og i Divisionen, ſom kender baade mig og Trompeteren — ſom han ogsaa kaldtes. Da vi i 1918 fejrede 50 Aars Soldaterjubilæum i Kolding, kendte Kammeraterne ikke ſtrax hinanden. 50 Aar kan jo nok forandre Udſeendet noget. Men

saa var der en der raabte: „Der har vi ham med Hornblæseren.“ Saa kendte de mig.

Som Slutning paa Lejrhistorierne vil jeg fortælle, at da Bataillonet fra Odense i 1869 i Transportbaade blev slæbt over til Horsens, hvor vi kom ved Firetiden om Morgenen, var der dækket Kaffeborde paa Havnepladsen til hele Bataillonet, og Byens fine Damer, klædt i Hvidt, opvartede os. I Kvartererne undervejs var der Fest, som om vi var hjemvendende Sejrherrer. Det var ikke som i Odense, hvor vi ikke blev ændsede af andre end Byens Børn, Hunde og Piger. Men da vi kom igen to Aar efter, da var der ingen Kaffe, ingen hvide Damer, og ingen Fest for os i Kvartererne paa de elleve Mil til Hald fra Horsens. Nu var Soldaterne ikke mere noget Nyt, Børnene og Hundene var fremdeles glade for os; men Pigerne var bleven ligesom mere reserverede. Maaske har Soldaten teet sig for flygtig. I Brædstrup nord for Horsens blev jeg i 1869 ene Mand indkvarteret hos Sognefogden, og der enedes jeg med Datteren om, at vi skulde være Kærester. Vi tog saa hinanden ved Haanden og gik ind og udbad os Forældrenes Velsignelse, som de ogsaa leende gav os; men gjorde dog den Betingelse, at vi skulde vente noget, desfordelst Pigen kun var 10 Aar. Det søde Barn havde jo forelsket sig i mine blanke Knapper. Jeg maa med Ruelse tilstaa, at jeg viste mig skammelig troløs.

Vi var ellers fire Kammerater, som altid blev indkvarteret sammen i 1871. Det var Lærer *Kjøng*, Rebslager *Madsen* fra Kolding, Skomager *Olsen* og

jeg. Vi havde faaet Navnet „det forenede Venstre“, som egentlig var mærkeligt nok, da i det mindste de tre af os var rene Højremænd. Naar vi kom i Nærheden af Byen, hvor vi skulde i Kvarter, kom der altid en Flok Drengene ud imod os, og af dem fik vi altid god Besked om, hvor de gode og hvor de slette Kvarterer var. Siden den Tid forstaar jeg, hvorledes Tyskerne i 64 altid vidste at nævne de gode og slette Kvarterer, naar de kom og skulde i Kvarter. Det var Drengene! Et Sted i Silkeborg-egnen havde Drengene fortalt os, at der var saa „møi et skidt Kvarter hos *Hans Jepsen*“; der havde man altid Vrøvl med Indkvarteringen. Da vi saa skulde have vore Kvartersedler, raabte Foureren: Fire Mand — det forenede Venstre — til Gaardmand *Hans Jepsen!* Det var jo rart! Undervejs bandede *Madsen*; men *Kjøng* foreslog, at vi skulde tage det paa en hel anden Maade og vise den yderste Høflighed og Forekommenhed. Modstræbende gik *Madsen* ind derpaa. *Kjøng* skulde være Ordfører, og det gik udmærket, skøndt Folkene saa noget mistroiske paa os. For det var de ikke vant til. Vi skulde have Middagsmad i Kvarteret, og det var Grød og stegt Flæsk. Vi gav Haand til Tak for Mad og forsvandt saa ud i Laden, bemærkende at vi ønskede at genere Familien saa lidt som muligt. Men mod Aften kom der Bud, om vi vilde komme ind og spise til Aften (hvad de ikke skyldte os), og denne Gang var det inde hos Familien. Der var et vel dækket Bord, og der herskede den muntreste Tone. Vi havde indøvet firstemmige Sange, og vi

sang for dem til midt paa Natten. Næste Morgen holdt Manden for Døren med sin fine Befordring og kørte os til Silkeborg, hvor vi skulde stille. Det var et stolt Øjeblik, da vi kørte op for Kompagniet til umaadelig Forbavselse for Underofficererne, som mente, at det skulde være evige Løjer med „det forenede Venstre“ og *Hans Jepsen*. *Kjøngh* havde kun regnet ud, at Familien allerede i 1868 var kommen paa Kant med den første Indkvartering, hvilket godt kunde være Soldaternes Skyld, og saa var det slette Rygte gaaet videre. Jeg haaber, at vi har bidraget til, at den elskværdige Familie har faaet et bedre Navn paa sig for Eftertiden.

I Officersmessen sagde Kronprinsen engang til *Vaupell*: „Man kalder jo Deres Bataillon for Vædeløberne fra Odense. — Er de virkelig saa dygtige til at løbe?“ *Vaupell* væddede med Kronprinsen om, at vi skulde løbe $\frac{1}{8}$ Mil i ét Kvarter. Den 6. Juli — som ellers var Fridag — blev vi opstillede, og der blev sagt, at var der nogen, som var bange for Løbeturen, eller ikke var rask, maatte han træde ud. Det skal siges til vor Ære, at ingen traadte ud. Ovre ved Landevejen, den samme som gaar igennem Aagaard, kastede vi Oppakningen og løb saa med Gevær og Sabel. Det var virkelig en drøj Tur. Nogle gamle Underofficerer og vel en enkelt af os faldt da ogsaa fra.

Da vi havde faaet Oppakningen paa igen, red Obersten frem for Fronten og holdt følgende Tale: „Tak Folk. Jeg er stolt af jer!“ Ja, saa var den ikke længere. Da vi marscherede ind i Lejren, stod der

tæt pakket af Mennesker, som skulde se, hvordan vi saa ud efter Turen. Vi kom med en Holdning som ved Parademarsch. Nu var det jo overstaet, og vi var Dagens Helte. Kronprinsen gav Punsch til hele Lejren.

En Gang vi kom hjem i Lejrgaden efter en Øvelse, stod Greve og Grevinde *Rantzau* og ventede paa os. Obersten hilste saa paa dem og kaldte Sønnen frem, for at hilse paa Forældrene. Medens *Rantzau* stod ret for Obersten, gik Grevinden bagved Sønnen og spændte hans Tornysterlaag op, og saa at den var tom. Saa vendte hun sig til Obersten: „Det er ikke Meningen Hr. Oberst, at min Søn skal gaa med tomt Tornyster, medens hans Kammerater maa gaa med fuld Oppakning.“ „Aa Fru Grevinde,“ sagde Obersten, „vilde De undersøge de andre Tornystre, vilde De vist finde mange af dem tomme.“ Det kunde vi andre lide at høre, for det var jo en indirekte Godkendelse af Oppaknings-Snyderiet.

Jeg kommer nu til en Periode i mit Liv, som har sine ret ejendommelige Sider. Det vil ikke være ubekendt, at jeg i over 20 Aar har trukket Tænder ud paaa Godtfolk! Jeg fik en vældig Søgning. Jeg antager, at det havde sin væsenligste Grund i, at jeg ikke tog Betaling derfor i nogensomhelst Form, og at her ingen Læge var den Gang paa Egnen. Saa var det jo ogsaa lettere at gaa til mig, end at gøre en længere Rejse til en Læge. Desuden er det jo nu en Kendsgerning, at Folk lettere faar

Tiltro til en Kvaksalver end til en rigtig Læge, idet man gaar ud fra, at en Læge trækker Tænder ud, fordi han skal. Det hører med til Haandteringen; medens det hos Fuskere mere er af „Guds Naade“, at han fungerer!

Naar jeg nu siger, at jeg ikke tog nogensomhelst Betaling, vilde det være nok saa rigtigt at sige, at jeg ingen fik. Jeg brugte nemlig, naar de unge Piger spurgte om, hvad de var skyldige, at sige om de vilde give mig et Kys paa deres Bryllupsdag, hvortil de alle svarede rask ja. Dermed var al Vrøvl og Nød forbi. Præstens fine Frøken var endog saa rask paa det, at hun sagde: „Jeg vil give Dem to“; men jeg har slet ingen faaet, og nu er hun nok en sød lille Bedstemo'r. Saa begav det sig, at *Kathrine Daugaard* i Starup skulde have Bryllup, og det var saa stort, at min Familie og jeg skulde med. Saa henimod Aften begyndte Musikken at stemme Instrumenterne inde i det store Telt. Da jeg vilde derind og se mig om, saa jeg nok, at alle de Unge stod i Flok ovre paa den modsatte Side af Gaardspladsen. Jeg tænkte: Ja, de ler, for de gør vel Aftale om et Optog for i Aften. Jeg satte mig i det endnu tomme Telt ved Siden af Musiktribunen. Saa kommer de unge ind i en stor Procession: Brudgommen med Bruden ved Haanden og saa forøvrigt Par om Par. De stiler lige hen mod mig, og Brudgommen siger: „Da jeg friede til *Kathrine*, betingede hun sig, at du skulde have et Kys af hende paa hendes Bryllupsdag, og det maatte jeg gaa ind paa, og værsgo' her er hun.“ — Jeg, som

absolut intet vidste om dette Komplot, stod et Øjeblik og maabede. Jeg forstod, at dersom jeg nu ikke klarede mig, blev jeg vældig til Latter. Men saa kom det. Jeg slog Bruden paa Skulderen og sagde: „Det var bravt *Kathrine*. Nu skal du ogsaa have Henstand, til du skal have din første Dreng i Kirke.“ Saa fik jeg Latteren paa min Side, og saa var Situationen reddet. Men aldrig i mit Liv, hverken før eller siden, er jeg bleven saa forbløffet.

Efter en Skovauktion paa Nygaard sad *Thymann*, Dr. *Winther*, Cancelliraad *Nyholm* og jeg og spillede L'hombre. Saa kom Sønnen, *Poul Thymann*, ind og meldte, at der ude paa Gangen stod en Karl, som vilde have *Terp* til at trække sig en Tand ud. Han havde min Kasse med Tænger med. Jeg sagde, at da Doktoren var tilstede, kunde han jo bedst tage den. „Jo, men jeg har jo ingen Tænger med,“ sagde denne. „De maa benytte mine. I min Kasse vil De finde alt, hvad De skal bruge,“ sagde jeg. Men saa kom der minsandten Besked ind, at naar jeg ikke vilde, saa vilde Karlen ikke have Doktoren til det, og saa gik han sin Vej. Da det virkede lidt trykkende paa Stemningen, spurgte *Thymann* Herredsfuldsmægtigen, om jeg ikke kunde komme i Tugthuset, fordi jeg trak Tænder ud. „Ja, ulovligt er det, selv om det sker uden Betaling,“ sagde han. „Ja, det véd jeg,“ sagde jeg. „Til Dem Hr. Doktor vil jeg sige, at selv om De besørger mig mulkteret, giver jeg Dem mit Ord paa, at jeg ikke skal blive fornærmet, aldenstund jeg jo derefter vil faa en voldsom Søgning. Vidner behøver De

ikke, da jeg her i Fuldmægtigens Nærværelse til-
 staar, at jeg øver ulovlig Tandudtrækning.“

Thymann fortalte mig siden, at Doktoren havde raadført sig med ham, om han ikke skulde lade mig mulkttere, da jeg jo havde lovet ikke at blive fornærmet. *Thymann* skal da have sagt, at dersom han gjorde det, vilde han selv blive umulig. Dette Optrin paa Nygaard rygtedes naturligvis, og nu af-døde Stationsforstander *Ravn* i Gravens kom til mig og sagde, at dersom jeg blev mulkteret, skulde han være Mand for at foranstalte en Indsamling blandt mine „Kunder“, som nok skulde klare Mulk-ten og mere til. Med Undtagelse af hans Kone havde jeg nemlig trukken Tænder ud paa ham og hele hans store Familie. Jeg blev imidlertid ikke mulkteret. *Thymann* hørte ogsaa til mine Kunder. Hans Ord var altid: „Dersom De ikke gør det smukt, slaar jeg Dem ihjel.“ — Det var jo egentlig strænge Vil-kaar for en Mand, der arbejdede gratis.

Denne min Virksomhed affødte adskillige muntre Scener.

Engang havde vi nogle Fremmede fra Kolding bl. a. Apothekerfamilien *Bahnsen*. — Som vi alle sidder udenfor Døren, kommer *Madsens* Foder-mester fra Hesselballe ridende ind i Gaarden paa en mægtig stor Tyr og binder den ved Ledpælen og bad mig om at tage en Tand ud paa sig. Efter endt Operation satte han sig paa Tyren igen og red i en smuk Trav ud af Gaarden. Det var alle Pengene værd at se de brave Koldingenseres For-bavselse, baade over Udtrækningen og Rytteren.

Ved et Efteraarsmøde i Starup-Forsamlingshus sad jeg ved Siden af Komfur-Petersen. Han havde en daarlig Tand, som var noget løs — om han maatte komme til mig med den? „Gab og lad mig se den,“ sagde jeg. Saa tog jeg Tanden med Fingrene. En ret brutal Behandling, da man jo maa brække den ud. Man vil forstaa, at det vakte Munterhed; det var lige før Foredragsholderen begyndte.

En anden Gang — det var i Sparekassen — klagede *Niels Udesen* fra Hjelmstrup sig ynkelig i en Kindtand. „Lad *Terp* se den,“ sagde Kassereren. Saa snappede jeg Tanden med Fingrene og satte den paa Bordet med de tre lange Rødder opad. *Udesen* var forbløffet; men det udløste sig i at han raabte: „En Kaffepunsch til hver af de Tilstedeværende paa min Regning!“ Jeg havde mindst to Gange taget løse Tænder ud af Kassereren — *John Pedersen* — i samme Stue, saa han vidste nok, hvad han gjorde, da han foreslog, at jeg skulde se paa *Udesens* Tand, og han var af Naturen en lun Broder.

En Gang jeg skulde staa paa Toget i Brakker, kom *Hans Thygesen* fra Egtved halsende med min Kasse. Vi fik let Toget til at holde et Minut længere, medens jeg tog hans Tand lige udenfor Vognvinduerne. Passagererne klappede, og jeg havde Følelsen af at have spillet for aabent Tæppe.

En Søndag Formiddag, ligesom jeg staar og skal i Lag med tre Mænd, som sad paa Rad paa en Bænk udenfor Døren, kom der Ilbud, at Mejeriet brændte. Da jeg var Formand dér, var det jo en given Sag, at sligt kun burde ske under min Op-

sigt, og jeg trak Tænderne ud i en rasende Fart, medens Karlen i lignende Fart sadlede en Hest til mig. Da jeg faa Øjeblikke efter naaede Mejeriet, var Ilden slukket, uden at have gjort saameget stor Skade. Jeg var meget ude i den Tid, saa jeg trak mange Tænder ud i den fri Natur, naar Folk kom rendende efter mig. I Mejeriet sad „Objektet“ paa en omvendt Spand. Ovre i Viuf sad en Patient paa en Nummersten ved Landevejen. Det var den nuværende Doktor *Daugaard*, og Byens nuværende Sognefoged holdt ham om Hovedet. Var jeg paa større Rejser, blev det som oftest besørget af mine Børn, *Anna* og *Hakon*. Da *Aage* en Gang havde rykket tre Gange i vor Karls Tand, og jeg maatte til den bagefter, tror jeg ikke han brugte det mere.

Jeg følte mig omsider ret sikker og dygtig. Der var kun én Ting, jeg var bange for, og det var at træffe paa en „Bløder“. Jeg vidste, at der engang var en, som havde blødt sig ihjel paa Kommune-hospitalet, og at Lægerne var bange for dem. Det er jo nemlig saadan, at sligt gaar straffefrit for den rigtige Læge, men ikke for mig, om en bløder sig ihjel.

Det var saaledes, at mine fleste Kunder var Kvinder. Om det nu var den før omtalte Form for Betaling, der trak, véd jeg ikke. Jeg tror nu, at Grunden var den, at de var mindre mistænksomme, de gav sig rolig Gud og mig i Vold, mens Mændene ræssonerer. Af Kvinder er ingen besvimet for mig; men nok af Mænd.

Jeg begyndte denne „Sport“ med hjemmesme-

dede Tænger; men snart havde jeg min Kasse fuld af Tænger og Apparater fra Nyrop i Kjøbenhavn og fra Haug i Odense.

Da jeg i 1909 flyttede til Aagaard fra Brakker, bestemte jeg, at nu skulde det ophøre. Dels for Doktor *Winthers* Skyld, som jeg virkelig havde skadet en Del, og dels fordi at fattige Folk nu fik Tænder trukket ud paa Sygekassens Regning. Til Doktor *Winther* havde jeg — trods alt — hele Tiden staaet i venskabeligt Forhold. Jeg maatte vel ogsaa snart blive for gammel til den Slags Leg, og da jeg saa her i Aagaard ikke kunde faa Fred for Folk, forærede jeg Dr. *Winther* min Kasse med alle mine Apparater. Saa maatte jeg da faa Fred.

Landbruget var alle Dage Samfundets „Kraftidiot“, som man fandt udmærket egnet til at bære Byrder, og som man snakkede for — ja, som man snakker for som en, der er „lidt til en Side“. Da Rigsbanken gik bankerot i 1813, oprettede man Nationalbanken, der blev konsolideret ved, at der lagdes en Hæftelse paa alle Ejendomme, Tiender osv.; men Hartkornet fik den tungeste Ende. Banken havde ingen Valuta; men var ved Prioriteter i alle Landets Ejendomme egentlig rigtig grundmuret. Ikke destomindre blev i mange Aar efter i alle Gældsbreve anført, at Betalingen sker i „rede Sølv“. Man stolede ikke ret paa de udstedte Sedler. Man havde endnu i frisk Minde, hvordan det gik med Rigsbankens Sedler. I de sidste 30—40 Aar har jeg dog ikke set dette Udtryk i Gældsbreve.

Gamle *Fredsted* i Hesselballe (født 1793) har fortalt mig, at han som ungt Menneske var med til at bygge *Chaussé* lige ind til Stenbroen i Kolding. Det gik nemlig til paa den Maade, at Hartkornet blev tilsagt at møde med *Vogne*, og saaledes deltage i Anlægget. Det var ved Sommertid, og Borgerne fra Kolding morede sig med at komme ud og se paa, hvordan vi overnattede, liggende i vore *Vogne*. Kolding og Vejle deltog i Anlægget ved at betale en mindre Sum af Kæmnerkassen til Amts-Reparations-Fonden, som de nok kunde tilkomme, da det var dem, der sled Vejen med deres store Fragtvogne før *Jærnbanen* kom. Desforuden kørte Hartkornet *Ægter* i *Krig* og *Fred*; men her var Kapitalformuen fri for *Ydelse*. Før 1848 var byfødte Folk ogsaa fri for *Værnepligten*. Det var dog først i 1867 den 6. Juli, at den virkelige almindelige *Værnepligt* blev indført ved Lov, da *Raasløff* var Krigsminister, medens Grev *Frijs* var *Konsejlpræsident*.

I min *Drengetid* saa jeg en Gang en *Dreng* i Kolding sætte en *Snebold* i *Nakken* paa en forangaaende Mand. En *Politibetjent* sagde til *Drengen*: „Det maa du ikke!“ *Drengen* sagde: „Det var jo bare en *Bonde*.“ *Betjenten* mente dog, at det alligevel ikke var tilladeligt. Det var betegnende for den *Tid*. Nu er det vel nok anderledes. Men den *Dag* i *Dag* er det dog saaledes, at *Købstadsbørn* ikke kender kraftigere *Skældsord* end: „*Din Bonde*“, naar de bliver uenige paa *Legepladsen*. Men *Ordsproget* siger: „Som de Gamle synge, saa piber *Ungerne*“. Jeg har oplevet, at et ungt Menneske,

der nød Gæstfrihed i mit Hjem, ved at rive ned paa en Toldassistent, endte med et kraftigt: „Han ligner jo en Bonde!“ Jeg var lige ved at sige, at det var vel saa mig han lignede. Den unge Mand var Gartner-Lærling og tænk, Søn af en Kaptajn, som dog den Gang allerede var falden — ikke i Krigen — men for Aldersgrænsen.

Ved Dyrskuemiddage o. lign., taler Byspidserne kønt og fromt om, at By og Land bør slutte sig sammen, fordi de har fælles Interesser. Men det mener jeg nu er netop, hvad de ikke har. Jeg husker, at Reinholdt Jensen for omtrent 50 Aar siden skrev i sin Avis, at Byfolkene taler saa skønt om, at Land og By skal slutte sig til hinanden; men at det skulde forstaas saadan, at Landet skulde slutte sig til Byen, og fremme dens Interesser; thi det kunde aldrig falde Byen ind at slutte sig til Landet, for at fremme dets Interesser.

Naa, men ellers var Købmænd og andre Forretningsfolk meget venlige mod os, naar vi gæstede dem. Der var dog tre Steder, hvor jeg i min Ungdom ikke rigtig var glad ved at forrette Ærender. Det var Apotheket, Posthuset og Retskontorerne. Man var saa affærdigende der. Men da der kom et Apothek mere i Kolding og et i Egtved, saa blev man ogsaa venlig og forekommende dér. Jeg kender en Mand, som sagde til mig, at han altid var nervøs, naar han skulde ind paa et Retskonter. Og jeg har dog aldrig været i Konflikt med Lovene, sagde han. Den samme Mand har nu været Sogneraadsformand i mange Aar, saa jeg tænker hans Nervøsitet har

fortaget sig noget; thi det er en Kendsgerning, at man er forekommende imod Sogneraadsformænd og — Sognefogeder, og man kan let tænke sig, at det har sine Grunde.

Offer-Systemet i Kirken, som en Del af Offernydernes Løn, vil vel nu de fleste Steder være afløst. Systemet var ogsaa forkasteligt, alene af den Grund, at det var en højst uligelig og uretfærdig Skatteligning, eftersom nogle gav et pænt og rigeligt Offer, andre et knebent og fedtet Offer, og andre ofrede slet ikke. Offernyderne fandt sig som Regel deri, da det var dem ubehageligt at kræve den Slags Penge.

Her i Sognet har jeg et Par Gange, sammen med andre, andraget om at faa idetmindste Højtidsofret afløst. Vi begrundede det med, at det var et uskønt — for ikke at bruge et stærkere Udtryk — Oprin i Kirken, naar alle disse Mennesker gik op ad Kirkegulvet for at lægge deres Penge paa Alteret, eller puttede dem ind i Hullet i Rummet, hvor de tre Degne sad sammenklemt. Begyndelsen var, at Degnen stemte op med:

Med høj og festlig Jubelklang
Skal de Forløstes Frydesang. . . .

Hvorpaa han steg ud af sin snevre Stol og gik syngende op ad Kirkegulvet og klemte sig ind til de to andre Degne, der allerede var stillede. Saa kom den største Hartkornsejer, og derpaa hele Fol-

kemassen, nogenlunde efter pengelig Rang. Altsammen under Salmesang. Hele dette Offervæsen stammede vel fra gamle Tider. Men der var jo den Forskel, at Forkynderne da blev lønnet ved frivillige Gaver; medens det nu var Skat, efter en vist meget løs Ligning. Det kunde undertiden komme til at smage af Almisse; idet det slet ikke var ualmindeligt, naar nogen var fornærmet paa en Offernyder, at de truede med at huske ham, naar Offerdagen kom. Man skulde synes, at det kunde bringe noget ufrit over Offernydernes Forhold, og dog var der det mærkelige, at disse ikke vilde underskrive vore Andragender, og var ret krasse Modstandere af Afløsningen; endda vi i Andragendet betonedede, at vi ønskede dem tilkendt rigelig Erstatning for Afløsningen. Vi fik stadig Afslag; men nu er Afløsningen alligevel kommen baade af Offer og Accidenser. Det allergrimmeste i Kirken var dog, naar der var Optrin af Kirkegangskoner med Ledsagerinde. Jeg husker saa godt, at de sad ude paa Bænkene i Vaabehuset og ventede, til Præsten under Gudstjenesten kom ud for at „indlæse“ Barselkvinden, der først da blev rensset for sin Urenhed; thi hun betragtedes som Synderinde, der skulde gaa Bodsgang til Kirken. Hvordan Ritualet lød ved Indlæsning af Kirkegangskoner, ved jeg ikke; men jeg ved, at der var Præster, som kyssede Barselkvinden efter Indlæsningen. Vel sagtens som Syndsforladelse. Derefter fik hun saa Lov til at komme ind i Kirken, og dér sammen med Ledsagerinden gaa Spidsrods- eller Bodsgang op for at ofre paa Alteret. Jeg har

som ung altid følt mig ilde berørt ved denne Parademarsch op ad Kirkegulvet. Jeg følte det som en Forbrydelse mod al Blufærdighed, naar hun gik der, endnu bleg efter sit Leje. Hun kunde jo ikke, som Jomfru Marie sige: „Jeg ved af ingen Mand.“ Dette, at hun skulde gaa der som Synderinde, passer jo da heller ikke til Vielses-Ritualet, hvor Menneskenes Formering ligefrem paabydes. Det er mærkeligt, at den Ceremoni har kunnet holde sig saa langt op i Tiden — og der er nok adskillige Steder den holder sig endnu; thi Præsterne holdt jo paa den i det længst mulige; men for det meste er den stiltiende efterhaanden falden bort, som forsaavidt var Uret mod Præsterne, da ogsaa den Slags Offer var en Del af deres Løn. —

Det, som nu skal omtales, er Bøndernes Gilder, som jeg husker dem fra min Barndomstid i min Hjemstavn.

Til Bryllupper blev der indbudt otte Dage iforvejen, ved Bederamse, i Lighed med den, som jeg tidligere har anført fra mine Forældres Bryllup. I Dagene derefter blev der bragt „Foen“ (Føring) til Gildegaarden bestaaende af Smør, Høns og andre Viktualier. Var det et noget større Bryllup, var der Forridere for Vognene til og fra Kirken, og det var altid et vildt og forvovent Ridt. Ved Ankomsten til Gildegaarden blev man modtaget af to Klarinetspillere, som stod udenfor Døren og blæste. Var det Frostvejr, kunde det ske, at enkelte Toner udeblev, idet de frøs fast i de ikke altid samstemmende Instrumenter. I Forstuen blev man modtaget af Koge-

konens Mand med en Flaske i den ene Haand og en Tallerken med Knæpkager i den anden. Til Kvinderne blev der samtidig skænket gammel fransk Vin og Muskatvin. Den rigelige Frokost bestod af kogt Skinke, Sigte- og Hvedekager og Brændevin, som skænkedes i store Sølvbægere, der gik rundt fra Mund til Mund. Den Gang var der ingen, der bar Overskæg. Bagefter Bægerne kom Ølkruset med det fede, søde Gildeøl. Efter Frokosten og Kaffen tog man til Kirken. Forriderne forud, og forrest i Vognskaren Musikanterne, derefter Brudepigerne, og saa kom Brudens Vogn. Ved Kirken mødtes man med Brudgommens Forridere og Vognskare. Han havde nemlig holdt „Udskænk“ i sit Hjem, medens det egentlige Bryllup stod i Brudens Hjem. I Kirken sad Brudgommen paa Mandfolkesiden ene i en Kirkestol med sine Forlovere bagved sig, Bruden paa Kvindesiden med sine Brudekoner og Brudepiger. Hvor der intet Orgel var, blæstes Salmemelodierne fra Pulpituret, naar det var Hornmusik man havde med. Efter Vielsen ofredes der. Brudefolkene foran, derefter Brudekonerne, Forloverne, Brudepigerne, Forriderne, og somoftest ofrede hele den mandlige Del af Følget. Tilbage fra Kirken sad Brudefolkene sammen. Strax efter Hjemkomsten gik man saa tilbords: Midt for Bordet Brudefolkene med Forlovere og Brudekonerne, som havde „smykket“ Bruden, havde leveret og paasat Brudekransen. Ligeoverfor sad Præsten og Degnen. Efterat en Bordsalme var afsungen, begyndte Spisningen med en Slags „Smørgeas“, som

bestod i et Stykke Smørrebrød med Dramme til. Forøvrigt var Spisesedlen altid noget nær den samme: Kødsuppe med Peberrodskød; forskellig Slags Steg, dernæst sød Suppe med Tørfisk (Bergfisk) og en Overflødighed af smeltet Smør, undertiden tillige Risengrød. Tilsidst Svedsketærte. Var det noget mere fornemt, kunde der ogsaa være Kransekage. De to Bedemænd, henholdsvis paa Brudens og Brudgommens Side, der ogsaa havde anført Rytterne, var Opvartere ved Bordet, men bar dog kun ind, hvad der skulde sættes foran Brudefolkene. Under Spisningen spillede Musikken. Saa gik Tallerkenen rundt, hvori alle havde at lægge en Firskilling til Musikken, derefter gik Tallerkenen rundt for Kogekonen. Mange Steder gik en tredje Tallerken rundt, hvori man ogsaa skulde lægge sin Firskilling til — Jordemoderen. Under denne Spisning blev Stemningen efterhaanden meget animeret, og det var hel mærkeligt at sidde stille og høre paa den sære Lyd det var, naar alle talte paa én Gang, afbrudt af støjende Latterudbrud. Selvfølgelig kunde en og anden blive saa overkørt, at han maatte bringes afsides, f. Ex. ud i Laden. Han kunde saa nok naa at faa sig en Rus Nr. 2. Under Spisningen, naar Stegen kom ind, holdt Præsten en Tale for Brudefolkene, og var han ikke tilstede, saa Degnen, der ofte kunde være saa vittig, at Bruden rødmede. I det hele var Degnen meget geskæftig og dirigerede ved Gilderne. Af Talere paa den Tid kendtes jo ingen andre end Præsten og Degnen. Efter Kaffe-drikningen med tilhørende Masser af Kaffeputscher,

opførte Brud og Brudgom Dansen i Storstuen. — Det var først i 1860erne, at Brødrene *Skov* mødte med deres store Danse- og Spisetelt „Sommerlyst“ og deres gode Hornmusik, som snart fortrængte den ynkelige Musik, som man før maatte nøjes med. Jeg bør dog nævne den bekendte Brakker Smed, *Nicolai Kjær*, som ikke var saa lidt af en Kunstner paa Violin. Endnu lever der Dansemelodier her paa Egnen, som han har komponeret. Først sent hørte Dansen op; men ind imellem havde man holdvis siddet ved et overdaadigt Aftensbord. Et Bryllup varede altid mindst tre Dage, saa det var en ret anstrængende Tid, især da der baade før og efter Gildet var stor Travlhed med at bringe de laante Sager til og fra Gildegaarden saasom: Borde, Stegryder, Sølvtoj m. m.

Begravelser lignede forsaavidt Bryllupper, som Alverden mødte til Frokost, deriblandt mange, som kom alene for dens Skyld. Efter Kirkefærden var der Middag, men dog kun for de Indbudte. Der var dog ingen Dans, men under og efter Middagen kunde Stemningen dog være overordentlig munter og støjende, afbrudt af kraftige Latterudbrud af de samme Folk, som ved selve Begravelsen søgte at sætte en dybtsørgende Mine op, der dog ofte nærmest tog sig ud som en Grimace. Det var nemlig det grimme, at mange af dem, der mødte selvindbudne, var drukne, idet den gratis Frokost skulde udnyttes det mest mulige. Jeg har da ogsaa en Gang set En falde i den aabne Grav ved Jordpaakastelsen. Det gjorde et sært, uhyggeligt Indtryk. Jeg anser

det for meget heldigt, at Spiritus-Nydelsen ved Gilderne nu er saa godt som bortfalden paa Grund af de uoverkommelige Priser. Jeg husker med Væmmelse, hvorledes mange af disse „Henfølgere“ gik og var halvfulde ved mine egne Forældres Begravelse, efterat have ædt næsten over Ævne. Jeg vilde ønske, at disse Ædegilder vilde falde helt bort. Endnu vil jeg nævne den kæmpemæssige Ødselhed, der udøvedes ved disse Bondegilder, og naar et Bryllup, med Forberedelser og Efterdønninger, tog en Ugestid, kunde der jo nok præsteres en Del i den Retning. En Skik ved Bryllupper haaber jeg nu er ganske bortfalden: Morgenen efter Bryllupsdagen brød man ind til de Nygifte, anført af Brudens Moder, for at opvarte dem med Vin og Kage paa Sengen. Noget mere ufint og smagløst kan man jo neppe tænke sig. Andre mere uskyldige Skikke, som at kaste Tøfler eller Risengryn efter de bortkørende Brudfolk, tror jeg ikke var i Brug her paa Egnen.

Man ynder at sige, at Bondebefolkningen er procesgal, og det er forsaavidt rigtigt, som det har passet en Gang. Nu mener jeg, at det ikke passer mere, og det er vel nok den højere Kultur, der er Skyld i, at det næsten er forbi.

Det ligger egentlig før min Tid; men jeg kan dog huske fra min Ungdom, at der ikke var saa lidt tilbage af Proceslyst. Ved Gilder og Sammenkomster var de værende Processer et yndet Samtaleemne, og den, som havde en Proces, stod altid med

en vis Glans, naar han stod der og beviste, at han havde Ret, medens Modparten maaske stod et andet Sted og beviste det samme for sit Vedkommende.

Jeg husker, hvorledes saadanne Procesmænd havde faaet fat i nogle juridiske tekniske Udtryk, som de undertiden kunde anbringe paa uforstaaet Maade. Mærkelig var denne Lyst ogsaa af den Grund, at det var paa en Tid, da de færreste kunde skrive, og skulde der endelig læses eller skrives et Brev, maatte man hen til Degnen. Man gav sig en Prokurator i Vold, og Modparten ligesaa. Det er nok derfra Talemaaden stammer: „Pluk du den ene, saa plukker jeg den anden“. Mangen en procederede sig i dyb Armod. En Mand her paa Egnen førte sin Proces igennem alle tre Instanser og gik paa sin Fod til Kjøbenhavn for selv at plædere sin Sag. Selve Stridsæblet var ikke saa stort; men hvad der var stort, var Omkostningerne. Hans Søn har siden sagt til mig, at den Proces egentlig var Hjemmets Ruin. De blev nok siddende ved deres lille Gaard; men det var baade drøjt og trangt. Og dog var Processen vunden.

Jeg husker ikke mere, om jeg selv har set det, eller jeg har hørt fortælle, at et Sted i Udlandet er der over Døren paa et Raadhus malet en benradmager Mand i bar Skjorte, og nedenunder staar skrevet: „Saadan ser den Mand ud, der har vunden sin Proces.“

Hvis nogen kom med en stilfærdig Bemærkning om, at et magert Forlig var bedre end en fed Proces, saa mødtes de jo med et kraftigt: „Man skal

ikke give sin Ret fra sig“. Jeg formoder, at Modparten sagde akkurat det samme paa sin Side. Det var da ellers en Erfarings sag, at Prokuratorblæk var dyrt.

Man fortæller om Pastor *Lund*, der var Præst i Starup 1808—32 og var en dygtig og myndig Herre, at de, der vilde have Proces, først begge maatte møde for Præsten til Forligsprøve. Man sagde, at de fik af hans Stok, naar de ikke vilde makke ret. Det kunde jo nok gaa; thi de turde ikke tage igen. Man sagde ogsaa, at „Forliget“ altid kom istand. Præsten skrev og saa alle Dokumenter igennem for sine Sognebørn.

Jeg kunde nok nævne nogle lange Processer her paa Egnen; men det er jo ikke rart at nævne Navne. Selv har jeg da ogsaa haft en Proces, kan jeg tro; men det er helt siden 1864. Skøndt Sagen blev vunden, maatte jeg dog tænke paa Ordsproget om magert Forlig og fed Proces.

Før Midten af forrige Aarhundrede skulde Selvmordere begraves om Aftenen og slæbes ind paa Kirkegaarden over Muren. De maatte ikke føres gennem Porten og blev forøvrigt begravet, som man begraver et Kreatur. Der kom saa en Anordning, som mildnede noget derpaa, forsaavidt de nu maatte føres gennem Kirkeporten; men det hed endnu, at i Reglen bør der ikke finde Klokkringning eller andre kirkelige Højtideligheder Sted. Det kunde formentlig ikke opfattes paa anden Maade, end at

det var fuldstændig overladt til Præstens Afgørelse. Men i Almindelighed holdt Præsterne saa meget som muligt paa den gamle Form. Man motiverede det med, at det skulde være til Straf og Advarsel. Det kedelige var bare, at Straffen kun ramte den Dødes Familie, som jo godt kunde være hæderlig og ialtfald absolut uskyldig i Selvmordet. Men det havde altid den Følge, at det bragte Rædsel over Følget og stor Respekt for Præsten, der mægtede at fælde slig Dom. Overtroen, som endnu er stærk i Folk, kom saa ogsaa til at spille med paa en ret uhyggelig Maade. Nu tror jeg nok, at man mere er kommen ind paa at overlade al Dom til Vorherre ved slig Lejlighed.

Her i Sognet havde vi en flink og intelligent Husmand, som da ogsaa var den første Husmand her, der kom i Sogneraadet. Han var i Virkeligheden en fin Karakter, og han var en flittig Kirkegænger. Saa i 1888 blev han Selvmorder. Han var da en Mand paa over 60 Aar og var mangeaarig Forkarl paa Herregaarden Nygaard, hvorfra han blev begravet; thi Familien *Lind* dér havde sat stor Pris paa ham. Ogsaa i mit Hjem havde han tjent og var afholdt. Præsten vilde ikke komme til Begravelsen, men forbød derimod alle kirkelige Højtideligheder. Gamle Pastor *Blicher*, der da var afskediget, var netop paa den Tid i Besøg hos mig. Til ham sagde jeg: „De kunde gøre en god Gerning mod den stakkels Familie, om De vilde gaa med paa Gaarden og endda blot bede en Bøn ved Kisten, han var jo Deres flittigste Kirkegæst“. *Blicher* var strax villig. Han

holdt saa en lille Tale over Texten: Dømmer ikke, paa det at I ikke skulde dømmes. Ved Kirken mødte dog Præsten os og fastholdt sit Forbud; men tiltrøds derfor blev Lærer *Buck* og jeg enige om at gaa foran Kisten og synge: „Kærlighed fra Gud“. Ved Graven var der ingen Salmesang eller Klokke-ringning. Præsten læste Fadervor, men begyndte der: „Forlad os vor Skyld“. Jeg plejede altid at tale lidt med Præsten ved saadan Lejlighed; men her vendte jeg mig kort om og gik mod Udgangen. Præsten indhentede mig, og der faldt følgende Samtale: Præsten: „De er vred.“ Jeg: „Ja, jeg er saa vred, at jeg ryster. Hvem er De, Præst, at De tør vove at staa her og fælde Dom, som De har gjort? Jeg vil spørge Dem: Hvis han var vanvittig, da han øvede Gerningen, er han saa Selvmorder?“ Præsten: „Nej, det kan man jo ikke sige.“ Jeg: „Ja, men *jeg* tror, han var vanvittig! Jeg kan ikke bevise det, saalidt som De kan bevise det modsatte; men hvis det er saa, saa har De jo gjort noget frygteligt. Jeg siger, at dersom Vorherre ikke er mere fordragelig end Præsterne, saa Gud naade os alle og Præsterne med!“ Jeg havde været højroset, saa det bidrog maaske nok til, at Forestillingen blev end mere uhyggelig. Jeg talte siden med Enken saa godt jeg kunde. Jeg mærkede, at hun i sin Enfoldighed havde omtrent den Forestilling, at Præsten havde skubbet hendes Mand ind i Helvede, inden Vorherre kunde komme til at benaade ham. Jeg talte siden med en anden Præst — som forøvrigt nu er Provst — om den Sag. Han var vældig med paa,

at ved den Lejlighed burde Præster netop vise stor „Nidkærlighed“ til „Skræk og Advarsel“.

Det er nu 34 Aar siden. Jeg haaber, at Synet paa den Sag nu er en anden. At man ikke mere skal møde den Floskel: „Til Skræk og Advarsel“. Den Døde behøver jo ingen Advarsel; thi han gør det saavist aldrig mere.

Jeg kender en anden brav Familie, som aldrig forvandt det Saar, Præsten slog, da han begravede en Selvmorder i dens Slægt. Jeg føler Vreden stige op i mig ved at omtale denne gamle Begivenhed. Det er vel derfor, jeg ikke har kunnet lade være med at omtale den saa omstændelig. Jeg mener forøvrigt, at det hører herhen, naar jeg skal tegne Tidssbilleder.

Præsterne var ogsaa nidkære i den Tid til at vise Konfirmanter ned — d. v. s. nægte at konfirmere dem, naar de enten havde forset sig, eller især naar de var for udygtige til deres Udenadslæsning. Det skal dog siges, at der var uhyre stor Forskel paa Præster i den Henseende. Det var som oftest Tjenedrenge, der daarligt kunde faa Tid til Læsning hjemme. Jeg har kendt Drengene, der forgæves gik til Præst i flere Aar. Nu, da Konfirmationen som saadan (Bekræftelse) for detmeste er afskaffet, er den Slags Dumpning jo ogsaa bortfalden. Men underligt er det at tænke paa, at endnu for et halvt Aarhundrede siden blev det taget saa strængt.

Efter Sigende var Præsterne forhen ogsaa meget nidkære som Sædelighedspoliti; men de beskyldtes ogsaa for, at de ikke var lige strænge, naar det galdt

den fattige Enkemand med Husholderske, og den rige, under samme Forhold, med „Husbestyrerinde“.

I min Ungdom, og forresten længere op i Tiden, prædikede Præsterne med „*Salvelse*“. Som oftest med *stor* Salvelse. Bedst husker jeg Pastor *Baggesen*, Bramdrup, der altid bragte sig selv saa højt op, at han græd. Jeg husker ogsaa *Grove-Rasmussen* med sine store legemlige Bevægelser paa Prædikestolen. Forøvrigt begge brave og alvorlige Præstemænd. Selv gamle Pastor *Blicher* havde endnu noget af den Præketone, da han kom hertil fra Ikast. Han gik dog efterhaanden over til almindelig Foredragstone, som vel nu alle Præster bruger. Men jeg husker ogsaa hvorledes gamle Folk forargedes over denne Tone paa Prædikestolen. Hvis nogen nu vilde træde op med den rigtig kraftige gammeldags Salvelse, vilde han vække Opsigt, maaske Forargelse. — Jeg vil endnu nævne den gamle Skik, at Menigheden rejste sig, naar Præsten besteg Prædikestolen, hvormed Meningen jo var at hilse „Ordet“, og at man bøjede Hovedet, hver Gang Gudsnavnet nævnedes, og man udenfor Kirken løftede Hatten, naar Klokkerne ringede. Nu er sligt bortfalden. Man er bleven altfor „*frenskreden*“ til at agte paa saadanne Smaatterier.

En lun, men bundfattig Husmand, kom engang ind til Præsten for at melde et Barn til Daab. Det var en Dreng, og nok det tolvte Barn. Præsten gnavede og foreholdt ham det forkerte i „at lægge saa mange Børn til“, naar man var saa fattig. Det formede sig som en hel lille Skændeprediken. Man-

den, der vel nok følte, at Præsten var lovlig nærgaaende, lod ham snakke færdig; men sagde saa, idet han rejste sig for at gaa: „Ja, hvordan Hr. Pastor, maa Drengen saa blive lagt til?“ Den gode Præstemand kunde ellers let blive misforstaaet derhen, at han anbefalede noget, som hverken kristeligt eller national-økonomisk set var af det gode.

Det var vist allerede i 1860erne, at der blev stiftet en Afholdsforening i Kolding, og ude paa Landet var der nogle enkelte Medlemmer, i Reglen fordrukne Stakler, som søgte Redning ad den Vej. De førte ingen rar Tilværelse, idet der stadig blev gjort Nar ad dem af deres Jævnlinge, og altid skulde der forsøges paa at faa dem til at drikke. Det lykkedes kun altfor ofte; men det kan heller ikke nægtes, at en og anden blev reddet af dem, som var lige ved at gaa tilbunds, baade sjæleligt og legemligt. Saa blev der oprettet en Forening her i Sognet. En ung flink Husmand var Formand. En lille Tid gik det godt; men saa blev Foreningen pludselig slaaet i Stykker, og — forstaa det hvem der kan — det var Konerne, Husmandskonerne, der besørgede det. De kom nemlig pludselig ind paa, at det var en Skam at være „Totalmand“, og gjorde Oprør, og saa tog Drikkeriet Fart igen efter den lange Faste. Det lader altsaa til, at den kvindelige Sands kan døje meget i Retning af det Svineri og den Raahed og Uhygge, den drukne Mand kan præstere, naar han kommer hjem til Familien, hvor der

saadanne Steder i Reglen er stor Fattigdom tilhuse. Ofte har jeg som Dreng undredes over Piger, der kunde staa og holde Vagt over Kæresten, som laa der døddrukken og tilsvinet paa den væmmeligste Maade. Men, som sagt, det synes, at den kvindelige Sands kan døje ubegribelig meget af den Slags. Det er jo saa hende, der bliver Husmandskone og — raser mod Afholdsbevægelsen!

Jeg saa den Gang temmelig ligegyldig paa den Sag. Men saa havde jeg en Oplevelse, som jeg her vil fortælle: En Gang jeg var i Kolding, hørte jeg, at en Mand vilde holde Foredrag om Afholdsbevægelsen. Dér vilde jeg med, for det blev da vist Sjou. Axeltorvet var halvt fuldt af Folk. En pæn Mand kom ud fra Raadhuset og talte fra Trappen. Han blev mødt med Uro og spottende Tilraab. Han stod rolig til det stillede af. Han sagde saa: „Ja, Spot og Haan er vi vant til at møde, og havde vi ikke Forvisningen om vort Formaals absolute Renhed, var vi gaact træt for længe siden. Men vi bliver ikke trætte. Vi har kæmpet for den Sag i 8 Aar, og vi kæmper videre trods alt!“ Saa skildrede han med levende Farver den Nød, som Drikkeriet skabte i Fattigkvartererne i Storbyerne, og det af den Slags der skjuler sig, alt mens Hjemmet ødelægges, og Børnene paa den uhyggeligste Maade vanrøgted, og Slægten degenereres, og denne Degeneration er ikke vanskelig at paavise. Men vi har ogsaa set smaa fattige Hjem, som var ved at gaa tilgrunde paa den sørgeligste Maade, rejse sig, naar Spiritusdjæveln er dreven ud, og det er saa frydefuldt at

se, at vi har faaet Mod til at kæmpe videre. Det mest ubegribelige af alt, sagde han, var dog, at Præsterne ikke alene var kolde for Sagen, men endog med stor Bitterhed bekæmpede den. Saa siger vi: „Kære Hr. Pastor, vi vil slet ikke gaa Dem i Bedene; men vi gaar ned, der hvor De aldrig kommer, og rejser Staklerne op, tager dem ved Haanden og leder dem hen til Kirkedøren. Saa maa *De* Hr. Pastor!“ — — Der var imidlertid bleven stille i Forsamlingen, og da han sluttede, gik Folk stille bort, selv Kvinderne, der havde larmet mest.

Fra den Dag saa jeg noget anderledes paa den Sag, og fra den Tid voxede Bevægelsen, og nu fik Folk, der bar Afholdstegnet, saa nogenlunde Lov til at gaa i Fred, og nu var det ikke længere en Skam at være i Foreningen. Men saa kom de onde Dage. Hidtil havde Sagen egentlig ingen Fjender; ingen turde nægte det gode, der opnaedes. Men nu kom Kravet frem om *Forbud*, og saa skabtes der en Hær af Fjender. Og det kan jo ikke nægtes, at de havde Ret paa deres Side. Det var for mig en Sorg, at nu, da det var kendeligt, at Sagen kunde sejre ad Frivillighedens Vej, nu blev Sagens frisindede Venner saa at sige tvungne til at følge Trop. Nu blev Kampen ligesom af en anden Karakter; Skønheden, der var over Sagen, var borte. Men jeg vil ikke ind paa Omtale af Kampen, som den nu føres. Interessant er det at se, at mange Alkoholister er blevne kurerede ad „Frivillighedens“ Vej derved, at Spiritus blev for dyr. Men saa er der jo nogle, som er saa vidt henne, at de maa ved-

blive, om de saa skal drikke Sprit, der var sat paa Snoge, for ikke at faa Delirium ved at holde op; de er jo redningsløse. Jeg tilføjer for en Fuldstændigheds Skyld, at jeg selv aldrig har været i nogen Afholdsforening.

Til allersidst gengiver jeg en Samtale:

Præsten: „Jeg kan ikke lide, at man ved disse Foreningsmøder begynder med en Bøn. Det er jo en sammenløben Flok, hvorimellem der kan være baade ugudelige og endog Fritænkere.“

Manden: „Ja, Gud bedre det; men man kan jo ikke indlade sig paa at skille Faarene fra Bukkene. Véd De forøvrigt Hr. Pastor, hvormange af den Slags der er i Deres egen Kirke, naar De holder Bøn og Altergang?“

Præsten: „De kender vel Ordet, at naar man driver en Djævel ud, faar man syv istedet.“

Manden: „Ja, og jeg forstaar ogsaa Moralen: Aflæg ikke en Last, for Du faar syv andre istedet; men har De havt nogen i Deres Familie, der er gaaet tilbunds af Drukkenskab?“

Præsten: „Nej, det har jeg ikke.“

Manden: „Ja, men det har jeg!“

Paa de fleste Gaardsteder brændte man i gammel Tid selv Brændevin, og det var ikke i smaa Maader. Paa almindelige Gaarde indtil 100 Potter. Længe før Begyndelsen af forrige Aarhundrede var det forbudt af Hensyn til Beskatningen deraf; men Forbudet haandhævedes ikke strængt af Lovgiv-

ningsmagten. Borgerne i Købstaden, der ofte havde forpagtet Afgiften af Regeringen, tog sig saa for at holde Øje med Bønderne ved de saakaldte Snaphaner. Kunde de komme over Overtræderne, konfiskerede de det ret kostbare „Brændevinstøj“, der bestod af Kedel, Pande, Kobberhat, Svaletønder med Rørene m. m., og maaske galdt det tillige en Mulkt, saa nu blev det mere og mere vanskeligt med Smugbrænderiet. Men Bønderne fandt, at det var en stor Uret at forbyde dem at udnytte deres Korn paa den fordelagtigste Maade. De vedblev at brænde i Smug, men indrettede en Slags Vagt; og opdagede Posterne, at Snaphanerne var under Opsejling, kom en Mand til Hest for at underrette „Brænderne“, at de skulde skaffe „Tøjet“ til Side, som oftest i en Mergelgrav, hvor man undertiden længe efter, ved Udtørring, kunde finde enkelte af Redskaberne, som ikke var blevne fundne igen. *Thomsen* paa Nygaard sendte engang en Rytter afsted til de Bølling Gaarde for at advare dem, og i det hele fandt Bønderne, at det var en fortjenstfuld Handling at narre Snaphanerne. Imidlertid blev det omsider saa risikabelt, at det omkring 1850 kunde betragtes som ophørt med Smugbrænderi. Mine Forældre — der blev gift i 1828 — brændte dog i flere Aar. I sin Tid, da Forbudet kom, var det ordnet saaledes, at Brændevinstøjet kunde indleveres mod Godtgørelse efter Taxation; men der blev kun indleveret forholdsvis faa Sæt. En stor Fordel laa ogsaa i, at Masken intet havde tabt ved Brændingen som Kreaturfoder. En gammel Kone fortalte mig fra sin Ungdom, at i hen-

des Hjem brændtes megen Brændevin, og at de derfor altid havde fede Kreaturer, og at de solgte meget Smør til Kolding som Resultat af den kraftige Fodring.

Efterhaanden var alle Redskaber til Brænding bleven afleveret, og det var ikke engang tilladt at beholde enkelte Dele deraf i Huset. Mange Aar efter saa en Øvrighedsperson rent tilfældigt, at *Hans P. Jørgensen* i Fredsted havde en Svinetønde, som havde været Svaletønde, let kendelig paa de mange Huller igennem hvilke Svalerørene havde gaaet, og som nu var lukkede med Propper. Han maatte betale stor Mulkt.

At denne Hjemmebrænding befordrede Drikkeriet, kan vist ikke nægtes, og det hedder da ogsaa, at det var en af Regeringens Grunde til Forbudet. Jeg kan ikke huske, at man brændte Brændevin; men jeg kan huske, at de Gamle fortalte, hvorledes det var Skik, at naar nogen havde brændt, samledes Byens Mænd for at smage paa den friske Vare, og det gik jo paa Omgang. De andre Beboere i Sognet, der led af kronisk Misundelse mod de Brakker-Mænd, paastod, at de var de mest fordrukne. Skinsygen stammede fra at Brakker-Distrikt var Hovedgaardstaxt, og saaledes fri for al Tiendeydelse. „De kan jo sagtens lave Brændevin, de svarer ingen Korntiende,“ sagde man.

Jeg slutter med at fortælle en lille Tildragelse fra den Tid i mit Hjem.

Ved Brændingen skulde der jo holdes Vagt, jeg troer i tre Nætter. Min Moder satte saa sin Pige —

Ane Margrethe — til at vaage. Lys tændtes der ikke, da det var i de lyse Nætter. *Ane Margrethe* var i al Hemmelighed Kæreste med Naboens Søn, *Hans Johnsen*. Min Moder, der jo den Gang var ganske ung og havde Lyst til Løjer, havde opdaget, at *Hans Johnsen* besøgte Nattevagten. Maaske havde hun luret. Næste Nat, da Pigen skulde til at vaage, kom min Moder og sagde: „Gaa du i Seng *Ane Margrethe*, i Nat vaager jeg, for det bliver dog for strængt for dig at vaage hver Nat;“ men Pigen protesterede. Hun kunde magelig holde det ud; men hun maatte lystre og gaa i Seng. Min Moder satte sig saa i Halmstolen med Ryggen mod Bagdøren. Da den passende Tid var inde, hørte hun *Hans Johnsen* komme listende ind ad Bagdøren, og han tog hende om Hovedet og kyssede hende. Da hun saa sagde: „Du tager da vist fejl *Hans*,“ foer han som skamskoldet ud af Døren. Naa, *Ane Margrethe* blev siden en velagtet Husmoder paa Nabogaarden. Men *Hans Johnsen*, der selv var en stor Spasmager, maatte siden ofte høre om, da han øvede Vold mod *An' Randbøl*, som hun i de første Aar kaldtes. Jeg husker, hvorledes de gamle Folk yndede at opfriske denne Begivenhed.

Omtrent to Mil nord for Kolding, og ca. 500 Alen nord for „Terpsminde“ paa dens Mark, findes store Murlevninger af Skelernes Borg, Møgtved, som den oprindelig hed. I sin sidste Tid er den kaldt Nygaard.

At disse mægtige Ruiner hidrører fra Skelernes Borg er bevist. Paa Nationalmuseets topografiske Afdeling findes endnu Originalen til en Synsforretning af Gaarden, som *Frederik II* lod optage; men først 1578 kom Byttehandlen i Stand med Fru *Ingeborg Skeel*, som saa fik Vorgaard i Vendsyssel. Der findes forøvrigt Synsforretninger og Beskrivelser af Gaarden fra senere Konger. Der er en Beskrivelse fra Lensmand *Casper Markdanner* (Koldinghus) af Gaarden 1585.

Den første Ejer og Stamfader til Familien *Skeel* er *Albert Rytter Skeel*. Paa en Thingdag ca. 1400 blev han dræbt paa Jerlev Herreds Thing af *Hartvig Lembek* fra Nebbegaard.

Da vi stadig pløjede Munkesten og sære Tagsten op, og desuden med Ploven stødte paa store Grundsten, som der syntes ingen Ende at være paa, lod jeg i 1904 foretage nogle Udgravninger og fandt mægtige Mure og endogsaa et Flisegulv, samt en dobbelt Ringmur, som syntes at omfatte mindst tre Td. Land. Da det rygtedes, kom en Dag en Flok Herrer fra Vejle Amts historiske Samfund kørende for at bese Udgravningen, og Nationalmuseet sendte mig en Arkitekt — Hr. *C. M. Smidt* — paa Halsen, som i en halv Snes Dage boede hos mig og tegnede, fotograferede og maalte det udgravede. Saa kom der en hel Turiststrøm for at se Udgravningen; der var ellers ikke meget at se. Dr. *Mollerup* fra Nationalmuseets 2. Afdeling, skrev til mig, at han vilde søge en Bevilling paa 1500 Kr. paa Finansloven til yderligere Udgravninger og

meddelte mig siden, at Bevillingen var bleven nægtet, og at Museet ikke selv havde Midler til at fortsætte Udgravningen; men henstillede til mig om jeg ikke selv vilde bekoste den. Men nu blev jeg gnaven og lod ham vide, at naar Samfundet ikke havde mere Interesse for Sagen, agtede jeg ikke at have større Bekostning, end jeg allerede havde havt bl. a. ved at lade Marken ligge udyrket i aarevis. Saa lod jeg Pladsen jævne til Dyrkning af Marken. Jeg har en Gang set i Sognets liber daticus — som nu beroer paa Landsarkivet i Viborg — at en Præst omtaler Møgtved og nævner, at der endnu findes overjordiske Ruiner; men det var vel nok et Par Hundrede Aar siden. Det er tydeligt, at disse Rester efterhaanden er bortført af Omegnens Beboere, idet man endnu omkring i Gaardene finder Brandmure o. lign. opført af Munkesten.

Af Koldinghus Lensregnskaber for 1610—11 fremgaar det, at der har været en Løngang „fra kgl. Majestæts Kammer til Urtehaven“. Jeg har lagt Mærke til, at naar der om Natten var falden Rim paa „Slotspladsen“, og denne op paa Formiddagen var smæltet, holdt der sig en skarp afgrænset Strime, som ikke var optøet, omtrent paa 3 Alens Bredde, som gik fra Slotspladsen imod sydvest. Det samme kan man se paa Broer under Vejen, at medens Rimen er smæltet paa Vejen, holder den sig i længere Tid skarp afgrænset paa Broen. Det synes saaledes at tyde paa, at der er hult Rum nedeunder. Det vilde ikke være vidtløftigt at grave ned der, for at se om der virkelig er en Løngang; men

som sagt der synes jo ikke at være videre Interesse for sligt.

Se forøvrigt herom hvad Hr. *P. Eliassen* har skrevet i Vejle Amts Aarvog for 1908.

I min Barndoms- og Ungdomstid var Levefoden og Forholdene saa omtrent de samme i alle Bondehjem. Man søgte da ogsaa at ligne hinanden saa meget som muligt. Kom nogen og vilde gaa udenfor det almindelige, blev han kritiseret og kaldt hoven og vigtig. Nu er det anderledes, og der er mere Udvikling.

Naar jeg nu fortæller om Forhold og Levefod fra den Tid, vil det hovedsagelig blive mit eget Barndomshjem jeg skildrer, og jeg maa da forudskikke, at naar der dengang udøvedes stor Sparommelighed i smaat og stort, ogsaa i de velstillede Hjem, saa var det ikke af Trang, men — om jeg saa maa sige — af Princip.

Vore Klæder, saavel til Kvinder som til Mænd, var saa godt som alle hjemmelavede og hjemmeavlede. Hørren avlede man selv. Man rødede, brødede, skettede, heglede og spandt det selv, saa det var færdigt til at sættes paa Væven. I andre Egne vævede man endogsaa selv, baade Uldent og Linned, alt Uld man havde Brug for, og mere til, avlede man jo ogsaa selv. Det blev hjemmekartet og spundet; thi dengang kendte man ikke til Uldspinderier. Undertiden farvede man ogsaa selv, for Garns Vedkommende i Lødgryden f. Ex. til Strømper, og

denne „Lødgryde“ skulde altid holdes afsides, fordi Farvestoffet var sammenblandet af uappetitlige og næsten unævnelige Ingredienser. Farvningen havde den kedelige Egenskab, at den smittede af, og jeg husker fra min Konfirmation — 1859 — at jeg var vigtig af, at jeg ikke var blaa om Hænderne og Næsen, som de andre Dreng. Imidlertid blev det snart Skik at sende sit Vadmél til Farvning hos *Wegener* i Vejle. Det skulde være Farver *Wegener*, skøndt vi egentlig rettelig hørte under Farver *Boesen* og *Frederiksen* i Kolding.

Jeg vil forsøge at tegne en Figur, der staa ligesaa levende for min Erindring som Bissekræmmeren, som jeg før har omtalt. Det er Landsbyvæveren. Han havde nemlig Betydning af en egen Art hos Husmødrene, jeg tror nærmest som Bussemand; thi han skulde jo helst rose Alles Spind, skøndt ikke alle Koner var lige dygtige til at spinde. Jeg husker ham saa godt, naar han i sin Værdighed kom spadserende ind i Gaarden med en Rulle Tøj paa Skulderen. Iført Stadstøjet med Stok og Pibe, broget Lommetørklæde og det hele. Saa blev han skikket til Sæde for Bordenden bag Tobakskassen, og saa kan det nok være der blev „bakkét op“. Der blev kogt Kaffe af en mere kraftig Slags; thi dengang „kogte“ man Kaffe, nu „laver“ man den jo. Samtidig med Serveringen af Kaffen sattes Brændevins- og Romflaske frem til Kaffepunscher. Det skete dog som oftest, at han maatte punsche alene, idet Manden i Huset ikke var videre begejstret for hans Besøg; idet han jo kun havde at betale. Men hvor-

for nu al denne Stads for ham? Jo, det var nemlig en Form for Bestikkelse. Ikke alene for at faa Spindet rost; men ogsaa for at faa det først paa Væven; thi den Kone, der ikke alene havde sin Uld spunden før Jul, men ogsaa fik Tøjet først færdig, stod jo med Palmerne. Ja, i den Tid havde man noget i Kister og Skabe og Senge saa svulmende, at man næsten kunde drukne i dem. Naar en Kone skulde have noget paa Væven, skulde hun selv møde og hjælpe ved „Trendingen“, og saa havde hun gerne en Kurv med noget i til Væverens Spisekammer; thi ved slig Lejlighed maatte Væverens Kone jo give Kaffe. Jeg véd neppe, hvad Trendingen var; men jeg véd, at Hvergarn, der var en Blanding af Ulden og Linned, bestod af Trendgarn og Islet og blev til daglig kaldt Tosel. Ak, men nu er Væverens Position snart en Saga blot. Nu køber man jo alt Tøj færdigt; men inden jeg slipper ham, bør jeg dog anføre, at han ikke lignede Bissekræmmeren deri, at han gjorde Sjøv med Pigerne. Nei, han var Værdigheden selv.

I den Tid gik Bestræbelserne ud paa, at man skulde nøjes med, hvad man selv kunde frembringe, noget som ogsaa i betydelig Grad opnaedes. Naar man ser i vor Tids Kontrabøger med Købmanden, finder man Hundreder af Poster paa Varer, som man dengang slet ikke kendte og — ikke savnede. Man kendte ikke Petroleum. Man støbte Lys af Faaretalg fra ens egen Faareslagtning; saa mange, at man i Reglen havde en Del til Salg. Man lavede selv Malt, og man bryggede Øl. Man bagte selv

sit Forbrug af Rug- og Hvedebrød. Man avlede selv sin Sennep og malede den ved at lade en rund Kanonkugle danse rundt i et Lerfad. Et Arbejde, som altid pressede Taarer ud af Øjnene. Messingmorteren var et vigtigt Apparat i Køkkenet til at knuse Peber og meget andet i. Nu staar den blankpudset mellem andre Oldsager paa en Hylde i Selskab med Lysesaxe og andre overflødige Genstande. Jeg kunde blive ved i det uendelige med slige Exempler, som i Virkeligheden ret viser Forskellen mellem før og nu paa disse Omraader.

Kosten var ligeledes saa noget nær ens i de forskellige Bondehjem. Den var sund og kraftig, om ogsaa noget mindre lækker end nu. Morgenmaden var Fedtebrød og Mælkegrød, og den kunde smage vidunderlig godt, naar man havde gjort et Par Timers Staldtjeneste. Middagsmaden bestod af to Retter, hvor Saltmad, Grød og Vælling og Panderkager ofte var fremme. Aftensmaden var hveranden Aften Grød, og hveranden Kartoffler, som man selv pillede, og som man fik kogt Meldyppelse til. Midt paa Halvdagen fik man Mellemmader, som vist sjældent var under $\frac{3}{4}$ Tommer tykke.

Naar jeg har omtalt Væveren, bør jeg ogsaa nævne Landsbyskrædderen. Han var for saa vidt ogsaa en typisk Figur. Han syede omkring i Hjemmene. Jeg husker ham saa godt, naar han sad der paa Bordet med Benene op under sig paa Tyrkernes Vis og sang, medens han syede med retskaffen hjemmespunden Hørgarn. Jeg tror, at alle Skræddere paa den Tid kunde synge, naa, Sang til Arbejdet

var mere almindelig end nu; thi dengang var man mere glad i Arbejdet. Skrædderen sad jo der lunt og godt og fik en Forplejning, der var lidt bedre end til daglig. Men vi Drengene, som skulde vogte Køerne løse paa Umarken i det barske Efteraarsvejr, vi sang:

Gud naad' os arme Hyrdere,
Vi har saa langt til By;
Men Fanden ta'e de Skræddere,
De sidder saa godt i Ly.

Ja, jeg kender saamænd ingen anden Autor eller Forfatter til dette Poema end Drengen *Jacob Daase*. Jeg har dog aldrig siden truffen paa Digte af ham. Maaske er det gaaet ham som *Rouget de Lisle* med Marseillaisen, at det kun denne ene Gang lykkedes at faa noget til at slaa igennem.

Forholdet mellem Husbonde og Tyende er maaske dog det, der er mest forandret i Tidens Løb. Om det er Husbondens eller Tyendets Skyld, vil jeg ikke dømme om. Jeg antager de maa dele den.

I Bondehjemmene var det saaledes, at man levede sammen som én Familie. Man spiste sammen og sad sammen i én Stue ved Kakkelovnen, som oftest en aaben Skorsten; man sad ved ét Lys de lange Vinteraftener og tog oprigtig Del i hinandens Ve og Vel. Dengang hørte det til Sjældenheder, at et Tyende kun var ét Aar paa Stedet. Samværet varede tit i flere Aar, og det kunde undertiden vare en hel Menneskealder. Naar Tjenesten tiltraadtes, mødte Karle og Piger baade med Kister og Skabe.

Som oftest bestod en Del af Lønnen i Vadmel eller Blaarlærred, som først leveredes ved Aarets Slutning. Undertiden fik Pigerne $\frac{1}{2}$ Skp. Hørfør saet i Marken; thi da gik en brav Piges Bestræbelse altid ud paa at have den hjemmelavede Brudeseng parat. Var dette naaet, nød hun altid en vis Anseelse blandt sine Jævnlige. Naar en Pige en skøn Dag mødte med et Uhr ved Brystet, vidste vi, at hun havde faaet sig en Kæreste; thi det var Skik og Brug, at hun saa fik Vennens Uhr „tillaans“. Den Tids Lønningsmaade var i det hele Udtryk for, at det var Tyendets Agt at tjene i det mindste den akkorderede Tid ud. Naar man nu ser en Karl møde til Tjeneste med en Cykle og et Lømmetørklæde, med skidne Flipper og højst en Vadsæk med noget i, saa er det Udtryk for noget helt andet: Han kan uden større Omstændigheder forsvinde en Dag eller Nat. Er han af den rigtige Slags, vil han om muligt have taget Forskud paa Lønnen, saa han render ikke fra noget. Der er naturligvis Undtagelser. Jeg er kun bange for, at de er sørgelig faa. Angaaende Forskellen paa Lønnen før og nu, vil jeg blot anføre, at min Faders gamle „Folkebog“ udviser, at Forkarlen *Jens Rasmussen* i Aaret 1843—44 fik en Aarsløn paa 16 Rigsdaler, vel sagtens Courant, og Køkkenpigen *Ane Marie Jensdatter* — der siden blev *Jens'* Kone — paa samme Tid fik 10 Rigsdaler. De to naaede dog at spare saameget sammen, at de købte et Hus, hvor de al deres Tid sad forholdsvis lunt, hvad det økonomiske angik. Ja, det er næsten ubegribeligt. Men da var der ingen Cyk-

ler! Da de op i Tiden kom frem, saa fik Piben en anden Lyd. Det er jo ren utroligt, hvad man nu kan naa at komme med til af Fester o. lign., som vor Tid er saa rig paa. I en herværende Sparekasse, hvor jeg har Sæde, havde vi mange smaa Konti, som kom ind fra Tjenestefolk paa Flytte-tiderne. Da Cyklerne kom, forsvandt Smaasummerne efterhaanden i rask Tempo. „Hvad skal du bruge de mange Penge til?“ spurgte vor gamle Kasserer gerne, naar de kom og tog hele Bogen ud. Ja, det var da til en Cykle. „Ja, a tænkt' et pinte nok“, fik de saa med fra den gamle konservative Kasserer.

Nutidsmennesker kan vist neppe forstaa den gennemførte Sparsommelighed i smaat og stort, der udøvedes i gammel Tid, ogsaa i de velstillede Hjem. Intet maatte gaa til Spilde, og saa lidt som muligt maatte gaa i „Brokkassen“. Af en flink Karl ventedes det, at han kunde lave alt i Huggehuset, lige fra en Tøjrepæl til et Mejeredskab. Kunde han ikke det i nogen Maade, mentes han rettelig at høre hjemme paa Herregaardene. Hvad Arbejdstiden angik, saa var 8 Timers-Arbejdsdagen endnu ikke opfunden. Jeg var vist et voxent Menneske, før jeg for første Gang hørte Ordet „Fyraften“ nævne. Af Fridage og Fritider er der efterhaanden opfunden flere og flere. Det har altid for mig været et trist Syn at se en ung Pige i sin megen Fritid, naar hun da ikke var ude med sin Cykle, sidde hen-slængt paa en Stol med Hænderne i Skødet og kede sig gudsjammerligt. Jeg kan jo nemlig huske, da

Pigerne — efter den Tid man nu kalder Fyraften — hastede til Malkepladsen, flittigt og muntert strikkende paa Uldstrømpen. Strømper! Ja, mon der endnu kan findes Piger, der strikker deres egne Strømper? At der findes Piger, der hækler og broderer, det véd jeg.

I de Aar under Verdenskrigen, da Pengene strømmede rigeligt ind for Landbruget, morede det mig at spørge de unge Landmænd, om de nu bar sig ad som det gamle Testamentes Josef, der i de 7 fede Aar købte Korn ind til de 7 magre Aar. At de magre Aar vil komme, er vist sikkert nok. De er nok allerede paa Trapperne. Man behøver ikke som Josef at være Drømmetyder for at forstaa det.

Folk i Landbruget paa Alder med mig har egentlig haft en lykkelig Tid, idet vi fra Barndommen af blev vænnet til Arbejde og tarvelig Levevis og gennem Tiderne har kunnet gøre større og større Fordringer til Livet i Retning af Velvære, Aar efter Aar, uden at leve over Evne. Skal nu den kommende Slægt til at gaa nedad i saa Henseende, vil det blive tungt at lære. Opad var det let at lære at følge med.

Maaske har de Gamle i min Ungdom ogsaa haft det med at sige: „Nej, i min Ungdom osv.“ Alligevel vil jeg dog mene, at der neppe kan nævnes et halvt Aarhundrede, hvor der har været saa stor Forandring som i det sidste.

Inden jeg forlader dette Emne, vil jeg omtale et Forhold fra min Ungdomstid, som jeg nu næsten skammes ved at mindes, og det var den Maade

Tjenestepigerne udnyttedes paa hos Bønderne. Jeg tager nu Høstens Tid. Det var før Mejemaskinerne kom frem. Da bandt Pigerne op efter Leen, og de havde at følge med, der kom jo en Le bagefter. Her brugtes det ikke, som paa Øerne, at lægge Kornet paa Skaar og binde op siden. Det er næsten uforstaaeligt, at en 16—18aarig Pige kunde magte denne Opbinden i det svære Korn vi den Tid havde efter Merglingen, og de kunde næsten altid; men da var der Arbejdslyst og Munterhed, og naar Leen klang under Strygningen, virkede det omtrent som Militærmusikken under Marschen. Naar jeg nu en sjælden Gang hører Leen klinge — det kan jo ske, naar Husmanden hugger Græs paa Vejkanten — saa virker det paa mig, som naar den gamle, ud-rangerede Trompeterhest hører Hornet: det vækker Minder, vi spidser Øren. Pigerne havde jo været tidlig oppe at malke. Der skulde helst være længe mellem Morgen- og Aftenmalkningen. Naar saa Middagen kom, hvilede Karlene, men Pigerne skulde sysle: Opvaskning m. m. Naar endelig Aftenen kom — som oftest sent — saa røg Karlene Tobak; men Pigerne gik til Malkning. Betegnende er det ogsaa, at medens Karlene sad paa Bænke om Langbordet og spiste til Middag, skulde Pigerne staa op og spise foran Langsiden af Bordet. Jeg tør ikke rose mig af, at jeg strax, da jeg fik Kommandoen hjemme, indførte mere humane Metoder; thi det var jo saa nedarvet; men ét gjorde jeg dog strax, idet jeg anskaffede en Bænk til Pigerne at sidde paa, mens de spiste. Forøvrigt sad man efter

Rang ved Bordet: først Forkarlen, saa Andenkarlen, tilsidst Røgteren, som hørte til absolut allernederste Rangklasse — den Gang. Han kunde ogsaa — især paa visse Tider af Aaret — „dufte“ stærkt af Stalden. Jeg tror nok, at han nu er mere anset, aldenstund der nu hviler saa meget vigtigt paa ham. Foran Bordet stod Pigerne efter Rang: først Køkken-Pigen og siden nedefter. Man maa nu ikke tro, at Pigerne var forknytte. Skulde der være Dans (Legestue), saa kunde de danse lige til de gik til Morgenmalkningen med det samme. De paastod, at man kunde danse Trætheden bort. De var baade trænede og hærdede og meget sjælden blegsottige. Daglejerkonerne bandt op lige til de barslede. De paastod, at det lettede dem Fødselen, ligervis som med Følhopperne, der helst skulde arbejde lige til de foled. Jeg husker, at en svensk Daglejerkone under Høstarbejdet spurgte mig, om min Vogn maatte hente Jordmoderen til hende. „Ja, naar mener du omtrent?“ „Ja, det bliver vist i Nat,“ sagde hun, og det passede. Det er en hel anden Snak, naar Ministeren — vistnok *Ingerslev* — for en Del Aar siden fremsatte et Lovforslag, i Følge hvilket ingen Arbejdsgiver — under Straf — maatte tage Arbejde af en frugtsommelig Kvinde længere end til 8de Dagen før hun føder. Naar man nu antager, at Arbejdsgiveren, i det mindste i de allerfleste Tilfælde, ikke er Parthaver i denne Frugtsommelighed, saa er det ikke saa lige til at ramme den ottende Dag for ham.

Naar man saa mejede det sidste Skaar, var der

Kamp mellem Opbinderne; thi den der fik det sidste Neg at binde, fik „Gammelmanden“, hvilket betød, at hun vilde blive gift med en gammel Mand. Saa gik man hjem, og nu gaves der en Forestilling, som ligefrem blev taget højtideligt: Høstkarlene stillede sig paa Rad udenfor Husdøren, hver med sin Opbinder bag sig med Riven paa Skulderen. Hende med Gammelmanden tillige med det sidstbundne Neg. Karlene hængte Kasketten paa øverste Knag af den omvendte Le. Saa bankede de alle samtidig paa Lebladet med Strygepinden indtil Husmoderen kom frem i Døren. Saa „strøg man for Kaalen“, og saa faldt der følgende Samtale:

Forkarlen: „Ja, nu er vi færdig med Mejningen, og nu gaar vi ud i Haven og hugger dine Kaal ned.“ Husmoderen: „Aa nej, jeg beder saa mindelig for mine Kaal.“ Forkarlen: „Ja, det er det samme, vil du love os et Høstgilde, saa lader vi Kaalen staa.“ Husmoderen: „Ja, da der ikke er andet for, saa lover jeg det.“ — Om Aftenen beværtes der, og det kaldtes Opskør. Saa var der glad Stemning; thi nu var det værste Slid jo overstaaet.

Samtidig havde man travlt med at udklæde en Figur, som om Natten skulde stilles over i den Nabos Korn, som ikke var naaet til Opskør. Figuren var paa en højst usnerpet Maade udklædt saaledes, at ingen kunde tage fejl af, at det var en mandlig Figur. Saa havde han — stikkende op af Lommen — et Dokument, hvori han tilbyder Efternøleren sin Hjælp, under visse Betingelser, som heller ikke var høviske. Næste Nat sørgede saa Vedkommende

for at faa Figuren stillet over i Kornet hos en Nabo, som heller ikke var færdig, og den som blev aller-sidst færdig med Mejnningen, kunde saaledes faa en hel Flok af Gammelmænd. Forstod han saa at tage det humoristisk, stillede han dem op paa Rad ved sin Lademur. Blev han derimod fornærmet, blev han uvægerlig til Nar.

Folkene kunde ofte være mere hidsige paa at køre Korn ind end selve Husbonden. Jeg husker en Søndag i den vanskelige Høst 1861, da Pigen *Hanne* kom og meldte, at Hveden var tør, og nu skulde vi køre ind. Ja, det var rigtig nok; men min Broder og jeg havde nu tænkt at bruge vor Søndag paa anden Maade; men *Hanne* var lige ved at blive hysterisk, og jeg kan huske hun bandede. Vi maatte saa til det, og vi fik Hveden godt i Hus, medens Naboen, der ikke vilde køre ind, aldrig fik sin Hvede i Hus; men *Hanne* forlangte at forke i Marken. Hun vilde nemlig have en Plads, hvor hun kunde holde os andre til Vinden. Ske kunde det vel nok, at denne Ivrighed kunde foraarsage, at der kom Korn lidt for tidligt i Hus.

Saa kom Høstgildet. Ved dette skulde Forkarlen udbringe et Leve for Husbonde og Madmoder ved at intonere: „Og dette skal være o. s. v.“. Daglejerne mødte som oftest med tre Generationer, nemlig med Børnene og deres Bedsteforældre, og saa blev der konsumeret Masser af Føde- og Drikkevarer. Der fortaltes, at en Husmand paa Nabogaarden kunde naa at blive fuld tre Gange fra Kl. 2 til Midnatstid, idet han skyndte sig med den første

Rus og tog en Lur i Laden mellem de andre og kun bragte den sidste med hjem. Dette var jo ikke videre skønt; men jeg véd, at den fattige Husmands Børn og gamle Forældre kunde glæde sig til den Dag hele Aaret og leve paa den længe efter.

Ak, men nu er al Poesi vegen fra det herlige Høstarbejde. Det har Maskinerne, især Selvbinderen, besørget; men strængt kunde det være. Jeg husker saa godt det første Aar, man skulde „gøre Tur“ med Leen. Saa skete det let, at man fik „e Hjøllekælv“, som var at kaste op af Anstrængelsen, og saa kunde man ikke sove ordentlig om Natten; thi saasnart man blundede, havde man en ubehagelig Følelse af, at man svang Leen. Sov man endelig, drømte man uafbrudt det samme. Det værste var dog, at Kammeraterne saa lod En høre, at man havde „kælvet“. Selv var man jo afskaaret fra at drille andre dermed; men hvor kunde det kildre saadan en ung Hvalp, naar man naaede saavidt, at man kørte Læs; saa stod man op paa det høje Kornlæs, for det var det mest mandige. Det naturligste og sikreste vilde jo ellers være at sidde ned.

Skal jeg overhovedet befatte mig med at tegne Tidsbilleder fra min Ungdomstid, bør jeg ikke undlade at omtale *Heste- og Studehandlen*, som spillede en stor Rolle i Landbruget den Gang, og gør vel saa endnu, om ogsaa i en lidt anden Form. For Hestenes Vedkommende er det den store Export til Tyskland, jeg tænker paa. Paa vore Hestemar-

keder var det altid Spørgsmaalet: „Er her nogle Tyskere?“ Thi de kom her som Opkøbere. Forinden Markederne lod de som oftest bekendtgøre, at de mødte den eller den Dag enten i Kolding eller paa en anden Plads, for at købe Heste af en bestemt Type. Var det rigtige Tyskere, havde de enten stedlige eller medbragte Folk med, og det var ofte et ret betydeligt Antal Opkøbet galdt. Det som er værd at tale om, er Exporten af fede (tykke) Heste til Hamborg Marked ved Juletid, og for Efternølernes Vedkommende til Flensborg Marked i Februar. Det var Heste mellem 5 og 7 Aar. De stod til Fedning indtil et halvt Aar, og leveredes saa ligesaa overfedede som Hingstene paa vor Tids Dyrskuer. Det var dog vore hjemlige Hestehandlere, der opkøbte dem. I Reglen Maaneder før de skulde leveres. I min Ungdom var *Mathias Winther* (eller *Harte*) en af de større Opkøbere. Han fik saa Hestene, som han skulde betale, naar han kom tilbage fra Hamborg. Det gik længe; men engang blev han borte og kom aldrig mere tilbage, og det var ret betydelige Beløb der tabtes; idet der ofte var leveret to og flere af samme Mand, af disse kostbare Heste. Der mentes, at han havde gemt sig i Sverige. Han var forresten Gaardmand i Bramdrup pr. Kolding, hvor han efterlod sin Kone og mange sørgende Kreditorer. Efter ham blev min Svoger *Hans Petersen* den største Exportør for Sydjyllands Vedkommende. Han havde Jærnbanehotellet i Kolding, og det var et imponerende Syn, naar Gaden der uden for var fuld af fede, mønstrede Heste og

— Bønder; thi det var hele Festdage, og mange Nysgerrige, som ikke leverede Heste, kom til. Saa kørte *Hans Petersen* til Hamborg med sine to rødskimlede Heste. Disse to Heste var vidtbekendt; thi det skal have været hel ubegribeligt, hvad de kunde udholde. *Hans Petersen* var en stor og svær Mand, gik altid med høj Cylinderhat, saa han var let at kende og finde i Mængden. Han var en godmodig og jovial Mand, og han var godt kendt i Kroerne, hvor han holdt ind paa den lange Køretur. Naar han kom i Porten til Kroen, raabte han med sin mægtige Røst paa „*Peter*“, og naar han kom ind paa „*Caroline*“; thi alle Portkarle kaldte han *Peter* og alle Skænkepiger *Caroline*; og de stod paa Pinde for ham; thi han gav gode Drikkepenge, og var tillige en venlig Mand. Rig blev han aldrig, det laa ikke for ham. Han døde 1887.

Naar man nu var i Begreb med at sælge sine fedede Heste, fik man altid det Spørgsmaal: „Du skal vel have magre Heste igen i Foraaret?“ Kunde man saa svare ja, fik man en stor Pris for de fede; idet det var en Selvfølge, at han saa skulde købe de magre til en. Man skulde nok vogte sig for at købe dem andetsteds; thi saa blev man umulig for Eftertiden. Der var nemlig stort Sammenhold mellem Hestehandlerne. *Hans Petersen* var dog ikke helt ene om den Handel; idet baade en og anden Hestehandler købte enkelte, som de saa prøvede Lykken med. Jeg var af de uheldige, som ikke kunde svare ja paa dette Spørgsmaal, idet jeg selv opdrættede. Det blev just ikke betragtet for en Forbry-

delse, men jeg opnaaede vel nok en noget mindre Pris, da de ikke kunde tage mig igen ved at levere mig magre istedet. Saa var det ogsaa mere vanskeligt at faa afmønstret, idet man var fristet til at puste Smaafejl op til et stort Nummer. Var de saa købt lidt dyrt, kunde man faa Brev fra Hamborg: „Deres Hest har den eller den „usynlige“ Fejl og staar opstaldet i Hamborg for Deres Regning og Risiko.“ Jeg har to Gange haft den Skæbne; den ene Gang var Fejlen Zungenschläger. Den anden Gang var det Staldkrampe. Da jeg selv havde opdrættet og vidste, det var et Forsøg, svarede jeg aldrig; thi spurgte man hvad der forlangtes tilbagebetalt, var man leveret, da det jo toges som en Indrømmelse. En Tildragelse af den Slags vil jeg fortælle, da jeg bestemt véd, at den er passeret:

En Bekendt af mig i Eltang pr. Kolding havde solgt en „tyk“ Hest til en dansk og meget bekendt Hestehandler, som boede i Hamborg og dér havde store Stalde. Saa fik han Telegram, at hans Hest havde den og den Fejl og stod opstaldet for hans Regning o. s. v. Nu vidste Sælgeren, der selv havde opdrættet Hesten, at det var usandt, og der havde man for en Gangs Skyld truffet paa en resolut Mand. Han tog strax med Toget og dampede til Hamborg. Han gik dog ikke til Hestehandleren, men til hans Stald. Her gav han en god Drikkeskilling til Staldkarlene for at faa Lov til at se paa de smukke Heste. Karlene gik med ham og foreviste. Da de kom til hans egen Hest, roste han den og spurgte saa, om den nu ingen Fejl havde. Nej, det havde den ikke.

Den stod forresten og var solgt for et Par Dage siden, og solgt fri for Fejl. Den var købt af en Mand, som hed og boede tæt ved Kolding; men det var ingen god Forretning. Tilsyneladende af ren Nysgerrighed fik han ogsaa de to Karles Navne at vide. Nu gik Eltangmanden til Hestehandleren. Jeg véd ikke saa nøje, hvad der blev sagt dem imellem. Blidt har det neppe været; thi Pengeafpresningsforsøg er som bekendt strafbart.

I Fastetiden kom *Hans Petersen* med en Mængde unge Randersheste. Saa var der Liv i Gaden igen. Vedkommende Heste-Bønder og mange flere mødte saa for at se paa den Hestemønstring. Saa fik hver sine som oftest til ligesaa høj Pris, som de havde faaet for de fede. Naar man tager med i Betragtning den Risiko, der er ved at fede en Hest saa voldsomt op (Forfangenhed o. s. v.), og man havde Hestene staaende ledige flere Maaneder, saa tror jeg nu ikke, at det i Almindelighed var nogen lukrativ Forretning; men saa var der jo Æren og Fornøjelsen. Mærkeligt var det ogsaa, at Tyskerne vilde have dem saa overfedede; thi denne Fedme, hurtig frembragt ved kraftig Fodring — som oftest tildels ved Mælk — maatte jo hurtigt svinde, naar de blev Fabriks- eller Sporvognsheste. Et Par jeg engang havde, som var kommen lidt for sent paa „Fedestalden“, maatte jeg kønt beholde til Flensborg Markedet; men saa var de ogsaa dejlig overfedede.

Denne Handel med fede Heste er nu stilnet af; men i de første Aar under Verdenskrigen gik det livligt med Udførsel af de daarligste Heste. End-

ogsaa Heste med en „Djævel“ i gik glat med. Man var ikke kræsen. Det var saa rart, at de ikke kunde kasseres og sendes tilbage. Det blev en hel Udrensning. Alt gik af som varmt Brød. Der var Hestehandlere, der tjente Formuer; thi man kunde jo ikke saa lige sandse at forlange den højeste Pris for saadan en gammel eller defekt Hest. —

Studehandlen i 1850—1860erne og Slægten *Ingwersen* kunde jeg ret have Lyst til at fortælle om; men da *P. Eliassen* i Vejle Amts historiske Samfunds Aarbog 1919 har fortalt derom, vil jeg gaa let hen derover.

Major *J. P. Ingwersen*, der døde 1852, blev ogsaa kaldet Studekongen, idet han ubestridt var Landets største Studehandler. Han drev det til at møde med 3000 Stude paa en Gang paa Husum Marked, medens Sønnen *Peter Margarth Ingwersen*, der fortsatte Handlen efter hans Død, kun drev det til 777 Stykker paa en Gang. Naar Majoren kørte til Husum Marked, havde han sin store Pengekasse naglet fast til Bunden af Vognen, idet han fik Pengene udbetalt i Sølv. Man havde i den Tid ingen Tillid, ingen god Tro til Sedler, som da heller ikke kom meget frem. Studene dreves helt oppe fra Vendsyssel ad Studevejen gennem Midtjylland til Husum. Forøvrigt gik der ogsaa Stude til Itzehoe og Mecklenburg og vel flere Steder; men det store Marked var i Marskbyen Husum. Enkelte andre drev ogsaa Studehandel, men i mindre Stil. Saaledes havde *P. Weirup*¹⁾ fra Røjgaard pr. Kolding en Slags Eneret

¹⁾ Min Kones Bedstefader.

til Studene i Bjerge Herred. Jeg husker saa godt fra min Barndom, hvorledes man altid skulde ud og se paa Studene og Fedehestene, naar man besøgte Folk, og saa gik Talen næsten udelukkende derom, og det interesserede ikke mig, idet man i mit Hjem ikke holdt Stude, da man der altid drev Mejeri. Som Exempel paa hvad man kunde præstere som Fodgænger i den Tid, vil jeg anføre følgende:

I min første Ungdom havde vi i mit Hjem en ældre Daglejer, Skovmorten kaldet. Hans ene Ben var kortere end det andet, saa han haltede kendeligt.

Jeg sagde engang til ham: „Har I nogensinde gaaet til Kolding (1 $\frac{1}{2}$ Mil)?“ „Ja, det har a pinte da.“ Lidt efter spurgte jeg saa: „Hvor langt har I da gaaet med det Ben, naar I har gaaet længst?“ „Ja, det var vel naar a gik op til Vendsyssel og samlede Stude for Majoren i Viuf og drev dem, sammen med andre Drivere, til Husum og saa gik hjem igen; men det kunde ogsaa slide et Sæt ny Træskoringe; men vi tjente gode Penge.“ Jeg blev forbløffet over den Forklaring.

Peter Ingwersen var en ejendommelig Mand; djærv og med en Holdning som en Officer lige til sin Død nogle og halvfems Aar gammel. Han bandede slemt, men det gjorde flere end han paa hans Tid. Han boede i Viuf paa „Kirstinelyst“ en Mil fra mit Hjem, og skøndt der var stor Forskel paa vor Alder, kom han tidt over at besøge mig, og jeg nød den Ære, at han sagde Du til mig. Han var forøvrigt kendt af alle og vel lidt. Han var en dygtig Lej-

lighedstaler. Det kom med en vældig Kraft, men hans djærve Vittigheder kunde nok gaa lidt vel nær Stregen af det anstændige; men *Ingwersen* kunde man tilgive meget. Han var Amtsraadsmedlem og i mange Aar Regeringskommisær ved Dyrskuerne over Hingste og Hopper. Han var R. af Dbg. og Dmd. — En gammel Mand fortalte mig igaar, at *Ingwersen* engang i sin Tid var hel forelsket i en Hoppe, som tilhørte en Hr. *Rammeskov*. Han bandede paa, at det var den bedste Hoppe i Verden. Da man mente, at det var meget sagt, sagde han: „Det er den bedste i Jylland, saa er den selvfølgelig ogsaa den bedste i hele Verden.“ Da En bemærkede, at den havde Raspe, foer *Ingwersen* op: „Skidt med det, for det er, Fanden gaa fra mig, ikke arveligt, at Du véd det min Fa'er.“ Naar Hopperne ved Dyrskuerne efter endt Præmiering defilerede forbi Tribunen, tog *Ingwersen* i dybeste Alvor sin Hat af, naar hans Yndlingshoppe gik forbi.

I sit Kontor paa „Kirstinelyst“ havde han anbragt et Par vældige spanske Studehorn over Døren, som blev beundret af Alle. De var vel hans Skilt som Studeexportør.

Naar *Ingwersen* traadte ind i en Stue, hvor der var Selskab, bukkede han og sagde med præstelig Salvelse: „Guds Fred“. Enhver Fremmed, som var tilstede, maatte tro, at han med det hvide Halsbind, Kallot og den velærværdige Holdning var Præsten; men det varede ikke længe, inden han med en dundrende Ed rev dem ud af den Tro.

Ved en Lejlighed skulde han i Kjøbenhavn præ-

sentere Hingstene for gamle Kong *Kristian IX.* „Ja, Hr. *Ingwersen*,“ sagde Kongen, „det er prægtige Dyr, men jeg kunde dog saa godt lide Frederiksborg-Hesten; men De er vel ikke gammel nok til at huske, da den stod i sin Glans.“ Men saa udbrød *Ingwersen* paa sin djærve Maade: „Undskyld, Deres Majestæt er født 1818, og jeg er født 1819, saa der er ikke meget at ræbe af.“ — „Nej se,“ sagde Kongen, „er De saa gammel, det skulde man virkelig ikke tro.“

Han var passioneret L'hombre-Spiller, og han havde mange morsomme Udtryk. Her er et af dem: „Jetzt schlägt der Gott ein Teufel los.“ Det var, naar han var i Begreb med at blive Kruk. Begik jeg saa en Brøler i Spillet — som nok kunde ske — tordnede han over mig, men det gjorde ikke noget; thi jeg kendte ham jo saa godt, den store, godmodige Bulderbasse. Maaske var det endog et Udtryk for, at jeg var i hans Kridthus.

Da han var 90, gjorde vi Fest for ham i Viuf-For-samlingshus, da opførte han Dansen og sang dertil. Han dansede som en Yngling, „og var som en Ungdom frisk.“

Allerede i 1862 var jeg bleven Bestyrer af min Fødegård, efter at min Fader var død i 1859, og min ældre Broder havde overtaget sin Gaard i Viuf i Nabosognet. Jeg var jo en meget grøn Bestyrer, og havde et drøjt Aar under Krigen i 1864. I 1872 fik jeg saa Skøde paa Gaarden og giftede mig samme

Aar med Datteren fra Røigaard, som ogsaa blev kaldt store Røi. Denne Gaard var, som min egen, købt af Kongen fri for alle Tiender. Køberen var *Jacob Torne Busk*, og Prisen var 5000 Dalere, endda der skal have hørt 19 Fæstegaarde til den i Egholdt og Gjesten Sogn. Nu er Gaarden henimod 250 Tdr. Land, deraf 40 Tdr. Land Skov. En af de forrige Ejere var — som før omtalt — min Kones Morfader *P. Weirup*, som drev ret betydelig Studehandel. Samme *P. Weirup* begyndte som Pundtærsker paa Herregaarden Estrup, hvorefter han forpagtede den; købte derefter Røigaard, som dengang var meget forfalden paa Bygningerne. Det ene Hus laa paa Jorden og var blæst om. Han var dygtig, men skal have været en haard og stræng Mand. Der gik i sin Tid mange Fortællinger om den Kamp, der blev, da Datteren — min Svigermoder — vilde gifte sig med *P. Jørgensen* — min Svigerfader. Han havde jo tænkt sig noget ganske andet. Den ældste Datter var allerede gift med en rig Gaardejer, som ogsaa handlede med Stude. Datteren, som nok har arvet Faderens Selvstændighed, vilde som hun vilde. Der blev løst Kongebrev, og Brylluppet, som *P. Weirup* ikke var med til, stod i *P. Jørgensens* Hjem, hvor de saa boede; men den Gamle vilde ikke kendes ved dem, og først da *Margrethe* — min Kone — blev saa stor, at hun kunde staa i Vinduet og vinke ad den forbigående Bedstefader, kunde han ikke modstaa længere. De kom saa hjem og fik Røigaard, og det føjede sig saadan, at de blev dem af hans Børn og Svigerbørn, han kom til at holde mest af,

og af hvem han fik kærlig Pleje, da Alderdom og Svagelighed kom.

I 1909 overlod jeg Fædredegarden i Forpagtning til min Søn og købte samtidig den gamle Lægebolig her i Aagaard, hvor jeg siden har boet med Hustru og Datter. Det er en kvart Mil fra Gaarden.

I Politik er jeg aldrig traadt frem for Offentligheden, hverken i Skrift eller Tale, skønt det var en livlig Kamptid i 60erne og 70erne her i *Bergs Valgkreds*, og der var egentlig Opfordring nok til at tage en Haand i med; men jeg opdagede snart, at mine Jævnlige, der rendte med Tungen paa Tvers i Halsen efter alle politiske Lejligheder og blev „Talere“, uden at udrette stort andet end at demonstrere deres Mangel paa Viden, gjorde sig kun til Nar. Det var paa forskellig Maade ret dyrt denne Politiseren, og der gaves ingen „Ben“, thi det var før Systemskiftet i 1901. Højre havde flere Gange opstillet en Dumpekandidat, for at mønstre Højrestemmerne, deriblandt min Broder mod *H. Henriksen*, som var hans Ungdomsven og fra samme Sogn. Det gjorde dog ikke noget Skaar i deres Venskab. Det var derimod hel morsomt at følge dem paa deres Vælgermøde. De kørte sammen, og bagefter spiste de sammen med nogle Venner af begge Partier, og det hele var uhyre gemytligt. Sagen var, at min Broder var fuldkommen klar over, at han ikke blev valgt, og at hans Rolle var nærmest, som den gamle Romers Mucius Scævolas.

Jeg husker saa godt, hvorledes nogle Herrer kom

kørende en tidlig Morgen og meddelte mig, at nu var jeg udset til Dumpekandidat ved forestaaende Folketingsvalg. Man havde nok regnet ud, at jeg var et Slags Amphibium, som kunde tage Stemmer til begge Sider. Jeg gav dem et kort og hvast Nej. Da man foreholdt mig, at jeg havde en moralsk Forpligtelse, og at det vilde blive paaskønnet, afsluttede jeg den Snak med at sige: „Jeg har kun én Broder, og han har jo ofret sig som Dumpekandidat; lad nu en anden Familie levere et Offerlam.“ Saa blev Godsejer *Frederiksen*, *Williamsborg*, ofret.

Som Landbruger blev jeg aldrig Foregangsmand; men i mine Dage har jeg set baade en og anden aspirere dertil, saa at de har eksperimenteret sig fra Hus og Hjem og derved gaaet ud af Sagaen. Jeg drev mit Landbrug paa min Maner, og fik det forøvrigt til at gaa ganske pænt rundt. Jeg tror nok, at jeg altid har haft en heldig Evne til at tage Advarsel af andres Dumheder. Jeg havde derimod nogle andre Interesser og var situeret saaledes, at jeg kunde dyrke dem, og deraf har jeg baade Glæde og Nytte nu paa mine gamle Dage.

Min ældste Broder druknede i 1843 som elleveaarig Dreng ved at sejle paa Bindeballe Sø pr. Vejle. Jeg, der blev født 2 Aar efter, fik hans Navn.

Min Broder *Niels Jørgensen*, der var opnævnt efter min Bedstefader, der blev afsat som Sognefoged i Egtved Sogn, fordi han slog i Bordet for Amtmand *Treschow* i Vejle, er født 1837 og døde

1919 82 Aar gammel. Om ham vil jeg fortælle noget, da han sikkert var den betydeligste Mand i Slægten, saalangt den kendes tilbage. Han skal have været en treven og undseelig Dreng. Der fortælles, at han endnu ved Konfirmationsalderen hang i sin ældre Søsters Skørter, naar de var imellem Fremmede. I 17aars Alderen kom han paa Rødding Skole 1853—54, hvor han fik et godt Grundlag af Kundskaber og Lyst til videnskabelig Forskning, som skyldes de daværende Lærere *Thomsen* og *Schiøtz*, især den sidste, som han da ogsaa stod i livlig og venskabelig Forbindelse med til han døde som Brygger ved Albanibryggeriet i Odense. Min Broder havde flere videnskabelige Samlinger; men Entomologien var hans Specialitet. Han samlede Insekter med usvækket Interesse i over 60 Aar, og havde da ogsaa en mægtig Samling. Næst efter den Westermanske Samling paa Zoologisk Museum, Rosenkrantz og Andersens i Haderslev, var hans vist den betydeligste. Entomologerne er jo ikke talrige hertillands. Han var velsitueret og kunde saaledes ofre noget derpaa. Han kunde ogsaa bibringe andre den samme Interesse, saaledes hans Kusk — *Kristian* — der tjente ham i 34 Aar, altid kørte for ham paa Opdagelsesrejserne, og tilsidst var meget ivrig i Sagen. *Niels Terp* besøgte flittig Museet i København og var undertiden med Museet ude paa Sjælland for at finde Insekter. Dr. *Meinert* har fortalt mig, at det var som om han pr. Instinkt kunde finde Biller. Sad de f. Ex. ude ved Esrom Sø og spiste Frokost, kunde han pludselig sige: Derovre maa vi kunne finde det eller

det Insekt, for der er Betingelserne, og det passede som oftest. — Sine Sporer som Entomolog vandt han dog ved en bestemt Lejlighed:

Blandt de danske Entomologer var det vedtaget, at et bestemt Insekt — som jeg dog ikke husker Navnet paa — ikke fandtes i Danmark; men kun i Sydevropa; men saa i 1864 laa der en tysk Entomolog i Kvarter hos min Broder i Viuf, med hvem han blev gode Venner, og som forærede ham en ret kostbar tysk Entomologi. Denne Officer forsikrede ham, at det omtalte Insekt *var* funden i Danmark. *Niels Terp* søgte og ledte saa og — fandt den. Nu skrev han dette til Museet og rejste derover med Dyret. Dr. *Meinert* har anført i sin Entomologi, at nu var Insektet fundet af Sognefoged *N. Terp* i Viuf. Det er vel undskyldeligt, at Broder *Niels* var en Smule vigtig deraf.

Det var en morsom Tid, da han som ovenfor omtalt sammen med Modkandidaten Proprietær *H. Henriksen* holdt Vælgermøder. Han tog det hele humoristisk. *Henriksen* blev da ogsaa, som *Bergs* Efterfølger, valgt med stor Majoritet. Det morsomme kom dog paa sit Højdepunkt, da Talerstolen styrtede ned med en Snes Mennesker paa selve Valgdagen. *Niels Terp* var den eneste, der blev staaende, da han stod paa den lille Udbygning, der var paa Tribunen. Det var Gulvet i Tribunen, der sank ned. Et Fald paa en tre Alen; men det var et mærkeligt Syn for Tilhørerne at se alle disse Mennesker paa én Gang forsvinde i Afgrunden. Publikum raabte: „Ned med *Terp*, op med *Henriksen!*“ *Terp*, der var en kraftig

Mand sagde: „Javell!“ og rakte ned, tog *Henriksen* i Kraven og satte ham ligesom forevisende ved Siden af sig og sagde: „Værsgo' her er han!“

Niels Terp var en udmærket Fortæller og kunde altid samle Folk om sig. Han var ogsaa en dygtig Mekaniker. Han opfandt en Regnemaskine. Han lavede den af Mahognitræ og Messing. Han lavede et Stueuhr til at vise Timer, Minutter, Dato og Maaneskifter, og det gaar den Dag i Dag. Han lavede ogsaa et Sangværk til det, men naaede ikke at faa det sat i Forbindelse med Uhret. Han havde noget af den Fejl, at naar han kom saavidt, at han kunde se, at Opgaven var løst, interesserede det ham ikke mere; men hans Arbejde var altid akkurat og smukt, til Forskel fra mange andre Mekanikere. Han lavede ogsaa et Tellurium. Det arbejdede han paa i mange Aar, og det havde i særlig Grad hans Interesse; thi han var nemlig ikke saa lidt af en Astro-nom.

Hans største Oplevelse var vel nok da hans Ven Brygger *Schiøts* sejlede med sin Lystkutter paa Østersøen med ham og, saavidt jeg husker, en Botaniker og en Geolog. De gik i Land forskellige Steder paa Kysterne, hvor de mente, der var noget at undersøge for den ene eller anden af dem; men de sov og spiste ombord. Som ung var han en ivrig Botaniker og havde endnu paa sine gamle Dage de sjældneste Planter og Blomster i sin Have.

Han havde sin Styrke i sin Grundighed og i sin imponerende Hukommelse.

Da Kammerjunker *Tillisch* i sin Tid var ude i

hans Hjem for at dekorere ham, udtalte han, at det ikke var som Sogneraadsformand eller som Sognefoged, man havde ønsket at hædre ham, men som Videnskabsmand. Han var da ogsaa dengang meget ung i disse Bestillinger. —

Min yngste Søster, *Anne*, født 1847, død 1911, var som ung Pige stille og tilbageholdende; men hun var en fremragende Dygtighed til at ride og køre. Hemmeligheden laa i, at hun ikke var bange for Heste; thi Damer, der er bange, bliver aldrig dygtige til de Dele. Hun sadlede altid selv sin Hest, og hun red ikke som nu omstunder paa Herremaner, som da ogsaa dengang vilde være bleven anset som i højeste Grad ukvindeligt. Det var næsten aldrig set der paa Egnen, at Damer i det hele taget gav sig af med at ride, og det blev vel ogsaa kritiseret; men jeg tror nok, at hun omsider fik Tilgivelse, fordi hun i alt øvrigt var beskeden og stille. I 1870 blev hun gift med Gaardejer *N. A. Sager* i Fredsted, der var en jævn Mand, men vist ubestridt Sognets mest ansete Mand, min Broders Kammerat fra Rødding Højskole.

Da hun var forlovet med *N. A. Sager*, kom han og en Kammerat og Nabo ridende over for at besøge os. Der var delvis Snespærring, og da det blev Aften, turde de ikke ride; men lod Hestene staa og gik hjem. Det var en Mils Vej. Næste Formiddag holdt min Søster til Hest i *Sagers* Gaard med deres to Heste ved Haanden, og det maatte *Sager* og Kammeraten — *Laurs Kring* — høre mange Gange siden. Hun var kommen igennem ved at ride ad de af-

satte Omveje, som jo var lettere at finde ved Dagens Lys end om Aftenen i Mørke.

Engang var hun og jeg ridende efter Kolding til. Det var i Krigens Tid. Ved Nebel mødte vi en mindre Afdeling østerrigske Dragoner. Da de saa det usædvanlige Syn af en Dame til Hest, gik de i Geled tvers over Vejen og spærrede den. Saa, sagde jeg, nu skal der laves Grin med os; skal vi ikke ride tilbage? Det manglede bare, sagde min lille Søster lagde sig fremefter paa Hesten, brugte Pisken og red i susende Galop lige imod dem. Jeg synes det saa hel farligt ud; men de veg og kom i stor Forvirring og blev klemt ud paa Marken paa begge Sider af Vejen. Jeg smuttede saa igennem i hendes Kølvand; men de godmodige Østerrigere jublede og raabte Bravo efter os.

Det var hendes største Lyst at tilride vore unge Heste, jo mere kaade de var desto bedre. Hun elskede Heste, og vore Heste kendte hende. Jeg tror hun kendte hele Egnens Heste, hvad jeg ikke gjorde, og min Svoger, der selv var bekendt som en god Hestekender, vilde gerne have hende med, naar en Hest skulde købes.

I 50erne efter Trearskrigen, taltes der meget om denne, og vi Skoledrenge legede naturligvis Krig.

Jeg vil fortælle om en af mine Bedrifter fra den Tid, hvoraf jeg havde ventet mig saameget, men som blev et ynkeligt Nederlag:

Der skulde være Bispe- eller Provstevisitats i Aa-

gaard Skole, og der skulde Børnene fra Brakker Skole møde in pleno. Jeg holdt flammende Taler for mine Kammerater om, hvordan vi skulde mule de snottede Aagaard Dreng; thi selvfølgelig maatte det komme til Krig. Selve Visitatsen talte vi ikke om, den interesserede os ikke. Jeg blev kaaret og keiset til Anfører. Jeg mødte saa med mine Tropper i sluttet Styrke endogsaa i Geledder bevæbnet med Hasselkæppe. Jeg foran med dragen Kæp. Vi tropede op paa den nordre Ende paa Legepladsen, medens Aagaarderne stod paa den modsatte Ende i en Klynge og skottede over til os. Men de var ubevæbnede og tænkte aabenbart ikke paa Krig. Dette var en Skuffelse — nu havde jeg havt al den Mas. Saa traadte jeg frem og udæskede og haanede dem. Men de havde en virkelig Goliat. En stor tyk 16aars Dreng, som det hidindtil ikke var lykkedes at blive konfirmeret. Han traadte langsomt frem. Han sagde ikke noget, men trak en stor Foldekniv op af Buxelommen, „lukkede Bladet op“ og mælede: „Kom an din elendige Pjalt, a skal Satan æde mig spræk' e Liv op o dig, din Lusangel.“ Jeg trak mig saa tilbage „i god Orden“ og forklarede mine Tropper, at det ikke var værd at kriges, de var for raa og simple; men det sved i mig som et ynkeligt Nederlag. Imidlertid var man endelig bleven færdig med den store Frokost inde hos Degnen, og den egentlige Forestilling begyndte. *Jens Peter Gerthsen*, som Drengen hed, blev forresten siden min gode Ven, thi jeg havde alligevel faaet en vis Agtelse for ham. Naturligvis var Skolepigerne ogsaa med til den Exa-

men, men dem regnede vi saa uendelig lidt. Saa lidt, at de end ikke maatte følges med os. De kunde i det højeste bruges som Vidner til den Sejr, vi havde tænkt at vinde over Aagaarderne.

Man fortæller om mine Drengbedrifter den Dag i Dag; men det er altid dem, hvor jeg har gjort Fiasko. Naar det hedder om mig, at jeg har været en „slem Dreng“, er jeg bange for, det har noget paa sig. Hvem skulde nu have sagt, at jeg alligevel skulde blive saadan en skikkelig Fyr. Min Moder, som ellers havde været skrap nok mod sine Dreng, kunde, paa sine gamle Dage, ikke taale, at vi revsede vore Dreng. Jeg sagde til hende: „Men kan du da ikke huske, hvor du har tampet mig?“ „Ja, dig,“ sagde hun, „det er en anden Sag, for du var en slem Dreng.“ Det er den gamle Historie med Bedsteforældre og Børnebørn, som altid er ny.

Siden jeg nu har fortalt om Skoledreng, vil jeg ogsaa fortælle om Landsbyskolen, som den var for 70—80 Aar siden til Sammenligning med, som den er nu. I 1851 blev jeg Skolepog. Det første jeg kan huske, fik man sine første Skriveøvelser i Sand i dertil indrettede Træbakker. Det var dog lige før min Tid; thi nu fik vi Skifertavler at skrive paa. Senere, naar vi skulde skrive i Skrivebog, maatte vi møde med Gaasefjer, som Læreren skar op. Indtil vi fik den ny Skole i Brakker, var der Lergulv i Skolestuen. Man havde ikke som nu „Morgensko“ staaende i Skolen. Vi sad med vore Træsko eller Træskostøvler, som vi havde haft paa ved Staldrensning om Morgenen. Om Sommeren som oftest

med bare Fødder, Lommetørklæder brugtes ikke. Havde man Snue, ja, saa havde man Trøjeærmet, der som ofte var synligt stærkt paavirket af dette Brug. Paaklædningen var i høj Grad forskellig fra Nutidens. Hovedbedækning ansaas i Reglen for overflødig. Undervisningen stod hovedsagelig paa Udenadslæsning: Balles Lærebog, Daugaards Bibelske Historie og Luthers lille Katekismus. Paa sine Steder tillige Pontoppidans Salmebog. Forøvrigt gjaldt det, at „hvad man ej i Ho'edet fik, det fik man paa sin Ryg“. En Del af Skolefagene, som nu er indført, kendtes slet ikke. Landsbyskolen var vist den Gang ret tarvelig.

I en gammel Skoleprotokol her i Sognet har en Tilsynshavende indført, at han fandt Læreren sovende paa Kathedret og 3 Høns og en Hane siddende i Hjørnet af Skolestuen, men Børnene kunde dog „kaste op i Biblen“.

Skolen havde — sammen med Ferier og Helligdage — 119 Fridage. Siden er der jo indført adskillige extra Fridage.

Lærernes Kaar var ikke flotte, endda der — saa vidt jeg husker — stod i Skoleloven af 1814, at deres Kaar skulde være som den almindelige Gaardmands. Men saa opstod Lærerforeningen, og den har opnaaet store Ting med Hensyn til Lærernes Løn. Naar Foreningens første Formand, *Emil Sauter*, fik Ridderkorset, (Lærere og Bønder fik hidtil kun Dannebrogskorset) saa var det et Udtryk for, at Foreningen var en Kraft der regnedes med.

I den Tid var der ikke noget, der hed Skoleud-

flugter eller hyppige Skovture, hvilket sidste slet ikke var opfunden. Var Læreren frisindet, holdtes der lidt Fest i Skolen Fastelavnsmandag. Man slog, i blindet Tilstand, en Jydepotte itu, og den heldige blev Konge og udstyret med noget Flitterstads og valgte sig en Dronning, som ogsaa blev udsmykket. Hvert Barn mødte med en Fire- eller Otteskilling, eftersom der var Raad til, og saa opvartedes der med Mjød og Kager (ikke Konditor-kager). Derefter dansedes der, som man kunde bedst. Danseskoler kendtes endnu ikke paa Landet. Festen begyndte først paa Eftermiddagen og sluttede ret tidlig med, at Læreren sagde: Saa, Børn nu skal I hjem og i Seng.

Saa kom endelig den Tid, man skulde gaa til Konfirmations-Forberedelse hos Præsten. Den sidste Dag ofredes der Penge til Præsten. I min Forberedelsestid var der tre Drengene fra Annexet, som var nogle forsorne Gutter og i idelig Slagsmaal med os fra Hovedsognet. De enedes om, at Præsten ingen Penge skulde have. De købte hver en Tobakspibe hos Høkeren. Om de ogsaa var med til Kaffe og Kage, som Præsten gav efter Ofringen, husker jeg ikke, og heller ikke hvordan de slap fra den Genistreg.

Ved Konfirmationen skulde hvert Fattigmandsbarn have en Skudsmaalsbog, hvori var opført Karaktererne fra sidste Examen og Præstens Paategning om Konfirmationen. Gaardmændsbørn skulde ikke have Skudsmaalsbog, som dog var underligt. Jeg har dog én. Min Fader, der mente, at det ikke var udelukket,

at ogsaa Gaardmænds Børn kunde blive Tjenestefolk, kunde ikke lide, at der skulde gøres Forskel. Ja, ikke sandt? en stor Forskel paa før og nu. Nu ser man Skolebørnene komme paa deres blinkende Cykler, alle uden Undtagelse fine og velklædte.

Forfatteren har i sine Memoirer ikke omtalt sin store Andel i Oprettelsen af „Aagaard Andelsmejeri“, der blev stiftet i Februar 1889 og begyndte sin Virksomhed i Oktober s. A. Dets Oprettelse skyldes mest Poul Terps Ufortrødenhed og Energi, og naar han ikke omtaler Værket, skyldes det vel mest, at han tidligere i Trykken har udgivet en lille, ligesaa nøjagtig som gemytlig Beretning om Mejeriets Historie og Virksomhed i dets første 10 Aar, der dog nærmest kun har lokal Interesse. (Se Aagaard Andelsmejeri. Til Andelshaverne fra P. Terp. Kolding 1901).

REGISTER

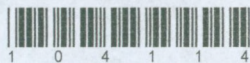
- Aa, Godsforv., 43.
Andersen Paaske, Bolsmand, 28.
Baggesen, Præst, 130.
Bahnson, Apotheker, 112.
Barth, Heinr., tysk Pioner, 83.
Behrendt, Lærer, 34 ff.
Bencke, Lieutenant, 101.
Bendz, Jac. Chr., Overlæge, 41 f.
Berg, Christen, Folketingsm., 44. — Iver, Gaardejer, 46.
Berthelsen, Hans, Hjuler, 5.
Bille, Carl St. A., Redaktør 41.
Blicher, St. St., Præst, Digter, 38 f. — Søren Wedege, Præst, 38 ff., 127, 130.
Boesen & Frederiksen, Farvere, 141.
Brücker, Geo. Vald., Præst 38.
Buch, Lærer, 128.
Buhl, Kristen, 70, 77. — Søren, Gaardejer, 10 f.
Campen, Dyr læge, 73.
Christensen, Kirsten Olsdatter, 3. — Peder, Gaardejer, 3.
Christian IX, Konge af Danmark, 86, 159.
Dahl, Lærer, 94.
Daugaard, Jens, Gaardejer 47, 49 f. — Kathrine, 110 f. — Læge, 114.
Degetau, G., Proprietær, 17.
Eskesen, Morten, Lærer, 62.
Fischer, Niels, Gaardejer, 11, 81.
Flor, Chr., Professor, 47, 62.
Frederik VII, Konge af Danmark, 62, 69.
Frederik VIII, Konge af Danmark, 96, 99, 101 ff., 108 f.
Frederiksen, Godsejer, 163.
Fredsted, Gaardejer, 116.
Friederich, Carl, Prins af Preussen, 72.
Frijs, Juel-Vind, Greve, Godsejer, 42 f.
Gablenz, Carl Wilh. Ludw., østerr. General, 74 f.
Grau, P., Købmand, 80.
Grove, Hans, Røgter, 18, 32 ff.
Grove-Rasmussen, Præst, 130.
Haar, Hans, Gaardejer, 8.
Haastrup, Jens Andr., Folketingsm., 40—52. — L. N., Gaardejer, 40.

- Hansen, A. C., Sognefoged, 71.
— I. L., Sagfører, 27. — John,
Gaardejer, 25. — Niels,
Gaardejer, 74, 78—82.
- Henriksen, Holger, Gaardejer,
Folketingsm., 49, 162, 165.
- Høgsbro, Ingeborg, 63. — Sofus,
Højskoleforst., 62 f. — Svend,
fhv. Minister, 63.
- Jensen, Jens, Bolsmand, 46. —
Reinholdt, Redaktør, 117.
- Jessen, Jes, Gaardejer, 9. —
Forpagter, 69.
- Jespersen, Lærer, 00.
- Ingwersen, J. P., Major, 86,
— 157-161. — Peter Margarth,
Studehandler, 157 f.
- Johnsen, Hans, 61, 137. — Ane
Margr., 137.
- v. Issem, Fritz, tysk Pioner, 83.
- Jørgensen, Hans, Gaardejer,
3. — Laues, Smed, 60. —
Niels, Sognefoged, 26 ff. — P.,
Gaardejer, 161. — Møller, 8.
- Kjeldsen, Niels, Dragon, 72.
- Kjær, Nicolai, Smed, 6, 60, 123.
— Niels, 54. — Maren Dahl,
54.
- Kjøng, Lærer, 99, 101 f., 106.
- Knudsen, Jakob, Forf., 67. —
Jens Lassen, Præst, 64—69.
— Knud, Godsejer, 65.
- Kold, Christen, Højskolefor-
stander, 88—92.
- Kring, Laurs, Gaardejer, 47,
167. — Lærer, 67. — Maren,
67.
- Kristensen, Kristoffer, Lærer,
36 f., 88 f. — Adser, 64.
- Larsen, Søren, Gaardejer, 15.
- Lautrup, Avlsforv., 68.
- Lembek, Hartvig, 138.
- Lichtenstein, Prins, 81.
- Lind, Laur., Gaardejer, 40, 77,
81, 127.
- Lindholm, Poul, Skolebest., 3,
11, 46.
- Lund, Ludv. Mich., Præst, 126.
- Lützen, Jes, Gaardejer, 3.
- Madsen, Rebslager, 106.
- Mantzius, Kr., Skuesp., 47.
- Meinert, Fr. Vilh. Aug., Na-
turforsker, 164 f.
- Melby, B., Stationsforst., 47.
- Meyer, Anton Engelhardt,
Gaardejer, 5. — P., Sogne-
foged, 81.
- Møllerup, Will., Dr. phil., 138.
- Mortensen, A., Smed, 47.
— Thomas, Husmand, 10.
- Munch, Kapt., 96 f.
- Møller, Jørgen, 76 f.
- Mørck, Mouritz, Præst, 38.
- Nielsen, A. C., Arkitekt, 47.
— Rasm., Professor, 47.
- Nyholm, Cancelliraad, 111.
- Olsen, Skomager, 106.
- Otsen, Niels, Husmand, 37.
— Bodil, 37.
- Pedersen, Jacob, 14. — John,
Sparekasse-Kasserer, 113.
- Peschard, Kræmmer, 59.
- Petersen, Hans, Hestehandler,
153 f., 156.

- Randbøl, Niels, se Niels Terp.
 Rantzau, Daniel, Greve, 102, 109.
 Rasmussen, Hans, Bygmester, 47.
 Ravn, Niels Peder, Lærer, 5.
 — Stationsforst., 112.
 Reiningholz, preuss. Kaptajn, 82.
 Refslund, Gaardejer, 62.
 Roed, Peder, Gaardejer, 79.
 Sager, Anne f. Terp, 167. —
 Jens, Gaardejer, 40. — N.
 A., Gaardejer, 46, 167. —
 Peter, Gaardejer, 11.
 de Saint-Aubain, Cay, Sekltn.,
 72.
 Sauerbrey, V., Sekltn., 71.
 Sauter, Emil, Lærer, 171.
 Scharffenberg, General, 97.
 Schiøtz, Brygger, 166.
 Schmidt, C. M., 138.
 Schrøder, Ludv., Højskolefor-
 stander, 93 f.
 Seidel, Skorstensfejer, 57 ff.
 Skau, Peder, 62.
 Skeel, Ingeborg, 138. — Albert,
 138
 Skrumsager, I. N. H., 62, 68.
 Skræppenborg, P. Larsen,
 Gaardejer, 51.
 Stockfleth, Fr. H. Edv. Harald,
 Kaptajn, 81.
 Storm, Knud, Præst, 28 f.
 Sveistrup, Peter, Præst, 39.
 Svendsen, Præst, Seminarie-
 forstander, 76.
 Søderberg, Kapt., 97 f.
 Termansen, N. J., Folketings-
 mand, 93.
 Terp, Aage, Gaardejer, 15, 114.
 — Ane Nielsdatter, 15—20,
 24 f., 32 f., 136 f. — Hakon,
 114. — Margrethe f. Jørgen-
 sen. — Niels Sørensen,
 Gaardejer, 3, 11, 15, 163. —
 Niels, Gaardejer, Entomo-
 log, 4, 8, 12, 14, 38, 160,
 163—167. — Peder, Nielsen,
 Gaardejer, 3—16, 32, 160,
 172. — Poul Pedersen, 11,
 15. — Søren Jensen, Kro-
 mand, 3, 15.
 Theilade, Peter Andr. Fr.,
 Præst, 12, 18, 35, 37 f.
 Thomsen, J. M., Forvalter, 46 f.
 — Lærer, 164.
 Thuesen, Gunde, Gaardejer,
 Kromand, 47.
 Thygesen, Gust. E. Ferd., 39 f.
 — Hans, Gaardejer, 113.
 Thymann, 111 f. — Poul 111.
 Tillisch, Kammerj., 166.
 Treschow, Herm. Gerh., Amt-
 mand, 26 ff., 163.
 Udesen, Niels, Gaardejer, 113.
 Ulv, Peder, se Peder Chri-
 stensen.
 Walthersdorff, Jærnstøber, 6.
 Vaupell, Otto, Oberst, 98 f.,
 108 f.
 Wegener, Farver, 141.
 Weirup, P., Gaardejer, 157, 161.
 Wilster, General, 96 f., 99.

- Viinsted, Joh. Aug., Apothe- Wrangel, preuss. General, 73,
ker, 67 ff. 75.
Winther, Læge, 111, 115. — Wulf, P., 62.
Mathias, Hestehandler, 153. Wørishøffer, General 96.
-

DIS-Danmark

1 0 4 1 1 4